

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

191254 SAYI: 2009/10

15 Ekim - 15 Kasım 2009 6 TL (KDV DAHİL)

Express

99

ENTERNASIONAL ŞALALA

MACAHEL VADİSİ FERYAD EDİYOR

Canımıza okuyorlar

BÖLGEDE VE KANDİL'DE HAVA DURUMU

Mücadele olmazsa çözüm olmaz

EV İŞLERİNDE YENİ EMEK ÇAĞI

Müdür, işçisi, ürünü ve misafir

IMF - DÜNYA BANKASI

Ekonomik faşizmin beyaz gömleklileri

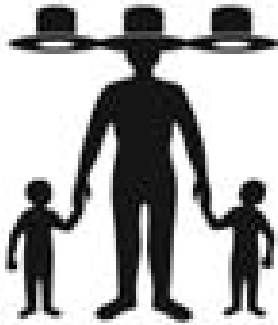

Yanlışlarla mücadele!

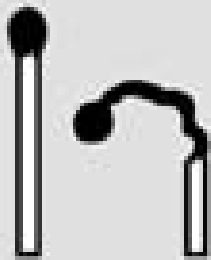
Merçin avı

Hayal ve gerçek

Mercek avantajı

Beyin eğmek

Aşkeri spor

Rüzgârın yönü

Haberi (Radikal, 7 Ekim) birlikte okuyalım. Önce “iyi” haber: “IMF Başkanı Strauss-Kahn küresel ekonomide virajın alındığını belirtti...” Kötu haber cümlelerin ikinci yansında: “ve uyardı: ‘2010’da pek çok ülkede işsizlik artacak. Düşük gelirli ülkelerde toplumsal huzursuzluklar hatta savaş bile görülebilir...”

Anlaşılan, virajı alamayanlar var. Yolda silkelenmişler, uçuruma yuvarlanmışlar. Sayılan hiç az değil: İşsizliğin artacağı “pek çok ülke”. Daha dipte olanlar da var, oralarda “savaş bile görülebilir.”

“Uçurum” mecazı IMF Başkanı’na ait: Söz konusu haberde şu sözleri yer alıyor: “Uçurumun kenarından döndük. Hepimiz biliyoruz ki, zaferi ilan etmek için henüz çok erken. Yine de en azından düzelmeye yoluna girmiş olduğumuzu biliyoruz.”

Kastettiği “pek çok ülke” değil elbette. Onların düştüğü uçurumu IMF Başkanı’nın ağızından öğreniyoruz aynı haberde: “Dünya Bankası rakamlarına göre, önümüzdeki yıl 90 milyon insanın aşın yoksullukla karşı karşıya kalacağını ifade eden Strauss-Kahn...” Dünya Bankası Başkanı, daha ayrıntılı bir tablo çiziyor:

“Robert Zoellick, bu yıl 59 milyondan fazla insanın işini kaybedeceğini, Afrika’nın Sahra altındaki az gelişmiş bölgelerinde 30 bin ile 50 bin bebeğin ölebileceğini kaydetti. Küresel ekonomik kriz nedeniyle, insanların işsiz kaldığını, hayatların mahvolduğunu, kız çocuklarının okula gidemediğini, ev kadınlarının hangi yemek öğününi kessek diye düşünür hale geldiğini, çocukların kötü beslendiğini ifade eden Zoellick, bütün bu rakamların altında insanların yaşadığı gerçek hikâyeler olduğunu ifade ederek örnekler verdi. Zoellick şöyle devam etti: ‘Ağır borç yüküyle ezilmiş ülkelere daha sorumlu davranarak bir el uzatabiliriz. 900 milyon insan hâlâ temiz sudan yararlanamıyor. Bir milyar insan yoksulluk çemberini bir türlü kıramıyor.’”

Peki niye böyle? Onlarca yıldır dayatılan, birçok durumda cebren uygulanan IMF-Dünya Bankası reçeteleriyle geline geline 19. yüzyıl manzaralarına gelinmesinin sebebi ne?

Dünya Bankası Başkanı’na göre, bu zaman yolculuğu mukadderat adeta. “İnsanlığın ilerlemesi denen şey, artık geri dönüşü olmayacak bir şekilde geriye doğru gitmeye başladı.” Tarihın sonunda bile değışlimiş meğer. Küresel kapitalizm sayesinde barbarlığa geri dönüyor. Bunun alametleri çoktandır belirmişti, ama Dünya Bankası Başkanı’ndan ağızından tescil edilmesi dikkate şayan.

Öyle ya da böyle, yeni bir dünya düzeni kurulması gerekiyor. Nasılını, niçinini Dünya Bankası Başkanı şöyle özetliyor: “Eski düzen bitti, şimdi vakit kaybetmeden, normal büyüme ve sorumlu küreselleşmeyi sağlayacak kurumları yürürlüğe sokabiliriz.”

Demek, şimdiye kadar büyüme anormal, küreselleşme sorumsuzmuş. Hiç öyle denmiyordu halbuki. Peki, sebep neymiş? “Bunun tohumları çok eskiye dayanıyor”muş:

“Dünyada, son 20 yılda büyük bir dönüşümün yaşandığını, Sovyetler Birliği’nin, Orta ve Doğu Avrupa’da planlı ekonomilerin dağıldığını, Çin’de ve Hindistan’da ekonomik reformların gerçekleştirildiğini, Doğu Asya’da ihracata dayalı büyüme stratejisinin dünya ekonomisinde büyük dönüşümü sağladığını kaydeden Zoellick, bu dönüşümün büyük ekonomik fırsatları beraberinde getirdiğini ifade etti. Zoellick, şunları kaydetti: “Ama 20’nci yüzyılın son 10 yılında uluslararası ekonomik sistem zorlanmaya başladı. Bugünün sorunları o dönemde getirilen veya getirilmeyen tedbirler nedeniyle ortaya çıktı. 90’lı yılların sonunda ortaya çıkan mali krize kalıcı çözümler getirilemedi. Ama büyüme iyi olduğu için bunları görmekten gelindi.”

Ve gelindi bugüne. Anormal büyümenin, sorumsuz küreselleşmenin, “getirilen veya getirilmeyen tedbirler”in mağdurlarını yakın vadede nasıl bir gelecek bekliyor?

IMF Başkanı, açık konuşuyor: “Toparlanma yavaş olacak, vakit alacak. Özel sektör hâlâ kendi ayakları üzerinde duramıyor, hâlâ çok fazla tüketim olmadığını görüyoruz. İyileşme sürecinde de göreceğiz ki istihdam, işsizlik konusu daha yavaş toparlanacak. 2010 yılı boyunca pek çok ülkede işsizliğin artmaya devam edeceğini görüyoruz.”

Anlaşılan o ki: 1) Özel sektör kendi ayakları üzerinde duramıyor. Peki onu sırtında kim taşıyor? 2) Hâlâ çok fazla tüketim yok. Peki ne yapılacak? Mutluluk zinciri tarifi “alışveriş yapın” kampanyaları herhalde. 3) İşsizlik artmaya devam edecek. İyileşme sürecinde istihdam, işsizlik daha yavaş toparlanacak. Yani, önce holdingler toparlanacak. Peki nasıl toparlanacak? Başa dönüyoruz: Kamunun sırtına binerek.

Haber şöyle devam ediyor: “IMF Başkanı, yeni büyüme modeline ihtiyaç olacağını da altını çizerek, ‘Yeni açığı olan ülkelere tasarruf, fazlası olan ülkelere daha fazla harcama olması gerekiyor. Geçiş, kesinlikle kolay olmayacak. Bizim gelecek için şekillendirmemiz gereken budur’ diye konuştu.”

Yani Türkiye gibi “pek çok ülke” tasarruf edecek. Nereden? Elbette kamudan. Yani sağlık hakkından, beslenme hakkından, eğitim hakkından, kültürden, eğlenceden... 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde ne kadar temel hak varsa...

Ne diyordu Dünya Bankası Başkanı: “İnsanlığın ilerlemesi denen şey, artık geri dönüşü olmayacak bir şekilde geriye doğru gitmeye başladı.”

Küresel kapitalizm çağında, temel haklar açısından dünyanın 1948’in ilerisinde olduğunu söylemek zor. Onca yılın kazanımı, Dünya Bankası Başkanı’nın deyişle, “son 20 yılda dünya ekonomisinde yaşanan büyük dönüşüm”le yerle bir edildi. Venezüella cumhurbaşkanı Perez’in daha 1988’de IMF’yi, “binalara hasar vermeyen ama insanları öldüren nötron bombası”na benzetmesi boşuna değildi.

1-7 Ekim’de İstanbul’da toplanan IMF-Dünya Bankası Genel Kurulu’nun başlıca gündem maddesi, IMF’nin görev tanımının değişmesiydi. Bu değişimin gerekçesi şu: Bugüne kadar IMF reçeteleri cari işlemler ve kur krizlerine göre yazılıyordu. Oysa küresel ekonomik kriz her ne kadar “finans krizi” olarak başlasa da “reel sektör krizi”ne dönüştü. Dolayısıyla IMF’nin krizden çıkış yolu gösterebilmesi için öncelikle kendi görev tanımını ve reçetelerini değiştirmesi gerekiyor. IMF yönetimi, mart ayında yapılacak bahar toplantısında bu statü değişikliğine ilişkin taslağı genel kurula sunacak.

IMF’nin görev tanımının değişmesi, Dünya Bankası Başkanı Zoellick’in “eski düzen bitti, şimdi normal büyüme ve sorumlu küreselleşmeyi sağlayacak kurumları yürürlüğe sokabiliriz” diye özetlediği politika değişiminin, yine Zoellick’in ifadesiyle, “kumarhane kapitalizminden uzun vadeli üretken sermaye sistemine geçiş”in temel taşlarından biri. O bir geçiş olur, olmaz, o onların meselesi. “Artık ahlâkî davranış, kapitalizm insanı olsun” diye kolları sıvamıyorlar. “Yeni düzen”e elleri mecbur.

Bizim meselemize gelince, Seattle’ı hatırlayalım, öncesini ve sonrasını. Küresel muhalefetin –bütün inşili çıkışlı seyrine rağmen– verdiği mücadele ve özellikle Güney Amerika’da hükümetler düzeyinde yansımaları olmasaydı, DTÖ’süyle, IMF’siyle, Dünya Bankası’yla, neoliberalizmin çarkı “eski düzen” diye rafa kaldırılacak hale gelirmiydi? On yıl önceki kibirlerini hatırlayalım, bir de şimdiki söylemlerine bakalım. Ve tahayyül edelim: Küresel düşünüp yerel eyleyen, tabandan örgütlenerek küreselleşen küresel bir sol hareket, kapitalizme dünyayı dar etmez mi?

Bob Dylan’ın dediği gibi, rüzgârın nereden estiğini anlamak için hava durumcusu olmak gerekmiyor.

kapak: justseeds kolektifinin “Politik Posterler” sergisi afişinden bozma

• Macahel’de HES tehdidi	4
• IMF - Dünya Bankası	8
• Uluslararası Özgürlük Mücadelesi ve Hukuk Sempozyumu	12
• Mezopotamya Sosyal Forumu	14
• Bölge ve Kandil’de hava durumu	18
• Ev işlerinde yeni emek çağı	20
• Mülteci hakları	23
• Radyo Express	24
• Kiraat & Dumanı Üstünde	32
• Nancy Fraser	36
• Mavi Daktilo	40
• Radyo Brecht	42
• Ağır Çekim	44
• “İki Dil, Bir Bavul”	46
• Olcay Canbulat’ın ardından	50
• Müzik Dolabı	52
• John Berger	54

Ahmet Gürata, Asena Günel, Arslan Eroğlu, Aykut Kılıç, Ayşe Çavdar, Balkan Talu, Barış Çakan, Cemil Cahit, Çiğdem Öztürk, Damla Özlüer, Deniz Akkol, Didem Danış, Doruk Yurdesin, Eda Özdek, Ender Ergün, Erdir Zaf, Fevzican Abacıoğlu, Fırat Genç, Funda Tosun, Göksun Yazıcı, Hakan Lokanoğlu, Haziran Düzkan, İrfan Aktan, Koray Löker, Merve Erol, Mine Yıldırım, Murat Meriç, Nalan Yırtmacı, Özay Selmo, Pelin Özer, Pınar Uygun, Ragıp Duran, Sanem Sirer, Saner Şen, Sarkis Paçacı, Seda Zobaroglu, Selçuk Oktay, Siren İdemem, Şahan Nuhoglu, Turgut Yüksel, Ulus Atayurt, Yücel Göktürk, **Baskı:** Ezgi Matbaacılık, Sanayi Caddesi Altay Sok. No:10 Yenibosna / İstanbul Tel: 0.212.452 23 02 **basım yeri ve tarihi** İstanbul, Ekim 2009 **dağıtım** Doğan Dağıtım A.Ş. **yönetim yeri:** Süslü Saksı Sok. no: 5/3 Beyoğlu - İstanbul **tel-faks:** 0.212.251 87 67 **e-mail** expressroll@gmail.com **abonelik** expressroll@gmail.com **yıl 6 sayı 99 Ekim 2009 imtiyaz hakkı** Bilge Ceren Şekerciler **sorumlu yazışmaları** **müdürü** Merve Erol **ilan irtibat** Özay Selmo (0.533.514 90 49)

YEREL SÜRELİ YAYINDIR. AYDA BİR YAYINLANIR.
ISSN 1307 - 461X

Fotoğraflar: Saner Şen / NarPhotos

MACAHEL HALKI FERYAT EDİYOR

Canımıza okuyorlar

İnsanın dokunmaya dahi kıyamayacağı bir vadi. UNESCO'nun "biyosfer rezerv alanı" olarak tescillediği bir cennet. Türkiye'de eşi benzeri yok. Burası Artvin'in Macahel vadisi. Şimdi bu cennet, dev baraj inşaatları, HES tünelleri, çakıl ocakları, yol genişletmelerle delik deşik ediliyor, kepçeler, vinçler, kamyonlar cirit atıyor. Bu katliamın ülkenin doğasını korumak için kurulmuş Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından yürütülmesi de ayrı bir isyan sebebi. Macahel Kültür, Eğitim ve Dayanışma Vakfı'nın kurucularından Bahattin Sarı'ya ve HES'lere açtığı hukuk savaşıyla tanınan Yakup Okumuşoğlu'na kulak kesiliyoruz...

En yakın ilçeye iki buçuk saat mesafede, yüksek dağların arasında bir vadiye yaşıyorsunuz? Burada hayat nasıl, zorluklar neler?

Bahattin Sarı: Macahel'de içine kapalı bir yaşam var. Burada altı ay kış yaşandığından, kalan altı ay boyunca kışa hazırlık yapılır. Macahelliler dışarıdan pek bir şey almaz, ihtiyaçlarını kendi imkânlarıyla üretirler. Kışın hayat rahattır; tek sorun, yolumuzun kapanması.

Gelirken iki bin metreye yakın irtifada bir geçiti aştık. Yolun beş-altı ay kapalı olduğunu duyduk. Kışın hastalarınızı hastaneye nasıl yetiştiriyorsunuz?

Beş-altı yıldır Gürcistan'la ilişkiler geliştirdik. Ani bir hastalık durumunda özel izinle Gürcistan üzerinden Borçka'ya ulaşabiliyoruz. Daha önce, sedyeye yapar, sırtlanıp imece usulü taşırırdık. O geçidi aşırıp Borçka'ya yetiştirmeye çalışırdık. Hastane yolunda çok insan kaybettik. Gürcistan üzerinden Borçka'ya mesafeyi 35 kilometreye düşürecek bir yol projesi var. O yapılırsa, sorun hallolacak. Halihazırda bir yol genişletme çalışması var. Dünyanın kaynağı aktarıyor, yirmi yıldır devam ediyor. Maksat, yazın kullanılan yolu rahatlatmak. Kışın yine yolumuz altı ay kapalı olacak.

Bu vadi neredeyse el değmemiş doğası nedeniyle UNESCO tarafından "biyosfer rezerv alanı" olarak tescillenmiş...

Macahel Vadisi'nin biyosfer rezerv alanı olarak tescillenmesinin sebebi, barındırdığı zengin biyolojik çeşitlilik. Türki-

ye'de bu unvana sahip yegâne yer Macahel. Ne çelişkidir ki, aynı Macahel'de HES için onay veriliyor.

HES Projelerinden ne zaman, nasıl haberdar oldunuz?

Projenin iki yıl önce haberimiz oldu. Planlanan HES'lerden (hidroelektrik santrallerden) birinin proje sahibi Gülkar Enerji'nin ortaklarından Hayrettin Gülbün, Macahellidir. Bize konudan ilk o bahsetti. Dışarıdan gelecek şirketler yerine bu projeleri Macahellilerin üstlenmesini öneriyordu. Biz bu görüşü baştan benimsemedik. Biyosfer rezerv alanı olarak tescillenmiş Macahel'de böyle bir projeye izin verilebileceğini de tahmin etmiyorduk. Baktık ki iş ciddi, biz de araştırma-

Macahel'in SİT alanı ilan edilmeye ihtiyacı yok, çünkü UNESCO tarafından "dünya biyosfer rezerv alanı" ilan edilmiş. Bundan daha değerli bir statü olur mu? Ama gel gör ki, bu statü Çevre ve Orman Bakanlığı'nı kesmiyor.

HES'lere açtığı hukuk savaşıyla tanınan Yakup Okumuşoğlu, Macahellilerin de avukatı

ya başladık. Öğrendikçe anladık ki, mücadele etmezsek bu santraller kurulacak, Macahel'in doğası elden gidecek. Hemen bilgilendirme toplantıları yapmaya başladık, Macahellilere projeleri ve sonuçlarını anlattık.

Macahel'de kaç HES yapılması planlanıyor?

Macahel Havzası 27 bin hektar, içinde üç dere var: Efeler, Uğur Maral ve Düzenli. Düzenli deresinde iki, Uğur Maral ve Efeler derelerinde üçer HES yapılması planlanıyor. Yani vadinin tamamı tehdit altında.

Köylülerin santrale tepkisi nasıl?

İlk başlarda ne olduğunu anlamadılar. Toplantıların sonucunda, santrallerin vereceği zararı öğrendikçe tavırları netleşti. Projeye işletici ya da taşeron olarak katılmak isteyen aileler ve HES'lerle birlikte istihdam yaratılacağı vaatlerine inanan bir azınlık dışında herkes projelere karşı. Firmalar tepkiyi önlemek için yaşlılarla konuşup çocuklarına, torunlarına iş vaa-dinde bulunuyor. Yine de halkın yüzde 80'e yakını santrallere karşı.

HES'lerin bazılarında inşaat aşamasına gelmiş, onları durdurmak için bir girişimde bulundunuz mu?

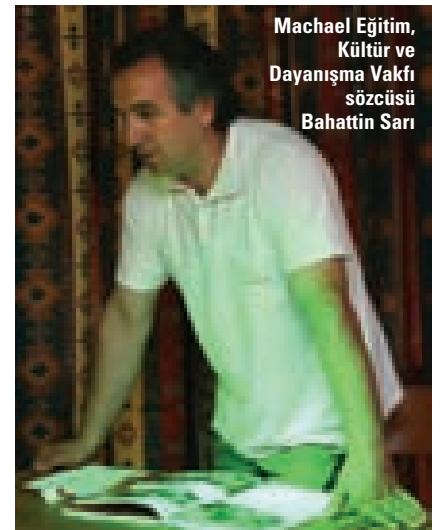
Macahel Eğitim Kültür ve Dayanışma Vakfı öncülüğünde imza toplayıp avukat Yakup Okumuşoğlu'na vekâlet verdik. Efeler deresinin bulunduğu bölge "tabiat koruma alanı" olduğu için HES inşaatının durdurulmasını talep ettik; yürütmeyi durdurma kararı çıkarıldı.

Yakup Bey, Karadeniz Bölgesi'ndeki HES projelerine karşı açılan davalarda hep sizin adınızı görüyoruz. Macahel'deki sürece nasıl dahil oldunuz ?

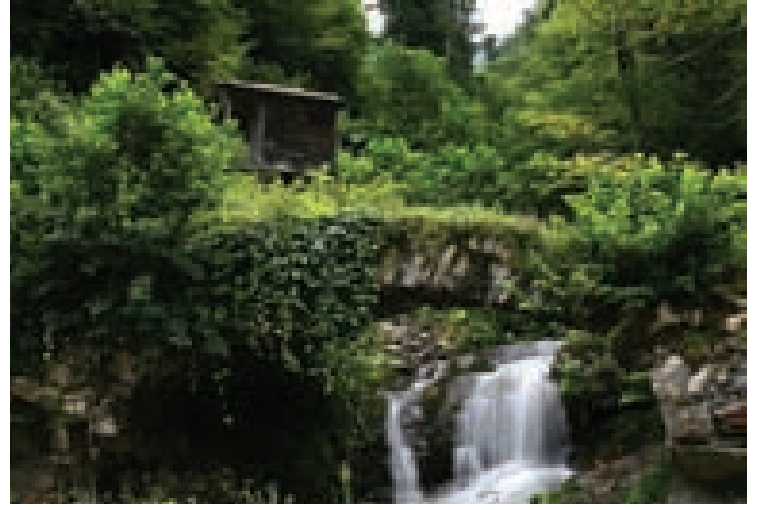
Yakup Okumuşoğlu: İsmim HES'lerle ilgili pek çok davada geçtiğinden Macahellilerin beni bulmaları zor olmamıştır. Macahel'i özel konumundan, yani biyosfer rezerv alanı olmasından dolayı zaten izliyordum. Macahel'de, bilgi edinme konusunda çok sıkıntı yaşadık. Bilgi alabilmek için Artvin Valiliği'ne gitmek gerekiyor ki, Macahellilerin ulaşım zorluğu nedeniyle Artvin'e gitmesi çok zor. Sıkıntılı bir sürecin sonunda dava açabildik.

HES'lerle mücadeleniz nasıl başladı?

Avukatlık kariyerim, Fırtına Vadisi'nde yapılması planlanan HES projesine karşı açtığımız davayla başladı. 1996'da tatil

Macahel Eğitim, Kültür ve Dayanışma Vakfı sözcüsü Bahattin Sarı

için memleketim Çamlıhemşin'e gittiğimde, evimin yanındaki arazide sondaj çalışması yapıldığını fark ettim. Sorduğumda, elektrik santrali inşaatının zemin etüdü için sondaj yapıldığını öğrendim. Dedelerimizin gençliğinden beri bölgede baraj yapılacağı rivayetleri hep vardır, ama hiç ciddiye almazdık. Ben de önce ciddiye almadım, ta ki belediye meclis üyesi bir arkadaşım ne olduğunu anlayamadığı bir ÇED (Çevre Etki Değerlendirme) raporunu, fikrimi almak için elime tutuşturana kadar. Raporu inceleyince farkına vardım ki, bu proje gerçekleştirilirse Fırtına Vadisi'nin sonu olacak. O dönem İzmir'de yaşıyordum. İzmir'de çevre mühendisi arkadaşlarıma danıştım, stajımı çevre hareketi avukatları arasında yaptığımdan hukukî süreci öğrenmem kolay oldu. Çevre, Bayındırlık ve Enerji bakanlıklarından, Devlet Su İşleri'nden sürece dair sürekli bilgi istedim. İzmir'deki Çamlıhemşinliler Derneği'nden arkadaşlara bu HES projesini ve yapılırsa ortada ne Çamlıhemşin'in ne de Fırtına Vadisi'nin kalacağını anlattım. Altı ay boyunca her hafta sonu toplantı yaptık. Sonra Çevre ve Orman Bakanlığı'ndan şaibeli bir ÇED raporu çıktı. Ardından, dönemin başbakanı Mesut Yılmaz, proje sahibi şirket yetkilileriyle Fırtına Vadisi'ne gelip temel atma törenine katıldı. Ertesi gün gazeteler "Başbakana Hemşin şoku" diye haber yaptılar, çünkü meydana toplanan halk başbakanı protesto edip alanı terk etti. Çamlıhemşin'de topladığımız 305 vekâletnameyle ÇED raporunun iptali için Trabzon İdare Mahkemesi'nde dava açtık. Yürütmeyi durdurma kararına kadarki sürede santralin inşaat faaliyetleri başladı. Yöre halkı tepki gösterdi. Şantiyelerde kavgalar çıktı. Mahkemenin tayin ettiği bilirkişiler, santral yapılırsa Fırtına Vadisi'nin tanınmaz hale geleceği yönünde bir rapor hazırladı. Trabzon İdare Mahkemesi yürütmeyi durdurma kararı verdi. Şirket bu karara itiraz etti. Bölge İdare Mahkemesi, yürütmeyi durdurma kararını kaldırdı. Mahkemeye başvurup yürütmeyi tekrar durdurduk. Sonunda mahkeme ÇED raporunu iptal etti. Karar Danıştay'a taşındı. Bu arada, Fırtına Vadisi SİT alanı ilan edilmiş, Trabzon Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu da

"Bu bölge dünyanın 217 kuş alanından biri. Dünyanın 200 ekolojik bölgesinden biri. Avrupa'nın acil korunması gereken 100 ormanından biri. Endemik türmüş, uluslararası sözleşmeymiş, ne bakan var ne gören, ne de feryatları duyan."

santral çalışmalarının durdurulmasına karar vermişti. Yapımcı firma, aleyhine olan bu gelişmenin iptali için Kültür Bakanlığı aleyhine dava açmıştı. Bu dava da firmanın aleyhine sonuçlandığından hem bizim kazandığımız ÇED iptal davası, hem de firmanın kaybettiği temyiz edildi. Tam bu arada, Ankara'daki Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, Kültür Bakanlığı öncülüğünde, ilgili bakanlığın uygun görmesi durumunda doğal SİT alanlarında santral yapılabileceğine dair bir karar çıkarttı. Danıştay da Trabzon Tabiat ve Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'ndan alınacak görüşe göre karar verilmesi gerektiğini söyleyerek kazandığımız davaları bozdu. Bu arada TEMA, SİT alanlarını enerji santrallerine açan yüksek kurul kararına karşı dava açtı. Biz de bu davaya

Sadece yollar ve santral nedeniyle yüz binlerce ağaç kesilecek. Ayrıca yüksek gerilim hatlarının geçtiği yerlerde 50 metre eninde, 30-40 kilometre uzunluğunda bir orman alanının tıraşlanacağını da unutmayalım.

müdahil olduk. Diğer yandan, Danıştay'ın bozma kararına da itiraz ederek dosyaları bir kez daha Danıştay'a gönderdik. Sonuçta, Danıştay doğal SİT alanlarında elektrik santrali yapılamayacağına dair karar verdi. 1996'da başladığımız mücadeleyi bin türlü güçlükte 2004'te kazanabildik. Böylece, Fırtına Vadisi kurtuldu. Bu dava sayesinde bütün SİT alanlarının işine yarayabilecek bir karar da elde edilmiş oldu.

Macahel de aynı statüden yararlanamıyor mu?

Macahel Vadisi'nde "tabiat koruma alanları" var. Macahelliler SİT alanı olarak tescil edilmek için Koruma Kurulu'na başvurabilir. SİT kararı çıkması durumunda santral projelerinin iptal edilmesi gerekir. Ama Macahel'in SİT alanı ilan edilmeye ihtiyacı yok, çünkü UNESCO tarafından "dünya biyosfer rezerv alanı" ilan edilmiş. "Dünyanın bu bölgesi dünyanın gen kaynağıdır" denmiş. Bundan daha değerli bir statü olur mu? Ama gel gör ki, bu statü Çevre ve Orman Bakanlığı'nı kesmiyor. 2005'te çıkarılan bir kanunla EPDK (Elektrik Piyasası Düzenleme Kurumu) kuruldu, DSİ devreden çı-

karıldı. Enerji üretim lisanslarının verilmesinden tutun, Çevre ve Orman Bakanlığı'nda projelerin ÇED kriterlerine uygunluğunun denetlenmesine kadar hepsinden EPDK sorumlu. Elektrik piyasasında devletin işlevi noter konumuna, tasdik makamına indirgenmiştir. 4628 sayılı yasayla firmaların projelerinin reddi neredeyse imkânsız hale getirildi. Şirketlere sonsuz imkânlar tanındı. İş öyle bir noktaya gelmiş durumda ki, uygulamada şirketlere hangi noktada zorluk çıkmışsa, EPDK kanununda değişiklik yapılmıştır. Çıktığı tarihten itibaren 2008 itibarıyla 31 kez yönetmelik değiştirildi. 2008'den sonra kaç defa değiştiğini artık ben de takip etmedim.

Macahel'de hukukî süreç ne aşamada?

Dava bilirkişi incelemesi aşamasında. Kasım sonuna doğru bilirkişi incelemesinin yapılacağını tahmin ediyorum. Bilirkişiler "projelerin doğa açısından riski vardır" derse, projenin yapımına izin veren kararın hukuken dayanağı olmadığı ortaya konmuş olacak. ÇED yönetmeliğinde, HES'ler kurulu güçlerine göre farklı bir prosedüre tâbi tutuluyorlar. Literatürde yenilenebilir enerji kaynaklarından görülen HES'ler için Türkiye'de uygulanan yönetmelik bazı sınıflandırmalar yapıyor. 2008 öncesi ÇED yönetmeliğine göre, kapasitesi 10 megawatt'ın altında olan HES'ler için ÇED raporu alınması gerekmiyor. Bu işe talip olan şirketler, sadece bir proje tanıtım dosyasıyla Çevre ve Orman Bakanlığı'na, bakanlığın yetki devri nedeniyle Valiliğe başvurabiliyor. Valilik ÇED raporu olmadan projenin başlatılmasına karar verebiliyor. Bizim Macahel davalarımızda da durum böyle. Bilirkişi raporu projenin kabul edilebilir sınırlar ötesinde çevreye zarar vereceğini bildirirse, mahkeme, bakanlığın "ÇED gerekli değildir" diyerek verdiği kararı iptal edebilecektir.

Bu durumda sorun çözülüyor mu?

Hayır, çözülüyor. Bu sefer de şirket göstermelik rötüşlar yapıp ÇED olumlu raporu almak için Çevre ve Orman Bakanlığı'na başvuruyor. Çevre ve Orman Bakanlığı ÇED olumlu raporu verdiğinde, bu raporun geçersiz sayılması için yeniden dava açmak zorunda kalıyoruz. Karşı taraf bu konunun daha önce de dava konusu olduğunu, eksikliklerini gi-

derdiklerini ileri sürerek tekrar görülecek bir davaya gerek olmadığı yönünde savunma sunuyor. Dolayısıyla, ciddi değerlendirilmeden ÇED olumlu raporu verilen böyle projeler aleyhine açtığımız her davaya gardımız düşük başlıyoruz.

İlkel olarak Çevre ve Orman Bakanlığı'nın önceliğinin çevre ve ormanların korunması olması gerekmez mi?

ÇED yönetmeliği, çevreyi koruyan bir yönetmelikten çok, yatırımcıların tutunduğu yasal bir kılıf olarak işlev görüyor. Türkiye'nin çevre mevzuatı, çevrenin korunmasına değil, yatırımcının korunmasına göre kurgulanmıştır. "Kirlenmeden öder" mantıklı bir çevre mevzuatı olur mu? "Benim param var, neyse bedeli öderiz" demedi mi Milas'ta adamın biri? 100 milyon dolar harcayan yatırımcıya 60 bin lira ceza versen ne olur, vermesen ne olur!

Sarı: Macahel'in "biyosfer rezerv alanı" ilan edilmesi için girişimde bulunan bizat Çevre ve Orman Bakanlığı. Aynı bakanlık şimdi "biyosfer rezerv alanı" yönetmelik taslağını sumen altı ediyor.

Okumuşoğlu: ÇED yönetmeliği 2008'de değişti. O tarihten bu yana, "biyosfer rezerv alanları" da hassas bölgeler arasına eklendi. Ancak, bu alanlarda nelerin yapıp yapılamayacağını belirleyecek yönetmelik bir türlü çıkartılmıyor, çünkü çıkartırlarsa bu projeleri gerçekleştiremezler. Aynı şekilde, stratejik ÇED yönetmeliği de bekliyor, AB'nin 15 yıl üzerinde çalışıp hazırladığı Su Çerçeve Direktifi kabul edilmiyor. Tüm doğal varlığımız telef oluyor, kimse aldırıyor. Hükümet, söz konusu yönetmelikleri yasalastırana kadar firmalara kazanılmış hak sağlama gayretinde.

Bu projeler gerçekleşirse, arıcılık başta olmak üzere bölgedeki geçim kaynakları nasıl etkilenecek?

Sarı: Macahellilerin geçiminin yüzde 50'si arıcılıktan sağlanıyor. Arılarımız yapılacak santrallerin yok edeceği kestane ve ıhlamur ağaçlarından besleniyor. Saf Kafkas arısının yaşadığı tek bölge Macahel. Kovanlardaki verimi iki-üç misline kadar artıran bu özel arı ırkının yaşam alanları yok edilecek.

Okumuşoğlu: Sadece arılar değil, bölgedeki bütün yaban hayatı tehdit altında. Yaban hayvanlarının yaşam alanları santraller için şart olan kilometrelerce yollar ve kanallarla parça parça olacak. Bu konuyu dile getirdiğimizde, Çevre ve Orman Bakanlığı "kuşlar rahatsız olduğunda uçar gider, karasal hayvanlar da

Kyoto'yu nihayet imzaladılar. İmzalanmadan önce kaç termik santral projesine lisans verildi? 2008 başından 2009 başına kadar tam 205 tane! Şimdi sorduğunuzda, "Kyoto'dan önce verilmişti, kazanılmış hakları var" diyecekler.

daha elverişli alanlara, diğer vadilere gidecektir" diye cevap veriyor. Giresun'dan Hopa'ya Doğu Karadeniz dağları doğal bir sınır olarak batıdan doğuya uzanır. Bu sınırlarda 50-60 kilometre derinlikte güneyden kuzeye doğru birbirinin peşisıra vadiler var. Bu alanda yaşayan hayvanlar başka bir alanda yaşamaz, bu alana has türler. Doğal yaşam alanları bu vadiler olduğu için burada varlar. Sadece Artvin, Rize, Trabzon ve Gümüşhane bölgesinde 450 civarında HES yapılması planlanıyor. Yani yaban hayvanlar, Giresun'dan Hopa'ya kadar nereye giderlerse karşılarında HES'leri bulacak. Bakanlığın bahsettiği elverişli alanı arayıp duruyoruz ama, HES'lerden nasibini almamış bir vadiye henüz rastlamadık. Bu bölge dünyanın 217 kuş alanından biri. Dünyanın 200 ekolojik bölgesinden biri. Avrupa'nın acil korunması gereken

100 ormanından biri. Endemik türmüş, uluslararası sözleşmemiş, ne bakan var ne gören, ne de feryatları duyan.

Açılan yollar nedeniyle çok geniş bir orman alanı tehdit altında değil mi?

Onlarca kilometre tünel, bu tüneller boyunca açılacak onlarca kilometre yol... Bu yollar büyük iş makineleri için kullanılacağından en az beş metre genişliğinde olacak. Bölgenin yamaçlarının aşırı dik olması nedeniyle bu yollar için yamaçların yüzeyinde yer yer yirmi metre genişlikte çalışma gerekecek. Bu kadar yoğun ağaç dokusunun bulunduğu bölgede ne kadar ağacın yok edileceğini siz hesap edin. Sadece yollar ve santral nedeniyle yüzbinlerce ağacın kesileceğini hesapladık. Ayrıca santrallerde üretilen elektriği taşıyacak yüksek gerilim hatlarının geçtiği bölgelerde tehlike oluşturma için 50 metre eninde, 30-40 kilometre uzunluğunda bir orman alanının traşlanacağını da unutmayalım. Sadece bu bile yüzbinlerce ağaç demek. Çıkartılan yüzbinlerce ton hafriyat daha önce defalarca yapıldığı gibi yine dere yataklarına ya da şevlerden aşağı dökülecek, heyelan ve sellere neden olacak. Hadi diyelim dökülmeyecek, nerede depolanacak? Bu bölgede orman olmayan bir alan mı var? Her köşe doğa cenneti. Nereye baksanız orman, nereye baksanız su.

Bu bölgede maden işletmeleri açmak için yapılan başvurulardan bahsediliyor. Bu konuda bilginiz var mı?

Sadece Rize bölgesinde yüzlerce maden işletmesine maden rezervlerinin tetkiki için sondaj izni verilmiş. HES'lerin ardından bir de maden belasıyla kaşı karşıya geleceğiz. Karadeniz hızla bitiriliyor. Mesela, Karadeniz otoyolunun deniz dolgusu ile yapılmaması için davalar açtık. "Milyonlarca yılda oluşan doğal kıyı ekosistemini üç-beş bürokrat ya

DOĞA DERNEĞİ GENEL MÜDÜRÜ
GÜVEN EKEN'İN GÖZÜYLE

Derelerin soykırımı

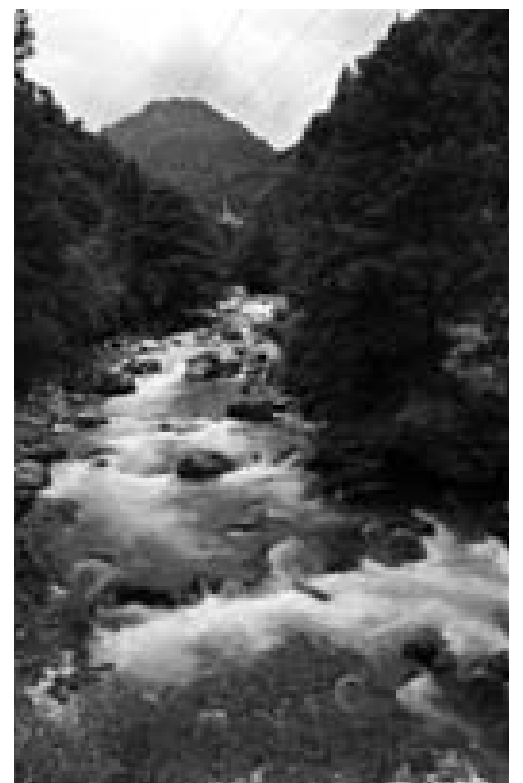
Dere soykırımı, artık Anadolu'nun her yerine yayılmış durumda. Türkiye'nin hemen tüm derelerinin kullanım hakkı HES yapılmak üzere özel sektöre devredildi. Bu nedenle, bugün Anadolu'nun nice dağında HES yapımı için yollar açılıyor, iş makineleri doğanın ıssız köşelerine kadar ulaşıyor. Dağ deliniyor, içinde kamyonların geçebileceği kadar geniş tüneller açılıyor. Dağın içinden çıkan taş ve kayalar, suyu alınacak derenin yatağına dökülüyor. Dere ezilip büzülüyor. Sonra derenin suyu daha yatağına ulaşmadan yüksek bir noktada yakalanıyor ve tünele veriliyor. Dere suyunun çoğu daha yatağına bile görmeden yerin altından döne döne ve hızla tünelin öteki ucuna ulaşıyor. Ardından yeni bir HES başlıyor. Bu esnada üretilen elektrikle, uzaklardaki fabrikalar çalışıyor. HES yatırımını yapan şirketin sahibi, servetine servet katıyor. O derenin kenarında doğan çocuklar deresiz büyüyor, köyünü terk ediyor, alabalıklar ölüyor, hayvanlar susuz kalıyor, ceviz ağaçları ve fasulyeler kuruyor...

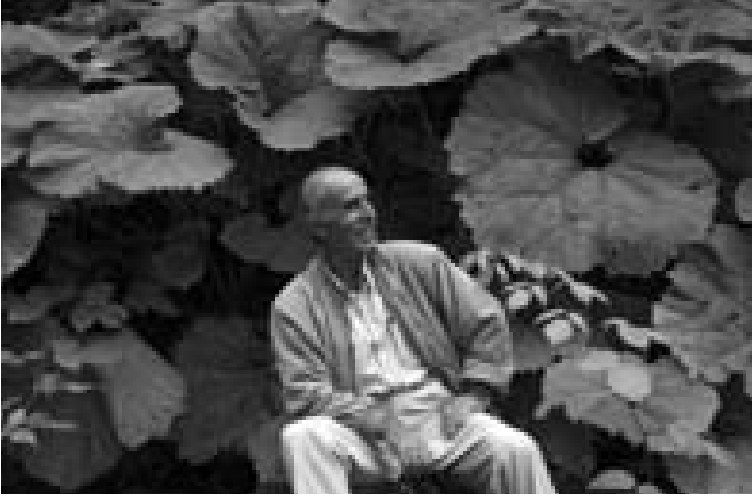
Bununla da kalmıyor. HES gerekçesiyle açılan

yollar madencilerin önünü açıyor. Dereyi besleyen dağın yamaçlarında maden aramak ve çıkarmak için ruhsat alınıyor. Dağ yıkılıyor. Dere ölüyor. Doğa insansızlaşıyor, insan doğasızlaşıyor.

Şu anda Çoruh'un Aksu adlı kolunda ve diğer tüm kollarında bu senaryo harfiyen oynanıyor. Aksu Vadisi bir koruma alanı (Yaban Hayatı Geliştirme Sahası) olmasına rağmen, vadinin suyu düzmece bilimsel raporlarla yasadışı bir şekilde satılmış. Bölgede inşaat yapan şirket vadiyi talan ediyor, derenin kenarını hafriyatla dolduruyor. Aksu'da yaşayanlar olan bitene isyan ediyor, ancak açtıkları dava bir yıldır sonuçlanmıyor. Aksuluların henüz bilmediği şeyse, derelerinden sonra dağlarının da ellerinden alınacak olması. Yerin altındaki bakır ve altını çıkarmak için! Başvurular çoktan yapılmış. Peki son karan kim verecek? Alanı koruma altına alan Çevre ve Orman Bakanlığı. Başvuruların nasıl sonuçlanacağını tahmin etmek hiç zor değil.

Türkiye'de Aksu deresinde yaşayanlar gibi binlerce insan su kaynaklarının bu şekilde kullanımına tepki gösteriyor. Bu insanların çoğu kırsal alanda yaşadığı için seslerini yeterince duyuramıyor, ama sayıları yüz binleri, belki de milyonlar buluyor. Kiminin deresi satılmış, kiminin gölü kurutulmuş, kimininse tarlaları bir barajın suları altında kalacak.

da siyasetçinin doldurarak yok etmeye karar vermesi mümkün değildir. İnsanın buna hakkı yoktur” dedik. Yakında Danıştay otoyol hakkında karar verecek. Danıştay’ın ne dediğini hep beraber duyacağız. Bildiğiniz gibi, Karadeniz otoyolu denizin doldurulmasıyla dolgu üzerine inşa edildi. Karadeniz ekosistemini nasıl mahvettiğini kimse merak ediyor mu, bu dolgu malzemesi nereden, nasıl geldi? Merak eden otoyoldan çıkıp ilk vadiye girsin, dünyanın en büyük ve ucube taş ocaklarını karşısında görecektir. Bütün vadilerin girişleri yıkıldı, dünyanın en barbar yöntemleriyle. Bu taş ocaklarının vadi girişlerini ne hale getirdiğini anlatmak için kelimeler yetmez. Dolgu malzemesi için vadilerin girişlerini sonsuza kadar yok ettiler. Yaptıkları, uydulardan bile görülüyor. Bakın yayla yollarına! Her yaylaya, hatta her evin kapısına yol yapmaya çalışıyorlar. Yaylaları birbirine bağlamak gibi anlamsız bir projenin peşinde, yaylaları da şantiye alanlarına çevirdiler. Karadeniz’in canına okumak için ne mümkünse yapıyor. Karadeniz’i Karadeniz yapan sahil artık yok oldu. Yaylalar mahvedildi. Şimdi sıra derelere ve ormanlara geldi. Karadeniz’de yaşamak için insanların tek sebebi kalmadı. Karadeniz deniz demektir, orman demektir, dereler, yaylalar demektir. Ne deniz ne yayla kaldı. Karadeniz’den geriye heyelan, sel, gözyaşı, iç burkulması ve insanların ahı kalır. O insanlar yanlarından akıp giden derenin sesiyle büyümüşler. O ses kesilirse çıldırırlar. Karadeniz’de hayatın enerjisi o derelerden, o denizden geliyor.

Başka bölgelerde yapılması planlanan HES’lerle ilgili durum nasıl?

Fırtına Vadisi’nde kazandığımız başarının ardından diğer bölgelerden de bize ulaştılar. Yetiştiklerimle bizzat ilgileniyorum: İkizdere, Çayeli, Hemşin, Fındıklı, Şavşat, Macahel... Yetiştemediğim davaları o bölgede bizimle koordinasyon halinde çalışan avukatlar yürütüyor, onlara bilgi ve tecrübemizle destek veriyoruz. O kadar hızlı bir süreç ve o kadar fazla HES projesi var ki, hangi biriyle baş edeceğimizi şaşırtıyor. Sadece İkizdere’de 21, Çayeli’nde 16, Fındıklı’da 19, Macahel’de 8, Şavşat Meydancık’da 4 adet var. Her vadiye 15-20 HES projesi

var. Bölgenin halkı artık çıldırma noktasına geldi.

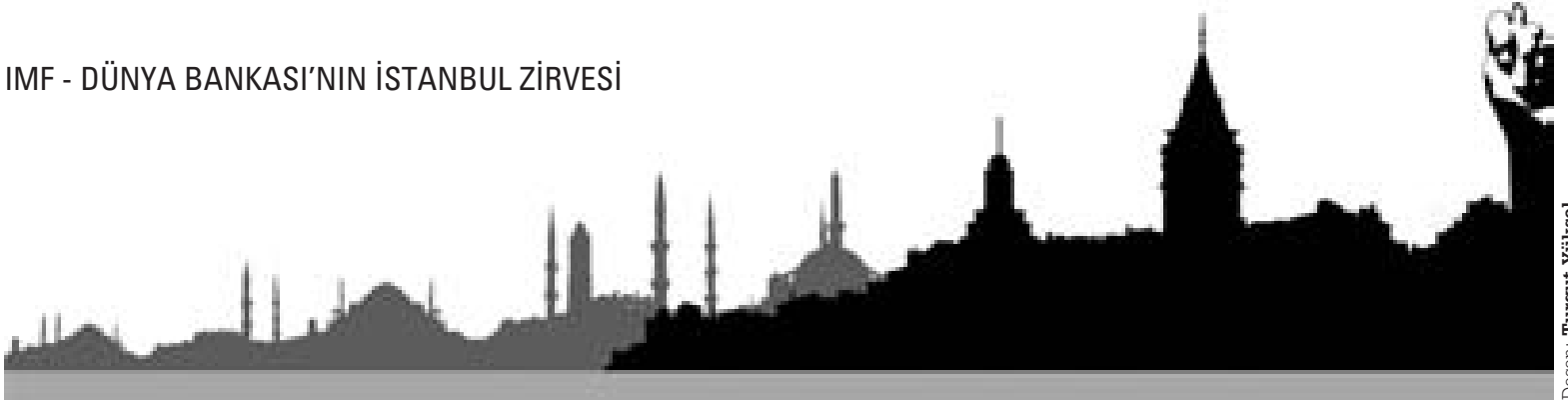
Çevreyi korumakla yükümlü bakanlığın tavrında hiç değişiklik olmadı mı?

Devletin politikası, çözüm bulmaktan çok, imajı kurtarmak yönünde. Bakın, Kyoto sözleşmesini nihayet imzaladılar. İmzalanmadan önce kaç termik santral projesine lisans verildiğini biliyor musunuz? 2008 başından 2009 başına kadar tam 205 tane! Cumhuriyet tarihi boyunca 16-17 termik santralimiz varken, bir yılda 205 termik santral için izin verildi. Şimdi sorduğunuzda, “bu lisanslar Kyoto’yu imzalamadan önce verilmişti, kazanılmış hakları var” diyecekler. Avrupa’da yenilenebilir enerji kaynakları tanımını 10 megawatt ve altı kapasiteye sahip nehir tipi. HES, rüzgâr ve benzeri elektrik üretme yöntemleri için kullanılıyor. Bu limit Türkiye’de 25 megawatt’tı, bu da yetmedi 50 megawatt’a çıkarıldı. Neden? Çünkü uluslararası sermaye ve bankalar yenilenebilir enerjiye kredi veriyor. Yenilenebilir enerjiye sağlanan teşviklerden yararlanırmak için sınırı 100 megawatt’a da çıkarırlar. Bu tarz projeleri onaylayan Çevre ve Orman Bakanlığı, bizim anladığımız anlamdaki çevrenin

Türkiye’nin en büyük problemlerinden biri Çevre ve Orman Bakanlığı’dır. Sellerin sebebi de bu bakanlıktır, kanserin artışının sebebi de, tarım alanlarımızın kaybına neden olan da, göllerimizin kurutulmasına neden olan da bu bakanlıktır.

bakanlığı değil maalesef. Şu anda Türkiye’nin en büyük problemlerinden biri Çevre ve Orman Bakanlığı’dır. Sellerin sebebi de bu bakanlıktır, kanserin artışının sebebi de bu bakanlıktır, tarım alanlarımızın kaybına neden olan da, göllerimizin kurutulmasına neden olan da bu bakanlıktır. Yapılan işlerin iddia ettikleri gibi bölge insanına istihdam sağlayacağı vaadi de yalan. Her santralde ortalama on kişi çalışacak, onlar da mühendis. Bu yörenin insanından olsa olsa bir bekle alabilirler. İnsanları “iş sahibi olacaksınız” diye kandırıyolar. Burayı yok edenler bu vadilerde değil, büyük şehirlerdeki kulelerinde yaşıyorlar. Karadeniz ölüyor, sel oluyormuş, dereler kurutuluyor, yatakları tarumar ediliyor, halk isyan etmişmiş, kimin umurunda? İnşaatı süren bazı santrallerde

halk santralleri, elektrik direklerini taşıyor, yolları kapıyor. Gidişat endişe verici. İdare tüm taleplerimize kapalı. Yargı sürecinde bu santraller engellenemezse –ki yargı kararına rağmen İkizdere ve Senoz vadisinde çalışmaya devam ediyorlar– ne olacak? Karadenizliler savundukları dereleri gibidir; ne zaman taşacağı belli olmayan dereler gibi. Bakın Senoz’da insanlar “burada artık doğa kanunları geçerlidir, başka kanun tanımıyoruz” diye açıklama yaptılar. Adı Çevre Bakanlığı olan bakanlığın çevreyi ve ormanları korumak yerine neden şirketlerin yanında olduğunu, davaları neden Çevre ve Orman Bakanlığı’na karşı açmak zorunda olduğumuzu anlayamıyorlar. Fındıklı’da köylüler yaşam alanlarının bozulmasına, derelerinin gasp edilmesine şiddetle karşı çıkıyorlar, şirket yetkililerine alenen “buraya gelerseniz misafirperver olmayacağız” diye bağırıyorlar. Yani iş, hukuku aşma noktasına gelmiştir. Hemen her dereye gönüllü dere bekçileri var. Dünyanın neresinde dere bekçisi var? Bu bekçiler tanımadıkları arabaları vadilere dahi sokmuyorlar. Bu şirketler bu vadilerde en az 49 yıl kalmayı planlıyorlar. Vadileri tarumar edilip dereleri soykırıma uğrattırırken, yaşam alanlarını kaybeden insanlar, hayvanlar, bitkiler, böcekler buna sessiz kalmaz, kalamaz. İşin doğası bu. Yaşadığı alan yok edilen kimse öbür yanağını da uzatmaz. Karadenizlilerde peygamber sabrı olduğunu da kimse söyleyemez. Bana göre, bu sürecin bu şekilde devamı bu şirketlerin bu vadilerde 49 yıl barınmalarına imkân vermez. Karadenizliler için vadilerinde yaşanan bu durum, yaşam alanlarına tecavüzdür, haneye tecavüzdür. Biz bu vadileri evimiz biliriz. Bize sormadan kimse evimize giremez. Girse, bu bize göre haneye tecavüzdür. Vadilerimiz bize emnettir, bizim onurumuzdur. Kimsenin namusumuza ve onurumuza el atmasına izin vermeyiz. Ne Karadeniz halkı ne bu vadiler ve dereler ne de bu alanların gerçek sahibi olan yaban hayat orta malıdır. Vadilerimize, derelerimize kimsenin girmesine izin vermiyoruz. Girmeye çalışana karşı da Karadenizliler kendilerine yakışır bir yol bulacaktır. Gireni dışarı çıkartacaktır. Bu kadar açık ve nettir.

Desen: Turgut Yüksel

Ekonomik faşizmin beyaz gömleklileri

Tayyip Erdoğan'ın "yerin dibinde adeta bir şehir kurduk" diye övündüğü, inşaatı 13 ayda tamamlamak için üç bin işçinin 24 saat helâk olduğu, dört işçinin bu insanlık dışı tempoda hayatını kaybettiği Kongre Vadisi, ruhuna yaraşır bir şekilde IMF-Dünya Bankası zirvesiyle hizmete açıldı. İstanbul'un bu zirveye sessiz kalmayacağı günler öncesinden belliydi, polis her zamanki vahşi tutumunu sergileyince Harbiye semti ve İstiklâl Caddesi de adına yaraşan çatışmalara sahne oldu. Tayyip Erdoğan kürsüde "dışarıdan gelen protesto seslerine kulak vermek lâzım" derken, güvenlik güçleri protestocuların canlarına kastediyordu. "Eski dünya" faşizminin öncü müfrezeleri "Kara Gömlekliler", "Kahverengi Gömlekliler"di, "yeni dünya"nın ekonomik faşizminin öncüleri ise IMF ve Dünya Bankası'nın beyaz gömleklileri. "Working Class Hero"nun dizelerindeki gibi, "öldürürken gülümsemeyi bilen" bu beyaz gömleklilerin dünyanın dört bir yanındaki icraatlarına yakından bakalım...

İnsanlık tarihinde ilk defa, dünya tarımı bütün gezegenin gıda ihtiyacını karşılayacak yeterlilikte. Bunun aksini söyleyen yok. Peki, çok değil, daha geçen yıl patlak veren "gıda isyanları" neyin nesiydi?

O tabloyu bir hatırlayalım:

"Haiti'de gıda ürünleri bir yıldan kısa bir süre içinde ortalama yüzde 40 pahalılaşırken, pirinç gibi temel ihtiyaç ürünlerinin fiyatı ikiye katlandı. Bangladeş'te 20 bin tekstil işçisi gıda maddelerindeki baş döndürücü fiyat artışlarını protesto ve ücret artışı talebiyle sokaklara indi. İşçilerin aylık 25 dolar ücretle çalıştığı ve açlık çektiği ülkede son bir yılda ikiye katlanan pirinç fiyatı emekçileri tehdit ediyor. Mısır'da, Kahire'nin kuzeyindeki endüstri merkezi Mahalla al-Kobra'yı iki gün boyunca yerinden oynatan emekçilerin gıda fiyatlarını protesto gösterilerinde güvenlik güçleri iki kişiyi öldürdü, yüzlerce kişi gözaltına alındı, hükümet işçileri

çalışmaya zorlamak için fabrikalara sivil polisler yolladı. Mısır'da bir yıl içinde temel gıda fiyatları yüzde 40 arttı. Nisan başında (2008), Fildişi'nde binlerce kişi 'açız' ve 'hayat çok pahalı, bizi öldüreceksiniz' diye sloganlar atarak devlet başkanı Laurent Gbagbo'nun konutuna yürüdü. Benzer gösteriler, grevler ve çatışmalar Bolivya, Peru, Meksika, Endonezya, Filipinler, Pakistan, Özbekistan, Tayland, Yemen, Etiyopya ve Orta Afrika'nın büyük bölümünde meydana geldi." (Bill Van Auken, *Global Research*, Nisan 2008)

Şimdi bir de BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) Nisan 2008 itibarıyla verilerine bakalım: "Mart 2007'den Mart 2008'e tahıl fiyatları, dünya ölçeğinde yüzde 88 arttı. Üç yıllık dönemde buğday fiyatındaki artış ise yüzde 181'di. 2008'in ilk üç ayında pirinç fiyatı yüzde 50 zam gördü. Tayland'da en temel besin kaynağı olan pirincin tonu 2003'te 198 dolardan satılırken, 2007'de

323 dolara, Nisan 2008'de ise 1000 dolara yükseldi. Haiti'de 50 kiloluk bir çuval pirincin fiyatı Mart 2008'in son haftasında ikiye katlandı. Bu rakamlar, günlük geliri 2 doların altında olan ve bunun yüzde 60 ila 80'ini beslenmeye ayıran 2.6 milyar insan için felaket anlamına geliyor." (Ian Angus, *Global Research*, Nisan 2008)

"Yoksulluğun Küreselleşmesi"

Peki niye böyle? Dünyada gıda kıtlığı mı var? Yok. Aksine gıda fazlası var. Bob Geldoff, Afrika'ya yardım konserleri için kolları sıvadığında, bıkmadan usanmadan Kuzey Denizi'ne dökülen tereyağlarını örnek gösteriyordu. Elbette uç bir örnek, kapitalizmin mantığını ve etiğini sergilediği için çarpıcı da. Ama yapısal işleyiş çok daha rasyonel. Öyle rasyonel ki, yardıma ihtiyacı olmayan Afrika'yı yardıma muhtaç hale getirmekle kalmıyor, hayırseverliği ve onun imlediği vicdanî, ahlâkî duyarlı-

MICHEL CHOSSUDOVSKY'NİN GÖZÜYLE IMF - DB - NATO ÜÇGENİ

Her ülke bir koloni

Nerede yapılırsa yapılsın, IMF toplantıları şiddetli protestolarla karşılanıyor. Bu gösteriler hakkında ne düşünüyorsunuz?

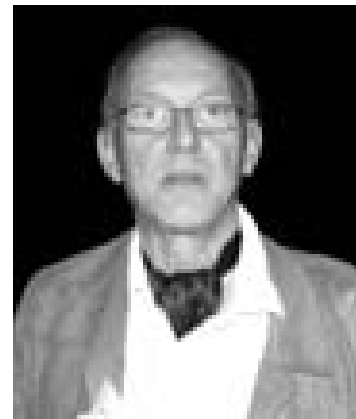
Michel Chossudovsky: Bretton Woods sistemine, IMF ve DB'ye karşı büyük bir tepki var. Ama asıl mesele şu: Ne için mücadele ediyoruz? Gösterileri düzenleyen ve katılan STK'lardaki hâkim düşünce, korkunç hâlâ bu kurumların reforme edilmesi, onlara insanî bir bakış verilmesi, yoksulların yararına çalışmalarının sağlanması yönünde. Bu yaklaşımın yanlış olduğu kanısındayım. Bu kurumların bizatihi varlığını tartışan, meşruiyetlerini sor-

gulayanların sayısının giderek arttığını görüyorum, ama yine de bir kafa kanışıklığı var. Pek çok kişi IMF ve DB'nin karşıt roller oynadığı görüşünde, ki bu doğru değil. Ayrıca, bu kurumların tek başlarına ele alma eğilimi de yaygın. Aslında bunlar, Batılı elitlerin ülkeleri basit birer "territory"ye dönüştürmek için kullandıkları araçların sadece ikisi.

Dünya Bankası'nın insanları yalıtıldığını mı düşünüyorsunuz?

Yoksulluk yaratan IMF'ye karşı, DB'nin insanî bir yaklaşım benimseydiği, yoksullukla mücadele ettiği düşünülüyor. Hatta bu iki kurum arasın-

da bir çatışma olduğuna bile inanılıyor. Oysa DB esas olarak IMF ile aynı işi yapıyor; tek fark, üçüncü dünyada başka sorumlulukları da var. Bir anlamda DB çok daha tehlikeli, çün-

kü varsayılan görevinin yoksulluğu azaltmak olması eleştirilerin önünü kesiyor. Esasında, bu iki kurumun da arkasında Wall Street var; bunlar sosyologlar tarafından değil, bankacılar tarafından yönetiliyorlar. Daha da önemlisi, pek çok kişi, bu ikilinin NATO'yla bağlantısını görmüyor. IMF ve NATO arasında çok sıkı bir koordinasyon var. Eğer bir ülke IMF müdahalesini kabul etmezse, NATO müdahale ediyor, ya da NATO ve çeşitli gizli servisler IMF programlarını empoze etmek için gerekli koşulları yaratıyorlar. Sadece NATO'nun da olmadığını, CIA'nın gizli operasyonlarını Orta Asya ve Kafkasya'da gördük; savaş kurumlarıyla ekonominin yönetimi küresel ölçekte işbirliği yapıyor. Bunlar bir zincirin halkaları. Bazen,

lığı da kendisine mâlediyor.

Bu yapısal işleyişe, tahıla odaklanarak bakınca resim iyice netleşiyor. ABD ve AB'nin tahıl fazlası var. Üçüncü dünya ülkelerindeki yokluğun sebebi de bu "fazla". Kapitalizm, doğası gereği, sermaye fazlasına yatırım alanı, ürün fazlasına pazar bulmaya mecbur. Varlığı buna bağlı. Ve bu, kapitalizmle emperyalizm arasındaki göbek bağı. Yatırım alanı ve/veya pazar olmaya yanaşmayanların şöyle veya böyle hizaya getirilmeleri gerekiyor. Bunun da çeşitli yolları var. Doğrudan ya da dolaylı askerî müdahale ve fiili işgal bunlardan sadece bazıları ve genellikle en son tercih edilenleri. Aslolan siyasî, iktisadî-malî yollar. Onlardan netice alınmadığı takdirde diğerleri de devreye giriyor. Ve her halükârda meşruiyet hazır ve nazır: Barış, demokrasi, refah, istikrar. Hepsi aynı kapıya çıkıyor: Serbest piyasa.

Şimdi, serbest piyasa adına tahıla, "küresel tahıl"a ne yapıldığını, Ottawa Üniversitesi öğretim üyesi Michel Chossudovsky'nin "Yoksulluğun Küreleşmesi ve Yeni Dünya Düzeni" adlı kitabından okuyalım:

"1980'li yıllardan beri, ABD ve AB'nin tahıl fazlası, Dünya Bankası (DB) gözetiminde, sistematik olarak, dünyanın dört bir yanında gıda tarımını ve yerli çiftçiliği çökertmek için kullanıldı. DB'nin kredi vermek için temel tarım ürünleri ithalatındaki sınırlamaların kaldırılmasını şart koşması, ABD ve AB tahıl fazlasının yerel piyasada damping yapmasına yol açtı ve yerel üreticileri iflasa sürükledi. IMF ve DB'nin dayattığı 'serbest tahıl piyasası' çiftçi ekonomisini yıktığı gibi, pek çok ülke için 'gıda güvenliği' diye bir şey bırakmadı. Daha önce, tahıl fazlası veren müreffeh ülkeler olan Malawi ve Zimbabve ile 1990'a kadar –yani IMF'nin ABD ve AB tahıl fazlası için damping buyruğu verdiği tarihe kadar– gıda açısından kendi kendisine yeterli olan Ruanda'da küçük çiftçiler peşpeşe iflasa sürüklendi. 1991-92'de açlık, Doğu Afrika'nın tahıl deposu olarak bilinen

Fotoğraf: Garcia

Kenya'yı vurdu. Nairobi hükümeti, IMF tavsiyelerine uymayı kabul etmediği için kara listeye alınmıştı. Kenya'nın dış borç faiz ödemesinin yeniden yapılandırılması, tahıl piyasasını deregüle etme şartına bağlandı."

"Ekonomik totalitarizm"

Örneklerin Afrika'dan olması yanıltmasın. Birçok Asya ve Güney Amerika ülkesi de aşağı yukarı aynı durumda. Bugün dünya kapitalizmine meydan okuyan Venezüella'nın, IMF ve Dünya Bankası'nın boyunduruğu altında olduğu yıllardaki manzarasını hatırlayalım:

Sene 1988. Carlos Andres Perez, ikinci kez cumhurbaşkanı seçilmek için yaptığı kampanyada, IMF'ye "insanları öldüren, ama binalara hasar verme-

Ekim 2009: İstanbul'da düzenlenen IMF-Dünya Bankası toplantısını protesto eden göstericilere polis bu mesafeden gaz bombası atabildi

Dünyada gıda kıtlığı mı var? Yok.1980'lerden beri ABD ve AB'nin tahıl fazlası, Dünya Bankası gözetiminde, sistematik olarak, dünyanın dört bir yanında gıda tarımını ve yerli çiftçiliği çökertmek için kullanıldı.

yen bir nötron bombası", Dünya Bankası politikalarına "kurşunla değil, açlıkla öldüren bir ekonomik totalitarizm" diye veryansın etmişti. Seçimlerden galip çıkan Perez, 1989 başında "Washington Konsensüsü" olarak bilinen on madde-lik IMF programını kabul etti ve karşılığında 4.5 milyar dolar kredi aldı.

Perez'in yürürlüğe koyduğu neoliberal reçete, başta akaryakıt olmak üzere temel tüketim maddelerinin fiyatlarının fırlamasına yol açtı. Kitlesele huzursuzluk adım adım tırmandı, ekme fiyatının yüzde 200 zamlanması bardağı taşıran damla oldu. Caracas ayaklandı, Perez sıkıyönetim ilan etti ve başkenti çevreleyen yoksul mahalleleri piyade birlikleri ve deniz komandolarıyla kuşattı. Ayrım gözetmeden, erkek, kadın ve çocuklara ateş açıldı. Gayriresmî kaynaklara göre, üç bini aşkın kişi öldürüldü.

Altını çizelim: "Kurşunla değil, açlıkla öldüren bir ekonomik totalitarizm" diyen Chavez değil, ABD'nin,

koşulları savaş yaratıyor, sonra ekonomik kuruluşlar gelip parayı topluyor. Bazen de istikrarsızlaştırma işini, Endonezya'da olduğu gibi, IMF üstleniyor. IMF'nin federal hükümete eyaletlere kaynak aktarımını kesmesini dayatması, yerel yönetim sistemine dayalı iki bin adadan oluşan Endonezya'yı infilâka sürükledi. Her ada kendi kaderine terkedildi.

Yerel yönetimlere kaynak aktarılmasının kesilmesi için IMF mi ısrar etti?

Evet, eğitim, sağlık ve diğer harcamaları kestirdi. Böylece bu küçük adaların her biri küçük bir eyalet oldu. Farklı etnik gruplara, herkesin kendisinden sorumlu olması cazip geldi elbette. Bunu planlayanlar nasıl bir sonuç elde edeceklerinin elbette

farkındaydı, daha önce çeşitli yerlerde defalarca yaptıkları şeydi. Yugoslavya'da, Brezilya'da, eski SSCB'de hep aynı şeyi yaptılar –aynı şey potansiyel olarak ABD'de de olabildi– bölgeler kendi kaynaklarına, yani kaderlerine terkedildi. Bu durum kaçınılmaz olarak çatışma ortamının, iç gerilimlerin ortaya çıkmasına neden oluyor.

Bunun emperyal bir planın parçası olduğunu mu söylüyorsunuz?

Bir "yeniden kolonizasyon"un, yeni bir sömürgeleştirmenin söz konusu olduğunu söylüyorum. Ülkeler "territory"lere, kolonilere dönüştürülüyor.

Ülke ile "territory"nin farkı ne?

Bir ülkenin yönetimi, hükümeti vardır. Kurumları vardır. Bütçesi vardır.

Ekonomik sınırları, bir gümrük sistemi vardır. Bir "territory"deyse IMF denetiminde nominal bir hükümet var sadece; ne kamusal okul, ne hastane, ne sosyal güvenlik... Zira hepsi DB'nin buyruğuyla kapatılıyor. Ne endüstri kalıyor, ne tarım, çünkü onlar da IMF programı uyarınca yıllık yüzde 60'a varabilen faizlerle çökertiliyor.

Yıllık yüzde 60 mı?

Brezilya'da yüzde 60'tan da fazlaydı. Botswana'da faiz oranları dehşete düşürecek kadar yüksek. IMF pek çok yerde krediye bir sınır koyuyor. Böylece insanlar banka kredisinden yararlanamıyor; bu da faiz hadlerinin patlamasına ve ekonominin ölümüne neden oluyor. Sonra, serbest ticaret açılıyor. Yerel bankalardan yüzde 60 faizle borçlanan yerel kapi-

talist şirketler faizlerin yüzde 6'larda olduğu ABD ve Avrupa ürünleriyle rekabet etme durumunda kalıyor. Aslında, bu reformlar esas olarak yerel kapitalizmi hedef alıyor.

Peki, bunlara karşı nasıl mücadele edilmeli?

Tek bir tema etrafında harekete geçmeyi reddederek. Tek başına Bretton Woods kurumlarına ya da DTÖ'ye veya çevre meselelerine ya da genetik manipülasyonlara yoğunlaşamayız. Bu ilişkilerin bütünüyle ilgilenmemiz lazım. Bütüne baktığımız zaman, güç kullanımıyla aradaki bağ da görüyoruz. Bu ekonomik sistemin arkasında, kapitalist düzenin gizli yönleri karşımıza çıkıyor: Askerî-sınai kompleks, gizli servisler ve organize suç bağlantıları.

Çeviren: S.İ.

AB'nin nezdinde saygın bir devlet adamı. "Kurşunlarla değil, açlıkla öldüren ekonomik totalitarizm"e isyan edenleri kurşunlayan rejimin cumhurbaşkanı.

Şimdi, Perez'in kabul ettiği Washington Konsensüsü'ne, "ekonomik totalitarizm" in on emrine bir bakalım:

1. Malî politika disiplini. 2. Sübvansiyonların durdurulup kamu harcamalarının eğitim, sağlık, altyapı yatırımı gibi alanlarla sınırlandırılması. 3. Vergi reformu. 4. Faiz oranlarının piyasa tarafından belirlenmesi. 5. Döviz kurlarının rekabete açılması. 6. Serbest ticaret koşullarının ve ithal malların dolaşımının sağlanması. 7. Yabancı sermayenin doğrudan yatırımının serbestleşmesi. 8. Kamu iktisadî teşebbüslerinin özelleştirilmesi. 9. Devletin piyasalar üstündeki kontrolüne son verilmesi ve fiyatları piyasanın belirlemesi. 10. Özel mülkiyetin yasal güvence altına alınması.

Hazır söz "ekonomik totalitarizm"e gelmişken, geçenlerde "Ekonomik Faşizme Dair Düşünceler" başlıklı bir broşür yayınlayan John Berger'a kulak verelim:

"Açgözlülük ve kâr tutkusu üzerine kurulu bu kültür, neoliberalizm olarak anılıyor. Ama ben ona 'ekonomik faşizm' diyorum. Neoliberalizmin bu kelimeyi hak ettiğine inanıyorum. Bütün dünyada yoksullar ve yoksulluk olağanüstü bir hızla artıyor. Bu artışın sebebi doğal kıtlıklar değil. Bu yoksulluğu yaratan, serbest piyasa mekanizması. Yoksulluk hem nicelik olarak hem de derinlik olarak katlanarak artıyor. Milyonlarca insan yetersiz beslenmeden mustarip. Ve bu sayı her yıl daha da artıyor. Böyle bir fenomen ortadayken, bunun müsebbibine ekonomik faşizm demenin neresi abartı? Neoliberalizm ekonomik faşizmdir, zira dışlanan ve yoksulluğa mahkûm edilen insanlar, piyasacıların zihniyetinde 'loser'dır, kaybetmeye yazgılıdır. 'Loser'lar, iki nedenle kaybetmeye mahkûm. Çünkü,

tüketemiyorlar. Ve üretmiyorlar, üret-seler bile verimsizler, çok az üretiyorlar. Galiplerin yargısı o ki, 'mağluplar' alt-insanlar. Efendi ırka, üstün ırka mensup değiller." (Roll, özel sayı, Ekim 2009)

Yapısal Uyum

Ekonomik faşizmin baş aktörleri Dünya Bankası-IMF ikilisinin dünya halklarının hayatında nasıl bir rol oynadığını, gezegenin her köşesinde neoliberalizmi kurumsallaştırmak üzere uygulamaya koydukları "Yapısal Uyum" programı gözler önüne seriyor.

1945 sonrasında modernleşmeye, sanayileşmeye soyunan, ancak sermaye birikimi yetersiz olduğu için borçlanan ve özellikle de sosyalist bloğun -ikinci dünyanın- çöküşüyle, birinci dünya tefeciliğinin tam mânâsıyla eline düşen üçüncü dünya ülkelerine, dış borçları-

Gıda ürünleri üzerinde spekülasyon işlemleri yapılmaması siyasî bir kararla dondurulsa, gıda ürünlerinin fiyatları derhal düşer. Bu işlemlerin hükümsüz hale getirilmesinin önünde hiçbir engel yok. Ancak, DB ve IMF'nin niyeti o yönde değil.

nın müzakere edilmesinin ve yeniden kredi alabilmelerinin şartı olarak, yerel tarımı çokerten neoliberal politikalar "Yapısal Uyum" diye dayatılıyor. Amiyane tabirle, "yersen" misali. Yedirdikleri şu: Bir yandan ithalat serbest bırakılacak, diğer yandan ihracata dönük üretim yapılacaktır. Örneğin, tahıl ithal edilecek ve tahıl üretmek yerine, ihracaata dönük "yüksek değerli" ürünlere yöne-linecek. Yani üçüncü dünya ülkeleri temel gıda yeterliliklerini sağlayan üretimden vazgeçecek, birinci dünyanın ihtiyaçlarıyla uyumlu üretim yapacak. Bu yeni üretim için de Dünya Bankası'ndan kredi desteği alınacak.

Sonuç: Üçüncü dünyanın borç batağına ve gıda yeterliliğinden gıda krizine, dahası açlığa sürüklenmesi. Birinci dünya içinse, fazla sermayeye yatırım

alanı, fazla ürüne pazar. Gelgelelim, sistemin işleme için üçüncü dünyanın üretime ve tüketime devam edebilmesi gerekiyor. Yani buyrun Dünya Bankası'nın yoksullukla mücadele programına, buyrun IMF ile stand-by'a.

Michel Chossudovsky'nin dediği gibi: "Küresel çağda açlığın nedeni gıda kıtlığı değil, tam tersi: Küresel gıda fazlası, gelişmekte olan ülkelerin tarımsal üretiminin dengesini bozmak için kullanıldı. Ve dünyanın her yerinde çiftçilerin yoksullaşmasına sebep oldu. Dahası, IMF ve DB'nin 'yapısal uyum' programları açlığı ortaya çıkaran süreçlerden bağımlı, zira bu programlar küresel piyasanın doğrudan çıkarına olmayan kentsel ve kırsal bütün ekonomik faaliyet alanlarını sistematik olarak baltalıyor."

Fiyatlarda spekülasyon dalgaları

Milyonlarca insanı açlığa ve kronik yetersiz beslenmeye sürükleyen ve sürediren küresel gıda krizinin tek nedeni, IMF - Dünya Bankası patentli "Makroekonomik İstikrar" paketleri ve "Yapısal Uyum" programları değil. Bir de borsa spekülasyonu boyutu var. Chossudovsky'yi dinliyoruz:

"Gıda fiyatlarındaki tırmanma büyük ölçüde piyasalardaki manipülasyonun, esas olarak emtiya piyasalarındaki borsa spekülasyonlarının sonucu. Tahıl fiyatları New York ve Chicago borsalarındaki büyük ölçekli spekülasyon operasyonlarıyla suni olarak şişiriliyor. Buğday, pirinç ve mısırdaki spekülasyon işlemleri bu ürünlerin gerçek alım-satımını yapılmadan gerçekleştirilebiliyor. Tahıl borsasında işlem yapanlar, tahıl alım-satımını yapan kuruluşlar olmak zorunda değil. İşlemler ürünlerin fiyatlarındaki düşüş ya da yükselişlerin üzerine oynama imkânı veren hisse senedi endeksinde bağlı yatırım fonlarıyla yapılıyor. Satış opsiyonu fiyatın düşeceğine, alış opsiyonu ise fiyatın yükse-

24 OCAK'TAN 12 EYLÜL'E VE BUGÜNE TÜRKİYE- IMF & DÜNYA BANKASI

Ücretlere tırpan, sermayeye ikram

1970'te Türkiye çalışan sınıfları, zamanın ihracata dönük en güçlü üçüncü dünya ülkelerinden biri olan Güney Kore çalışanları ile karşılaştırıldığında, dolar cinsinden, saatte iki kat daha fazla ücrete sahipti. Bu durum hükümetlerin kısıtli ithal ikameci icraatlarının yanı sıra, işçi ve köylü hareketlerinin sermaye karşısında cephe kazanmasına neden olan örgütlenme kabiliyetlerinden dolayı 12 Eylül darbesine kadar devam etti.

1960'tan itibaren uygulanmaya başlanan beş yıllık kalkınma planları genel olarak emek-sermaye dengesini hesaba katmak zorunda kalan bir yapıya sahipti. Bu dönemde hükümetler fiyat denetimiyle, tarımsal üretimde gerek büyük, gerekse küçük üreticilere sağlanan sübvansiyonlarla, ithalat kısıtlamalarıyla ve KİT'lerin düşük fiyat politikalarıyla büyük sermayenin iç pazardan belli bir pay almasını mümkün kıldığı gibi, işçi sınıfını da tüketimde bir aktör haline getirerek sermaye-emek ilişkisini ve gelir adaletini günümüzden daha dengeli bir denkleme tutuyordu. İhracata vurgu yapan günümüz tezlerinin tersine, iç pazarın genişliğinden faydalanan ithal ikameci sistem, tüm handikaplarına rağmen, işçi sınıfının görece yüksek bir ücret almasını zorunlu kılıyordu. Bu şartlarda, sermaye ve çalışanlar, çok partili parlamenter sistem içinde tüm iktidarların gözetmesi gereken bir denge içinde faaliyet gösteriyordu.

Ancak 1960'lardan itibaren kademeli olarak tesis edilen ithal ikameci sistem, popülist politikaların dışına çıkamayan hükümetlerce sanayileşme sürecini hem iç pazarı büyütecek, hem de sanayi ürünlerinin ihracatına izin verecek denli genişletemedi. 1979'a kadar sanayi, büyük oranda ithal girdilere bağımlı kaldı. Hükümetler, tüm dünyada hüküm süren Keynesçilik sayesinde, 1974'e dek bugünkü kadar vahşi olmayan bir kredi sistemiyle artan ithalat ihtiyacını dış kredilerle gideriyordu.

Bu genel tablo içinde, IMF'nin Türkiye'ye ilk önemli müdahalesi dış ticareti "serbestleştirerek" iç tüketimden ihracata hızlı bir geçiş yapılmasını empoze etmek oldu. Bunun ilk adımlarından biri, liranın dolar karşısında değerini düşürmekti. 10 Ağustos 1970'de, 1 dolar 9 liradan 15 liraya çıkarıldı. 10 Ağustos kararlarına bir dizi ithalat izni ve serbestleşme hamlesi de dahildi. Bu hamlelerin bir kısmı ancak 12 Mart 1971 darbesinin akabinde sendikalar haklarının askıya alınması ile gerçekleşebildi. Ancak yeniden

parlamenter sisteme geçilmesiyle darbe öncesi sermaye-emek dengesi tesis edilebildi.

1974'te petrol fiyatlarının bir anda üç kat artmasıyla iyice kendini hissettiren küresel kriz sırasında Demirel hükümeti popülist politikalara devam etti. Petrol fiyatlarına zam yapmadı, ithalat bağımlılığını kısa vadeli ve yüksek faizli krediler bularak iyice azdırdı ve 1977'de Türkiye tarihinin en büyük krizlerinden birinin patlak vermesine sebep oldu.

'77 bunalımının ortasına düşen Ecevit hükümeti kendini sermaye ve emek kesimi arasında bozulan dengelerin ortasında buldu. 1976'da imalat sanayinin çalışanların ortaya çıkan değerinden payı yaklaşık yüzde 31.7 düzeyindeyken, bu pay verdikleri örgütlü mücadele sonucu 1979'da yüzde 38.7'ye yükselmişti. Sayıları 6 milyona varan sendikacı çalışanlar (dönemin Türkiye nüfusu 43 milyondur) krizin gölgesinde ücretlerinin düş-

leceğine dair bahse girmek anlamına geliyor. Borsa kurumları ve finans kuruluşları birlikte hareket ederek belli bir ürünün fiyatının yükseleceği üzerine oynuyorlar. Spekülasyonlar piyasada iniş-çıkışlara neden oluyor. Bu değişkenlik spekülasyonlu işlemleri iyice teşvik ediyor. Kârlar, fiyatlar yükselişe geçtiğinde elde ediliyor. Gıda ürünleri fiyatlarında son dönemde meydana gelen spekülasyonlu yükseliş, dünyayı daha önce eşi görülmemiş bir ölçekte açlıkla karşı karşıya getirdi. Gıda ürünleri üzerinde spekülasyonlu işlemler yapılması siyasî bir kararla dondurulsa, gıda ürünlerinin fiyatları derhal düşer. Bu işlemlerin hükümsüz ve etkisiz hale getirilmesinin önünde aslında hiçbir engel yok. Ancak, Dünya Bankası ve IMF'nin niyeti o yönde değil."

Cargill'iler, Kissinger'lar

IMF ve DB reçetelerinin yoksulluğun, açlığın çözümü olmadığı, aksine sebebi olduğu ortada. Üçüncü dünya ülkelerine dayattıkları "Makroekonomik İstikrar" paketlerinin, "Yapısal Uyum" programlarının ve müdahale etmeye yanaşmadıkları borsa spekülasyonlarının, zaten yoksulluk ve mahrumiyet içinde yaşayan yüz milyonlarca insanın daha da yoksullaşmasına, mahrumiyetlerinin katlanarak açlık sınırına gelmesine yol açtığını sağır sultan bile biliyor. O yüzden dünyanın dört bir yanında lanetle anılıyorlar.

Chossudovsky'nin, Henry Kissinger'ın 1974 yılında, ABD Dışişleri Bakanını sıfatıyla, "ABD'nin Güvenliği ve Denizaşırı Çıkarları Açısından Dünya Nüfus Artışının Düşündürdükleri" başlıklı toplantıda sarfettiği şu sözleri sık sık hatırlatması boşuna değil: "Petrolü elinde tutan devletleri de elinde tutar, gıdayı elinde tutan halkları da elinde tutar."

Kissinger'ın 1974'te, dünya büyük bir petrol krizi yaşadığı sırada söyle-

diği bu sözlerinin tarihsel bağlamına bir göz atalım. II. Dünya Savaşı'nın galibi ABD, emperyalist hegemonyasını kurmaya bir dizi uluslararası kurumu tesis ederek başladı: Birleşmiş Milletler, NATO, IMF, Dünya Bankası, sonraları Dünya Ticaret Örgütü... Keynes'in kapitalist, sosyalist ve bağlantısız ülkelerin (birinci, ikinci ve üçüncü dünya) bir arada yaşamasını esas alan küresel ekonomi modelini kendi hegemonyasına karşı bir tehdit olarak görüp elemine eden ABD, bu işi IMF ve Dünya Bankası üstünden yürütmeyi planlıyordu. Ancak üçüncü dünyanın emperyalizme karşı sosyalist ülkelerle birlikte tavrı al-

Sene 2008: Filipinler'de, Manila'nın kuzeyinde, bir kamu kooperatifinin seyyar aracının önünde ucuz pirinç alabilmek adına upuzun bir kuyruk oluşmuş. Bu bölgeye daha uzun yıllar yetecek kadar pirinç stoku bulunuyor, ancak piyasaya karaborsacılar hâkim

masıyla biçimlenen dünya konjonktürü, 1970'lere kadar bu kurumların işlerlik kazanmasına izin vermedi. IMF ve Dünya Bankası, uzun yıllar dünyanın büyük bir bölümünün gözünde hiçbir itibarı olmayan, hatta neden kuruldukları dahi bilinmeyen örgütler olarak kaldı. 1973'teki Şili darbesi ve ardından neoliberalizmin babası olarak kabul edilen Milton Friedman'ın Şili ekonomisinin başına geçmesi, IMF ve Dünya Bankası'na 1980'lerde küresel ekonomide oynayacağı rolü ilk kez uygulama imkânı sağladı.

Aradan geçen yıllarda köprüünün altından çok sular aktı, ama IMF ve Dünya Bankası'nın temel düsturu değişmedi, Kissinger'ın tek cümlede özetlediği ilkenin emrine amade oldu. Ama gelinen noktada maske düşmüş olduğundan, ikisi de çehre ve söylem değiştiriyor şimdi. Demeçlere bakarsanız, yardım kuruluşları sanki. Gerçi yardım ettikleri olmuyor değil. Bu bakımdan Cargill'e benziyorlar. Bilindiği gibi, Cargill, dünyanın dört bir yanındaki tahıl piyasalarını, tarımsal girdileri, tohumları ve işlenmiş gıda ürünlerini elinde tutan bir avuç küresel tarım şirketinden biri ve önde gideni. Beş kıtaya yayılan 140 küsur alt şirketiyle dev bir ahtopot gibi. Uluslararası tahıl ticaretinin önemli bir kısmı onun ellerinde. İşte bu Cargill, "gıda yardımları" yapıyor. Şöyle: ABD'nin 480 sayılı yasa gereği kamusal fonlarla finanse edilen "gıda yardımları"nın, 1950'li yıllardan beri başlıca üstlenicisi Cargill. Yoksulluk yaratarak zenginleşmesi yetmiyor, yoksullara yapılan yardımdan da sebepleniyor.

IMF ve Dünya Bankası'nın Cargill'le benzerliği mecaz değil, olgu. Zira zaten Cargill'gillerin temsilciliğini yapıyorlar, Kissinger'gillerin adına. "Petrolü elinde tutan devletleri de elinde tutuyor, gıdayı elinde tutan halkları da elinde tutuyor."

Derleyen: Siren İdemen - Yücel Gökçürk

şürülmesine rıza göstermeyi bir yana bırakın, safları sıklaştırmaya devam ediyordu. Böylece sermaye-emek arasındaki kısmî mutabakat sona erdi.

Ecevit hükümeti ise, tıpkı 2001 krizindeki gibi, hem siyasî güçten hem de radikal ekonomik önlemlerle çalışan sınıfın avantajlarını koruyacak bir vizyondan yoksundu. Fiyat serbestisi, tarımsal desteklerin kaldırılması ve yurtiçi talebin kısılmasını tavsiye eden IMF'ye karşı bir nebze direniyor, ancak radikal bir değişikliğe takati olmadığı için "popülist" modelin çöküşü karşısında eli kolu bağlanıyordu.

Diğer yanda ise, krizin hemen öncesinde, 1975'te beş yıllık Dünya Bankası mesaisinin ardından yurda dönen, kısa bir dönem Sabancı Holding'te çalıştıktan sonra MESS'in (Madeni Eşya Sanayicileri Sendikası) başına geçen Turgut Özal, sermaye kesimlerine ve başta Demirel olmak üzere siyasîlere IMF ve Dün-

ya Bankası gündemini öğretiyordu.

1973 sonrası kriz döneminde dünyada da bir dizi sarsıntı gerçekleşti. Petrol krizi sırasında hızla artan petrol fiyatlarından nemalanmak isteyen New York bankerleri, ABD'nin silah tehdidiyle Suudi Arabistan ve Kuveyt gibi ülkelerin artan kârlarını kendi kredi ağlarını genişletmek için kullanmaya başladı. Bunun için en güvenilir müşteri olarak görülen hükümetlerin hizaya getirilmesi gerekiyordu. 1973'te Şili ve Uruguay'da, 1976'da Arjantin'de gerçekleşen ve bunların ardından gelen nice askerî darbe, hem borç verilecek ülkeler yelpazesini geri ödemeleleri garanti edecek şekilde genişletiyor, hem de Keynesçilikten iyice kopartılan IMF ve DB'nin yeni politikalarını şekillendiriyordu.

Ecevit, ana muhalefette olduğu 1979'da su yüzüne çıkmaya başlayan ve yıl sonunda Demirel'e, müsteşarı Özal tarafından sunulan 24 Ocak Kararları'na

boşuna "Latin Amerika modeli" dememişti. Ancak Avrupa Sosyal Demokratları, artık değer krizi sırasında sosyalizme meylenmeyeceklerini açıklar, İsveç, Portekiz ve İtalya'nın bazı bölgelerinde komünizm direkt olarak dönerken, krizi aşmanın yolu Özal tarafından en basit formülle dile getirildi: Ücretler düşürülmeli, sermaye birikimi tekrar tesis edilmeliydi.

24 Ocak Kararları, Demirel dahil hiçbir politikacının alenen kabul edemeyeceği bir siyasî intihardı. Temel mallardaki tüm sübvansiyonlar kaldırılacak, pahalı döviz, ucuz kredi ve düşük ücretle desteklenen ihracat ana mesele haline gelecek, iç talep daraltılarak çalışan sınıflar üzerindeki vergiler artırılacaktı. Yani geniş halk kitleleri ve özellikle örgütlü işçiler yoksullaştırılmıyordu.

Bu "şok tedavi", Türkiye dahil, dünyanın hiçbir üçüncü dünya ülkesinde demokrasi ve parlamenter sistem dahilinde yapılamazdı ve yapılamadı. O yüzden-

dir ki, Kenan Evren darbe sonrası yaptığı ilk konuşmada yüksek ücretlerin Türkiye ekonomisine darbe vurduğundan söz ederek tüm sendikal hakları ortadan kaldırdığını açıkladı ve ücret belirleme görevini kendi kurduğu Yüksek Hakem Kurulu'na devretti. Verdiği demeçlerde DB ve IMF kredilerinin kullanılmasına adına bağımsız yapıların kurulmasının gerektiğini defalarca beyan etti. Darbenin iktisadî ve cebri yüzünü ruh ikizleriymişçesine ören Özal ve Evren'in çabaları ve çerçevesi ve Dünya Bankası - IMF tarafından çizilen uyum paketi sayesinde, 1979-88 yılları arasında emek verimliliği yüzde 50, sanayi üretimi yüzde 66 artarken, çalışanların sanayideki artık değerden payları yüzde 37.2'den yüzde 15.4'e geriledi.

12 Eylül'ü, "şimdiye kadar işçiler güldü, gülme sırası bizde" diyerek alkışlayan Halit Narin'in başkanlığını yaptığı TİSK muradına ermişti.

Derleyen: Ulus Atayurt

Aslolan ordunun yargılanmasıdır

Halkın Hukuk Bürosu, 1994 yılında Beşiktaş'ta bir kafede polis tarafından öldürülen avukat Fuat Erdoğan'ın anısına "Özgürlük Mücadelesi ve Hukuk" başlıklı bir sempozyum düzenledi. Venezüella, Kolombiya, Arjantin, İtalya, Yunanistan, Filistin, Irak, Lübnan, Mısır ve Bask bölgesinden gelen hukukçuların katıldığı sempozyumun moderatörlerinden ve Halkın Hukuk Bürosu avukatlarından Ebru Timtik'ten Terörle Mücadele Yasası'ndan Ergenekon'a, tecrit uygulamasından Güler Zere'nin durumuna, Türkiye'de hukuk haline gelen hukuksuzlukları konuştuk...

Bu sempozyum fikri nasıl doğdu, neyi amaçladınız?

Ebru Timtik: Çağdaş Hukukçular ve ezilenlerin avukatları olarak böyle bir sempozyum düzenlemeyi uzun zamandır düşünüyorduk. Bugüne kadar, yasal düzenlemelerin tartışıldığı birçok bilimsel toplantıya katıldık, ama hiçbirinde halkın yararına kafa yorulduğunu görmedik. Bütün toplantılar sermayenin işine gelecek yasaları destekleme peşindeydi. Kimsenin bizi, yani ezilen halkları konuşmadığı bir durumda böyle bir sempozyum yapmamız farz oldu. Demokrasilerin girdiği çıkmazlara çözüm arayışı saikiyle Latin Amerika, Ortadoğu ve bazı Avrupa ülkelerinden, halkların mücadelesinin yükseldiği yerlerden gelen meslektaşlarımızla gerçekleştirdiğimiz sempozyum sonucunda kurumlaşma, toplantıları süreklileştirme ve bir yayın çıkartma kararı aldık.

Sempozyumun en önemli konu başlıklarından biri, Terörle Mücadele Kanunu'yu (TMK)...

Tüm dünyayı etkisi altına alan ve "büyülü" bir kavram haline gelen terör, mühim bir içerik ve geniş bir çerçeveye sunuluyor; böylelikle üretilen korku, yasanın meşruiyetini oluşturuyor. TMK, 1991'den beri uygulanıyor. Terör konsepti de bu paralelde '90'lı yıllarda yerleşiyor. Bu yıllardan evvel, aynı şiddet uygulamalarıyla devam eden siyasî yargılamalar vardı. Siyasî yargılama tanımı önemli, çünkü siyasî olarak karşı tarafta birileri olduğu kabulünü gerektiriyor. Terör kavramıyla birlikte OHAL uygulamalarının yaygın ve meşru bir şekilde varolmasını sağlayan bir konjoktür yaratıldı. OHAL, esas olarak hukukun askıya alınmasıdır. TMK ile hukuksuzluk hukuk haline getirildi. Öte yandan, terör kavramını küresel kapitalizm ve emperyalizmden ayrı düşünmek mümkün değil. Terör kavramı, korku üreten bir mekanizma olarak iş görüyor. Basit bir örnek vereyim: Amerikan ajanlarının terörle mücadelesini anlatan bilgisayar oyunları var. Bu oyunlarda adı terörist olan karakterin teni Amerikalıya göre daha koyudur ve boynunda Filistinlilerin taktiği pusiler vardır. Bu teröristlerin saklandıkları yerlerde de Che posterleri ve duvar yazıları bulunur. Tüm bu kodlamalarla, ABD Irak'a, Afganistan'a girme meşruiyetini kazanıyor. Diğer taraftan, işgal koşulları kendi ülkelerindeki yasaları da oluşturuyor. Örneğin İngiltere'de anti-terör yasası sadece yabancı uyruklu-

lar için çıkarılan ve uygulanan bir yasadır. Terörist, dışarıdan gelen bir varlık, kendi yurttaşları arasında mevcut olmayan bir yaratılışa sahip, Batılı olmayan insandır.

Sempozyumun ikinci başlığı "ulusların kendi kaderini tayin hakkı"ydı. Kürt açılımının konuşulduğu ve özerklik formüllerinin dile getirildiği şu günlerde BASK bölgesinden gelen

Ergenekon'un bir kontrgerilla yargılaması olduğunu söylemek zor. Birkaç kontrgerilla şefini karşıma getirerek "geçmişimizle hesaplaştık" demek isteniyor. Kontrgerilla halihazırda mevcudiyetini ve faaliyetini devam ettiriyor.

bir konuşunuz da vardı...

Ulusların kendi geleceklerini belirleme hakkı, tüm dünyada kabul görüyor. Ulus kavramının çağımızda pek makbul olmadığını artık biliyoruz. Ancak, tartışmayı sosyolojik terimler üzerinden götürmenin anlamlı olduğunu düşünmüyorum. Sorun aslında politik bir sorundur, dolayısıyla ekonomiktir. Bask, bilindiği gibi, çok zengin bir bölge, orada bir hak sahipliği kavgası sürüyor. Ve bu, ulusal bütünlük üzerinden yürütülüyor. Bask bölgesinde yaşayanlar kimliklerinin tanınmasını istiyor ve topraklarındaki kaynakların kendi tasarruflarında ol-

ması için mücadele ediyor. Kürtler de aynı mücadeleyi veriyor. Ancak, binylardır bu coğrafyada yaşayan bir halkın varlığını inkâr edebilmek için absürd etimolojik açıklamaların yapıldığı bir atmosferde bu halkın kendi geleceğini belirlemesine izin verileceğini düşünmek yanıltıcı olur. İşgal, imha, ilhak politikalarıyla, ayağında terlikli çocukların kapılarının önünde öldürüldüğü bir zamandan geliyoruz. Bunlar tarih değil, üç-beş yıl evveli. Şimdi açılımdan bahsediliyor, belirsiz bir içerikle yürüyen bir süreç var. Dolayısıyla, özerklik formüllerini konuşabilmek için çok erken.

13 yıl sonra hâkim karşısına çıkarılabilen, gururla "bin operasyon yaptım" diyen Mehmet Ağar'ın, 17 bin faili meçhul cinayetin sorumlularından biri olan albay Cemal Temizöz'ün yargılandığı şu günlerde, Türkiye'le benzer bir geçmişli paylaşılan Arjantin'in Hakkatleri Araştırma Komisyonu Başkanı da katıldı sempozyuma. Arjantin'in kontrgerilla ile hesaplaşması Türkiye için bir örnek oluşturabilir mi?

Arjantin'de çok ciddi sayıda insan faili meçhul cinayetlere kurban gitti; bizim konuşumuz da dahil olmak üzere, binlerce insan uzun seneler tutuklu kaldı, binlerce insan gözaltılarda işkenceyle öldürüldü ya da sakat kaldı. Bütün bunlar 1980'lerde, '90'larda Türkiye'de yaşananlara çok benziyor. Ancak, Arjantin'de yaşananlara halkın tepkisi Türkiye'dekinden çok farklı oldu. Orada kontrgerilla ile hesaplaşma bizdeki gibi yukarıdan bir operasyonla olmadı. Konuşumuz, o dönemi şöyle ifade etti: "İşkencecilerin, katillerin kapılarının önüne biz binlerce insan olarak gittik ve 'bu adam işkencecidir, katliamcıdır' dedik, yasa karşısına çıkartılıncaya kadar her gün bu eylemleri yaptık. Kitle gösterileri ve tabanın hareketi sonucunda yargılamalar başladı." Ergenekon'a baktığımızdaysa, yukarıdan bir müdahaleyle başlatılan ve çoğunlukla siyasî bir hesaplaşma görünümü arz eden bir süreçle karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz. Bunun gerçekten bir kontrgerilla yargılaması olduğunu söylemek çok zor. Tabii ki yargılananlar arasında tecilli katiller var. Mehmet Ağar, mahkemeye bir zahmet teşrif ettiğinde, verdiği ifade, bize sadece göstermelik olarak o sandalyeye oturduğunu, kendini hâlâ çok güvende ve korunaklı hissettiğini gösteriyor. Bu davalarla Arjantin'deki yargılamaları kıyaslamak mümkün değil. Kontrgerilla yargı-

lamasında aslanan, ordunun yargılanmasıdır. Burada sadece birkaç kontrgerilla şefini karşımıza getirerek “bakın, geçmişimizle hesaplaştık” demek isteniyor. Kontrgerilla halihazırda mevcudiyetini ve faaliyetini devam ettiriyor Türkiye’de. Bu bağlamda, mağduriyetler benzetmekle birlikte, yaşadığımız süreç Arjantin’den farklı.

Sempozyumun bir konusu da hapishanelerdeki tecrit uygulamasıydı. Tecrit son yıllarda bütün dünyada yaygınlaşıyor galiba...

Tecritin tüm dünyada gittikçe yaygınlaştığını bu sempozyumla bir daha gördük. Tecrit, hapishanelerde insanları sesten, renkten, bilgidan yoksun bırakarak cezalandırma yöntemi. Ayrıca, tecritin tüm sosyal hayatı kapsayacak şekilde gündelik bir politika olarak uygulandığını da görüyoruz. Mitinglerin şehrin dışındaki alanlarda yapılması, mesela Kazlıçeşme’nin yasal miting alanı olması, sesinizi toplumla buluşturmanıza engel olmak için uygulanan bir tecrit yöntemi.

Siz aynı zamanda Güler Zere’nin avukatlarındansınız. Güler Zere’nin serbest bırakılması yönünde bir gelişme var mı?

Türk Tabipler Birliği İstanbul Tabip Odası’nın yayınladığı hücre tipi hapishanelerin ve tecrit koşullarının bağışıklık sistemini düşürerek bazı hastalıklara yol açtığını ve gelişim seyrini hızlandırdığını ifade eden raporlar var. Bu raporlarda geçen hastalıklardan biri de, Güler Zere’nin yakalandığı kanser hastalığı. Güler’in durumu geçen eylül ayında ortaya çıktı. Güler damağında çıkan bir iltihap sebebiyle birkaç kere revire gitti ve her seferinde antibiyotik ve bazı ilaçlarla geri gönderildi. Güler’in bir türlü iyileşmemesi üzerine gönderildiği Elbistan Devlet Hastanesi’nde rahatsızlığının kötü huylu bir tümör olduğu anlaşıldı ve Adana Üniversite Hastanesi’ne sevk edildi. Adana’da Güler’e bakan

22 yaşındayken DHKP-C davasında 34 yıl hapis cezasına çarptırılan Güler Zere, 2008’de, cezaevindeki 14. yılında damak kanserine yakalandı. Tedavisi için yapılan bütün girişimler Adalet Bakanlığı’ndan geri döndü ve Güler Zere ölümüne mahkûm edilmiş oldu

Tecritin tüm sosyal hayatı kapsayacak şekilde gündelik bir politika olarak da uygulandığını görüyoruz. Mesela, Kazlıçeşme’nin yasal miting alanı olması, sesinizin toplumla buluşmasına engel olmak için uygulanan bir tecrit yöntemi.

doktor biyopsi için iki ay sonrasına gün verdi. İki ay sonra örnek alındı, sonra patolojik inceleme sonucunun gelmesi beklendi. Aradan geçen uzun süre sonunda Güler’e teşhis kondu. Fakat teşhis konduğunda, Güler artık bir şey yemez hale gelmişti. Güler şu anda tedavisi için gerekli olan moral ve fizikî koşullara sahip değil. Bu hastalığı öğrenir öğrenmez derhal infazın ertelenmesi için başvurularda bulunduk. Ancak, başvurumuza cevap gelmedi. İkinci kez başvurduğumuzdaysa, daha önce bir başvuru olmadığı cevabıyla karşılaştık. Önceki başvurumuzu belgelerle ispat ettik. Bu kez de bir yanlışlık olduğu cevabını aldık. Adana’dan alınan hastalık raporu –ki kanun üniversite hastanelerinin heyetlerinden alınan raporların, adli

tıp raporlarının muadili olduğunu söyler– kabul edilmedi. Savcı tamamen keyfi bir uygulamayla Güler’i Adli Tıp’a gönderdi. Adli Tıp Kurulu, toplam bir dakika hiçbir muayene yapmadan Güler’e bakıp geri gönderdi. Biz itiraz ettik. Daha sonra, itiraz ettiğimiz makam süreci tekrar başa sardı. Şimdi radyoloji raporunun gelmesi bekleniyor. Radyoloji raporunda artık sadece Güler’in kaç gün ömrünün kaldığı öğrenilebilir. Biz artık şöyle düşünüyoruz: Güler’in bıraktıktan birkaç gün sonra öleceğinden emin olmak istiyorlar. Bu aşamaya gelindiğinde Güler bırakılacak. Her geçen gün savcının vereceği karar önemini yitiriyor. Çünkü Güler ölüyor. Sadece Güler’in yaşadığı bir durum değil bu, devletin insanın yaşama hakkına ilişkin tutumu aslında sorun. Şu anda, pek çok tutuklu ve hükümlü aynı koşullarda, hatta daha da kötü koşullarda. Güler’in teşhisi konduğundan bu yana, cezaevinden aynı nedenlerle üç cenaze çıkardık...

Söyleşi: Funda Tosun

BASK MESELESİ
Bir Tarih, Bir Otosomi, Bir Sorun
Zekine Türkeri

Elimizdeki kitap, bütün bu tarihsel sürecin, süren çabaların ve bitmeyen barış umudunun hikâyesi. Silahlara veda ettiği sandan ETA’nın ve yeniden silahlara döndüğün inişli çıkışlı ve uzun yıllara yayılan hikâyesi. ETA’nın siyasi kanadı olarak bilinen Herri Batasuna (Bask Birliği) ve arkadaşlarının öyküsü.

“Nereden geliyor, nereye doğru gidiyor, ne yapıyor Baskılar?” Çeşitli kurumların yetkilileri, sendikacı, akademisyen ve siyasi parti temsilcileriyle yapılan röportajlarla zenginleştirilen bu çalışmayla Bask sorununun yanıtı arandı. Hikâye, avcılarının değil aslanlarının gözünden anlatılmaya çalışıldı.

Dünyanın belki de adını konuşturduğu dilden alan tek ölkesi, Bask; yani Euskadi, yani Euskara (Baskça) dilini konuşanların ölkesi. Euskara, Avrupa’nın yaşayan en eski dili. Hiçbir dil ailesinde yer almıyor ve hâlâ sınıflandırılmamış... Victor Hugo bu dilin, onu konuşanlar açısından önemini şöyle ifade etmiş: “Bask dili bir vatan, hemen hemen bir dindir.”

Basko ve yaşağların doğurduğu ve otosomi ile sonuçlanan aşırı bir direniş, Bask milliyetçiliği...

“Baskçı” partilerin “çözümlenmemiş tarihsel bir siyasi sorun”, “kapanyoku” partilerin ise “Bask milliyetçiliği sorunu” olarak adlandırdıkları, bir sorun, “Bask sorunu”.

DIPNOT YAYINLARI

dipnot yayımları
Selanik Caddesi 14/11 Kat:1 - Ankara - Tel: (312) 499 14 31 Faks: (312) 499 14 31 - dipnotkitabevi@yahoo.com

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Diyarbakır'da, 26-29 Eylül tarihlerinde düzenlenen birinci Mezopotamya Sosyal Forumu'na çeşitli ülkelerden aktivistler, akademisyenler, devrimciler katıldı. Sümer Park'taki forum süresince Kürt sorununun farklı boyutlarının yanı sıra, Ortadoğu halklarının karşı karşıya bulundukları zorluklar, dünyayı yönetenlerin Ortadoğu'ya dair tasarımları ve bölge devletlerinin tutumları da mercek altına alındı.

"Su ve Enerji Savaşları Ortasında Mezopotamya" başlıklı panelde, bölgede son dönemde yaygınlaşan "güvenlik barajları" ele alındı. Jeoloji Mühendisleri Odası'ndan Murat Hocaoğlu, Şırnak ve Hakkâri'de sınır güvenliği sebebiyle 11 su şişirme bendi yapıldığını, bunların üç ay içinde tasarlandığını anlattı. Hocaoğlu sınırdaki barajların mayın tarlası uygulamasının devamı olduğunu söylerken, bu projelerin yarattığı ekolojik ve sosyolojik tahribata dikkat çekti. İnşaat Mühendisleri Odası yöneticilerinden Ahmet Göksu da "güvenlik gerekçesiyle yapılacak bentlerin bölgeyi insansızlaştıracağı"nı vurguladı.

İfade özgürlüğü, kültürel haklar, siyaset kuramları, eylem yöntemleri, kadın hareketleri, hukuksal uygulamalar, uluslararası deneyimler ve daha pek çok konunun tartışıldığı MSF'nin en dikkat çekici oturumlarından biri, Kürt anarşistlerin ve vicdanî retçilerin bir araya geldiği "Devletten Hiçbir Şey İstemiyoruz" paneliydi. Van'da örgütlenmeye başlayan Kürt anarşistlerin çalışmalarını ve Kürt sorununa dair görüşlerini önümüzdeki sayıda aktaracağız. PKK siyasetini eleştiren anarşistler panelde çok tepki gördü ama, MSF'de PKK'nin ciddi olarak eleştirilebildiği oturumların olması bile Kürt hareketinin farklı seslerden artık kaç(a)madığının göstergesi gibi görünüyor.

Dört gün süren forumun yapıldığı alandaki "Demokratik Konfederalizm Çadırı"nda halaylar çekilirken, savaş uçakları Diyarbakır semalarında turlamayı sürdürdü. Forumdan bir gün önce ise Şeroanên Hilala Zêrin (Altın Hilal Savaşçıları) adlı silahlı örgüt, ekolojik açıdan politikalarını yetersiz bularak PKK'den ayrıldıklarını ve bundan böyle Güneydoğu'daki doğa tahribatını silahlı direnişlerle engellemeye çalışacaklarını, baraj yapımlarını, doğa tahribatına sebep olan fabrikaları ve bu çalışmalarını sürdürenleri hedef alacaklarını açıklayarak kuruluşunu ilan etti.

Yıllardır Avrupa'nın çeşitli ülkelerinden aktivistlerin, siyasetçilerin uğrak yeri olan Diyarbakır, ilk defa, yoğunlukla Ortadoğu'dan gelen aktivistlere ev sahipliği yaptı ve "Filistinli Mülteciler ve Filistin Sorununa Çözüm Perspektifleri" adlı bir panel de düzenlendi.

İfade Özgürlüğü panelinde konuşan avukat Meral Danış Beştas, Kürtlerin uğradıkları hak ihlallerinin yargı organları tarafından nasıl katmerlendiğini anlatırken önemli bir gelişmeyi de aktardı: 2005'ten beri AİHM de faili meçhul yakınları ve göç mağdurlarının davalarını Türkiye'ye iade ediyor ya da Türk devletinin lehine kararlar veriyor!

MSF'nin en hararetli tartışmalarından biri, feminist Handan Çağlayan'ın anadil talebine dair yorumu üzerine yaşandı.

TAZMİNAT DAVALARINDA DEVLETİN KUMPASI

AİHM'in 180 derecelik dönüşü

Mezopotamya Sosyal Forum'daki konuşmanızda AİHM'in son dönemde Türkiye'den giden dosyalarda devlet lehine kararlar verdiğini söylediniz. Köylerinden edilen Kürtlerin başvuruları karar aşamasındayken niye Türkiye'ye iade edildi?

Meral Danış Beştas: Köylerinden edilen Kürtlerin çoğu için tek umut AİHM'den çıkacak karardır. AİHM ise Türkiye'de köye dönüş konusunda bir kanun çıktığını gerekçe göstererek dosyaları iade etti. AİHM'e göre, 5233 sayılı kanun, köylerinden edilen, yakınları faili meçhule kurban giden, bu savaştan dolayı her türlü mağduriyeti yaşayanların haklarını sağlayacak. Dolayısıyla, mağdurlar iç hukuk yollarını tekrar tüketerek AİHM'e gidebilecekler. Oysa, AİHM'e başvuru olan dönemde iç hukuk yolları zaten tika-lydı, o yüzden insanlar AİHM'e gitmişlerdi. Köy yakılması idarî bir pratiktir. Jandarma da bu uygulamayı inkâr etmiyor. 5233 sayılı kanun, sonradan ortaya çıkan bir mekanizma. Bu nedenle AİHM'in karar aşamasındaki dosyaları iade etmesi, siyasi bir karardır. Bir mahkemenin delilleriyle birlikte önüne gelen bir dosya hakkında, karar vermeden iade etmesi hukuk konseptine aykırıdır.

AİHM Kürtler için iç hukuk yollarının tüketilmesi şartını, hak ihlalleri çok yaygın ve genel olduğu için kaldırmıştı. Bu, mağdur Kürtler için çok önemli bir kazanımdı. Fakat AİHM, köye dönüş dosyalarını iade ederek 180 derece dönüş yaptı.

Köye dönüş davaları dışında AİHM'in verdiği siyasi kararlar yok mu?

Faili meçhul cinayetlere, yargısız infazlara dair de benzer uygulamaları var. Bu uygulama 2005 yılında 5233 sayılı kanunun çıkmasıyla başladı.

Bölgede mağduriyet yaşayan binlerce insan için AİHM en güvenilir kapıydı. Köye dönüş ve faili meçhul cinayet

dosyalarının iade edilmesi bu kapının kapandığı anlamına mı geliyor?

Halk nezdinde öyle görünüyor. Ama biz hukukçular AİHM mekanizmasını zorlamaya devam ediyoruz. Sonuçta, AİHM'in bir sözleşmesi, protokolleri ve yargılama sistemi var. 3500 köy, binlerce faili meçhul cinayet, devasa bir mağdur kitlenin hakları söz konusu.

AİHM Kürtlerin başvuruları için iç hukuk yollarının tüketilmesi şartını kaldırmıştı...

AİHM, hak ihlalleri çok yaygın ve genel olduğu için, bu şartı Kürtler için kaldırmıştı. Bu, mağdur Kürtler için çok önemli bir kazanımdı. Fakat, AİHM köye dönüş dosyalarını iade ederek 180 derece dönüş yaptı. Üstelik, olmayan bir iç hukuk yolunu varmış gibi gösterip "gidin o yolu kullanın" dedi.

5233 sayılı kanun mağduriyetleri giderecek nitelikte mi?

Ne yazık ki, vahim bir biçimde uygulanıyor. 15 yıl köyünün dışında yaşamak zorunda bırakılan insanlara 3 bin lira gibi komik bir tazminat ödeniyor! Ayrıca, manevî tazminat hakkı da kabul edilmiyor. Oysa bir insanın çocuğunu kaybetmesinin, köyünden zorla göç ettirilmesinin manevî zararı ölçülemeyecek kadar büyüktür. 5233 sayılı yasa çerçevesinde verilen kararları alıp tekrar AİHM'e başvurmaya hazırlanıyoruz. "İşaret ettiğiniz kanun böyle komik kararların çıkmasına sebep oldu" diyeceğiz; "manevî tazminat verilmekle kalmadı, insanların toprakları-

nın, ürünlerinin, evlerinin bedelleri de verilmiyor". Nasıl bir karar çıkar, belli değil. 5233 sayılı yasa kapsamında verilen bir kararın iki yıl önce AİHM'e götürdük, ama hâlâ yanıt alamadık.

Terörle Mücadele Kanunu'nun (TMK) yol açtığı mağduriyetleri ortadan kaldırmak için neler yapılmalı?

Aslında, TMK'ya ihtiyaç yok, çünkü Türk Ceza Kanunu'nun (TCK) 314. ve devamı maddelerinde yasadışı silahlı örgütler konusunda bütün yasal düzenlemeler ayrıntılarıyla mevcut. Elbette bir hukuk devleti bir silahlı örgüte ilişkin yaptırımlar öngörür. Ama bu yaptırımları öngörürken hukuk dışına çıkmamak zorundadır. TMK'da ise cezalar artırılıyor, gözaltında kötü muameleyle olanak veriliyor, toplantı ve gösteriler yasadışı addedildiği için toplantı ve gösteri hakkı ortadan kaldırılıyor. Güvenlik güçlerinin lehine her türlü düzenleme yapılmış TMK'da.

1991'de çıkarılan TMK'da 2005'te nasıl bir düzenleme yapıldı da böyle sonuçlar ortaya çıkmaya başladı?

2004'te çatışmasızlık sürecinin sona ermesiyle TMK yeniden düzenlendi. Eskiden, şiddete teşvik etmeyen fikirler cezalandırılmıyordu. Şimdi, şiddet teşviki olmayan fikirler için de cezaî yaptırım uygulanıyor. Terör kavramı genişletildi. Elliye aşkın suç terör kapsamında değerlendiriliyor. TCK'nın toplamı 300 kusura maddeden oluşuyor, neredeyse suçların dörtte biri terör kapsamına alınıyor.

İstanbul'da birinin polise taş atmasıyla bir Diyarbakırlının polise taş atması, nasıl oluyor da farklı cezalara çarptırılabilir?

Suçu hangi kapsamda değerlendirdiğiniz önemli. Mesela, Yasin Hayal'in McDonalds'a bomba atması terör suçu kapsamında değerlendirilmemişti. O yüzden de kısa süre hapis yatıp çıkmıştı. Ama Diyarbakırlı bir çocuğun taş atması terör suçu kapsamında değerlendiriliyor ve ceza da inanılmaz ağır oluyor. Yargı sisteminde, suçun kim tarafından işlendiği önemli, bir Kürt taş atıyorsa farklı, Türk atıyorsa farklı. DTP milletvekili Selahattin Demirtaş'ın avukatlığını yapıyorum. Demirtaş, dört yıl önce, "gerekirse Öcalan da muhatap alınabilir" dediği için ceza aldı. Fakat aynı sözü, hatta daha ilerisini Avni Özgürel gibi birçok kişi söyledi, ama onlar hakkında dava açılmadı: Ne söylendiği değil, kimin söylediği çok önemli.

Yargıtay'ın verdiği kararlar yerel mahkemelerden daha mı katı?

Çok daha katı. Yargıtay Ceza Genel Kurulu bir gösteri sırasında jandarmanın bir çocuğu öldürmesini suç olarak kabul etmedi mesela. "Haklı görülebilecek bir korku ve heyecanla bu eylemi yaptığın dan ceza verilmelidir" dedi.

Bu kararın AKP'nin açılım projesini sekteye uğratma çabası olarak yorumlanmasına ne diyorsunuz?

Ona katılmıyorum. Yargıtay'ın bu tutumu açılım projesinden önce de vardı. Bu kararlar, bir bütün olarak devletin Kürt sorunu konusundaki tavrını özetliyor.

HANDAN ÇAĞLAYAN'LA KÜRT KADIN MÜCADELESİ ÜZERİNE

Kadınlara dair ezberler

"Analar, Yoldaşlar, Tanrıçalar" kitabıyla Kürt kadınlarının siyasallaşmasını ele alan yazar Handan Çağlayan, MSF'deki konuşmasında dile getirdiği Kürt kadınlarının Türkçe bilmemesinin mağduriyet yarattığı, anadil taleplerinin başka bir biçimde dile getirilmesi gerektiği gibi görüşleriyle dinleyicilerin tepkisiyle karşılaştı. Çağlayan'la Kürt kadın hareketinin geldiği aşamayı, Türk ve Kürt feministlerin ilişkilerini konuştuk.

Handan Çağlayan

Kürtlerin asimile edilememesinin en önemli sebebinin, kadınların okula gönderilmemesi ve Türkçe öğrenmemesi olduğu görüşünde olan çok kişi var. Sizse, konuşmanızda, kadınların Türkçe bilmemesinin gündelik hayatlarında mağduriyet yarattığını öne sürdünüz...

Handan Çağlayan: Kürtler denince yekpare bir toplumsal yapının anlaşılması yanlış. "Kürtler ne istiyor" sorusu, bu yanlışın en yalın ifadesi. Bir siyasî aktör bu soruya cevap olarak bir talep dile getiriyor ve Kürtlerin talepleri şekillendirilmiş oluyor! Ama Kürtler, talepleri bu kadar basitçe sıralanabilecek bir toplum değil. Fakiri var, zengini var, kadını var, erkeği var... Kadınlarla erkekler Kürt sorununu farklı tecrübe ediyorlar. Elbette

"Benim çocuğum öldü, başkasının ölmesin"le, "bir oğlum daha var, onu da askere yollayacağım" arasında bir uçurum var. Yine bu o annelerin savaş yanlısı olduğuna kanıt değil. Hisleri prototiplere hapsedilmiş, ezberletilmiş durumda.

bu, Kürtçenin yasaklanması sorununu görmezden gelmemiz anlamına gelmiyor. Bunun kabul edilebilir bir yanı yok. Ama öte yandan erkekler bir şekilde Türkçe öğreniyorlar. Niyetten bağımsız olarak, Kürt erkekleri ya sokakta, ya camide, olmadı, mutlaka askerde Türkçe öğreniyorlar. Kürt erkekler de resmî dil politikalarının mağduru, ama kadınlar daha fazla etkileniyor. Konuşmamda söylemek istediğim şeydi: Kürt sorunu

nun çerçevesini çizirken, bu hususları gözardı etmeyelim. Ben, her vesileyle, kadınların sadece mağdur pozisyonuna indirgenmesine karşı çıkıyorum. Ama gerçek şu ki, savaşta kadınlar erkeklerin politikalarından erkeklerden daha fazla zarar gördüler; kadınların şiddetle baş etme kanalları da tıkandı. Geleneksel aile yapısı içinde, aşiret ilişkilerinde kadınların çeşitli direnme stratejileri, dayanışma ağları vardı, ama modernleşme ve savaşın etkileri bu ağı ortadan kaldırdı. İşin garibi, bu konu gündeme geldiğinde hem milliyetçi kesimlerden hem Kürt politikacılarından benzer tepkiler alabiliyorsunuz. Örneğin kadın okur-yazarlığını artırmaya yönelik yarı resmi bir toplantıda Kürt kadınlarına yönelik okuma yazma kurslarında Kürtçe bilenlerin görev alması gerekir deyince bunun bölücülük olduğu söylendi. Bölgede gerçekleştirilen bir 8 Mart panelindeyse Kürt dilinin yaşatılması sorumluluğunun sadece kadınların omuzuna yıkılmaması gerektiğini söyleyince bu kez tam tersi bir tepki oldu. Türkçe kullanmayan Kürt kadınlarının Kürtçenin varlığını sürdürmesinde önemli bir rol oynadığı bir gerçek, ama dili yaşatmanın kadınların eve kapanması pahasına gerçekleşmemesi için başka önlemler üzerinde de düşünülmesi gerekiyor. Bunu söyleyince de "asimilasyonu mu savunuyorsun" diye sorulmuştu. Elbette değil, ama dili korumak için başka yollar üzerine de düşünülmeli. Anadilde eğitimden söz ediliyor, tamam. Peki, yetişkinler için ne yapılacak? Erkekler Türkçe öğrenebilirken, kadınlar eve kapatıldıkları için sade ve güzel bir Kürtçe konuşuyor olsa bile, bu işte bir terslik yok mu?

Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) de böyle bir tartışma yaratmıştı. Ama o tartışma derinleştirilip bir sonuca bağlanamadı...

Orada anadille ilgili değil, doğum kontrolü konusunda ciddi bir çıkmaz vardı. Şunu kabul etmeliyiz ki, devletin bir nüfus politikası var. Bu, aile planlaması değil, basbayağı nüfus politikası. "Kürtler daha hızlı çoğalıyor, önümüzdeki dönemde bu bir sorun yaratacak" görüşü var. Tam da bu nedenle, Kürt kadınlara "daha fazla doğurun, çoğalalım" deniyor. Sonuçta, devlet de, "Kürt kadınları daha fazla doğursun" diyenler de kadın bedeni üzerinden politika yapmış oluyor. Bu açıdan kadın bedenleri ulusal politikaların nesnesi, aracı olarak görülüyor.

Kürt hareketi çeşitli feminist çevreler tarafından Kürt kadın hareketinin de taşıyıcısı olarak görülüyor. Örneğin, PKK olmasa Kürt kadınlarının şu andaki gibi ciddi bir direniş gösteremeyeceği söyleniyor...

Çok önemli bir eşiğe gelindi. Kadınların hem kendi hem de toplumları adına konuşmaya başlaması gözardı edilemeyecek kadar büyük bir adımdır. Fakat "tamam artık, Kürt kadını özgürleştirdi" gibi bir yanlış olmalı. Yok böyle bir şey. Özgürleşme bir süreçtir. Tamamlanmamış bir süreci tamamlanmış olarak görmek, kadınların daha fazla hareket etmelerini mânâsız görme yanlışına yol açabilir. Siyasal katılım önemlidir, ama her şey değildir.

"Analar, Yoldaşlar, Tanrıçalar"da Kürt kadın hareketi ilk defa derinlemesine ve kuramsal bir çerçeveye oturtularak ele alınıyor. Bu çalışmanız Kürt kadın hareketi tarafından nasıl karşıladı?

Ben bir tartışma yaratmak istiyordum açıkçası, ama bir karşılık alamadım. Tam tersine, çalışma görmezden gelindi. Bunun nedenini tam anlamış değilim açıkçası. Ben o çalışmamda, kadınların da Kürt hareketini dönüştürdüğünü yazdım. Klasik modernleşme yaklaşımında hep kadınların eğitimle, meslek sahibi olarak hayatta söz sahibi olacağı varsayılır. Kürt kadınında bu hatı izlemeyen bir mücadelenin hayat bulduğuna tanık oldum ve bunu görünür kılma çabası heyecan vericiydi. Çalışmaya başlayınca, görünür kılmaya çalıştığım sürecin çok katmanlı olduğunu fark ettim. Evet, Kürt hareketi kadınların sosyal ve psikolojik olarak güçlenmesini sağladı, özgüvenleri geldi, ama bu özgürleşme değil. Bu tür konuların tartışılabileceğini ummuştum, ama ne yazık ki öyle bir ortam olmadı.

Kürt siyaseti içinden gelen biri olarak, sizde böyle bir tartışma ihtiyacını yaratan neydi?

Bu çalışma, silahların sustuğu 1999'da başlamıştı. Kadınlar olarak artık bu tür konuların tartışılabileceğini düşünmüş-

tüm. Çalışmam bittiğinde, çatışmalar yeniden başladı. Anladım ki, kadınların bazı şeyleri konuşabilmesi için görece bir sükûnetin olması şart. Silah sesi yükseldiğinde başka sesler duyulmuyor. Türkiye'de hep "dört yanımız sarılmışken, birlik ve beraberliğe muhtaç olduğumuz şu günlerde, bu mevzular konuşulmaz" söylemi vardır ya, çatışma sürecinde benzer bir yaklaşım Kürt

Devletinki aile planlaması değil, basbayağı nüfus politikası. Ama devlet de, "Kürt kadınları daha fazla doğursun" diyenler de kadın bedeni üzerinden politika yapıyor. Kadın bedenleri ulusal politikaların nesnesi, aracı olarak görülüyor.

hareketi için de sergilenebiliyor. **Kürt ve Türk feministlerin temel konularda ayrıştıkları noktalar var mı?** Kürt kadınları önceleri "kadının kurtuluş ideolojisini biz ortaya attık" diyorlardı, ama artık bunu söylemiyorlar. Feminist hareket içinde de Kürt kadınlarına karşı "milliyetçilik yapmayın, evrensel bir kadınlık var ve bu da etnik kimlikten, sınıftan bağımsızdır" yaklaşımı hâkimdi. Şimdi onlar da bu yaklaşımı aştı. Bu sefer de ortak platformlarda Kürt kadınlarına daha ziyade "mağdur" pozisyonunda söz verilmek isteniyor. Mağdur pozisyonundan sonuna kadar konuşabilirsin, ama bunu aşan durumlarda durum değişebiliyor. Yani feminizmin temel gündemlerinde öncelikli söz hakkının Türkiyeli feministlere ait olduğu düşünülüyor. Bir nevi ablalık konumu. Bütün bunlara rağmen, Kürt sorununun çözümü tartışmalarında en kolay bir araya gelebilenler, kadınlar. Bu bile önemli bir kazanımdır. Ben Kürt sorununun çözümünün emek ve kadın hareketlerinin ortak mücadelesiyle mümkün olabileceğini düşünüyorum.

Panelde, DTP milletvekili Emine Ayna'nın basında savaş yanlısı, "şahin" olarak yansıtıldığını, aynı tavrın Ahmet Türk'e gösterilmediğini söylediniz. Ayna'nın beyanları Türk'ünkiler-

den çok daha sert değil mi?

Kürt hareketi içinde bir şahinler ve güvercinler ayrımı yapılmak istendi. Ama hakikatte yok böyle bir ayrım. Ahmet Türk de, Emine Ayna da aynı şeyi söylüyor, "bu sorun çözülün" diyorlar. Ama Ayna ekranlara savaş yanlısı bir kadın olarak yansıtılıyor. Bunun Ayna'nın cinsiyetinden bağımsız olmadığını düşünüyorum. Kürt kadını özne olarak görülme istenmiyor. Önceleri "cahil, köylü doğu kadınları" olarak lanse ediliyorlardı. O cahil, köylü, dedikleri kadınlar bugün sokaktalar, kürsüler, Meclis'teler. Dolayısıyla, kadınları şimdi de "bölücü, savaş yanlısı" olarak lanse etmeye çalışıyorlar.

Öldürülen bir PKK militanının annesi geçenlerde Kürt kadınları barış yanlısı olduğunu, çocukları savaşta ölen Türk kadınların, yani şehit annelerinin intikam hırslarına yenildiğini, Kürt annelerinin bu konuda daha olgun davrandığını söylemişti...

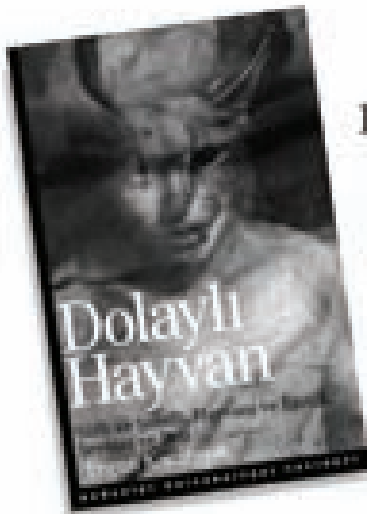
Bu çok tehlikeli bir bakış açısı. Bir kere, çocuğunu kaybeden kaç asker annesinin savaş yanlısı olduğunu neye göre tespit ediyoruz? Daha milliyetçi olabilirler, atmosfer böyle, ama çocukları yaşamını yitirince savaş yanlısı oldukları özellikle kurgulanan bir durum. Cenaze törenlerinde asker selâmı veren kadınlar bu kurgu içine yerleştiriliyor. Ama, o törenlerden sonraki hislerin ne olduğunu bilemiyoruz ya da ekranlara hiç yansımayanların neler düşündüğünü. Kürt kadınları, evet, annelik konumunu toplumsallaştırdılar ve politikleştirdiler. "Benim çocuğum öldü, başkasının ölmesin" demekle, "bir oğlum daha var, onu da askere yollayacağım" demek arasında ciddi bir uçurum var. Yine de bu, asker annelerinin savaş yanlısı olduğunun kanıtı değil. Aslında, çocuğu askerde yaşamını yitirmiş annelerin hisleri bastırılmış, prototiplere hapsedilmiş, ezberletilmiş durumda. O ezber bozulduğunda, kadınlara dair pek çok ezber de bozulacaktır.

Lehrer, sinirbilimdeki son çalışmaların ışığında; Proust'un romanlarının belleğimizin, Cézanne'ın resimlerinin görme duyumuzun, Stravinski'nin müziğinin işitsel algımızın, Stein'ın şiirsel arayışlarının dil yetimimizin, Woolf'un bilinçakışı metinlerinin ise zihnimizin çalışma ilkelerini nasıl da doğru bir şekilde önceden ortaya koyduklarını çarpıcı bir şekilde gösteriyor.

Sanat ve bilimin, bunca zamandır birbiriyle iletişim kuramayan iki farklı kültürün artık konuşması gerektiğini söyleyen bu kitap, biz kimiz sorusuna ikili bir cevap öneriyor: "Rüyaların yapıldığı maddeden yapılmışız, ama aynı zamanda yalnızca maddeyiz."

Matt Ridley, insan davranışlarının kökenine eğildiği bu kitabında dikkatini doğa-yetiştirme tartışmasına çeviriyor. Söz konusu tarihsel tartışma üzerinden insanoğlunun aynı anda nasıl hem özgür irade sahibi hem de içgüdüler ve kültürün etkisi altında olduğunu açıklıyor. İnsan genomunun şifresinin çözülmesiyle genlerin beyin yapısını kabaca belirlemekle kalmadığını, ayrıca deneyimlere de yanıt verebildiğini, sosyal tepkiler meydana getirebildiğini, hatta bellek oluşturabildiğini sürükleyici bir anlatımla okura aktarıyor.

Bu kitap insan denilen dolaylı hayvanın izini sürüyor. Kovaladığı ama bir türlü yakalamayı başaramadığı bu gizemli hayvanın ardında bıraktığı izleri okumaya çalışarak onu anlamaya çalışıyor. İlk ataları hominidlerden başlayıp, totem hayvanlarına, yarı hayvan yarı tanrılardan nefis hayvanlarına, canavarlardan günahkârlara, delilere ve dışlanmışlara ve canları pahasına hayvan dünyasının tehlikeli derinliklerine sokulma cesareti gösteren üçbeyi araştırmacılara kadar bu melez hayvanın değişik veçhelerini ortaya koymaya çalışıyor.

BÖLGEDE VE KANDİL'DE HAVA DURUMU

Mücadele olmazsa çözüm olmaz

Tayyip Erdoğan Kürt açılımında geldikleri aşamaya dair adeta ara rapor vermek üzere ABD'nin yolunu tutarken, biz de DTP ve PKK tarafından "ertelenen" ramazan bayramında bölgeye yollandık. 8-15 Eylül'de Çukurca'daki operasyonlarda sekiz PKK'linin öldürülmesi üzerine, bayram bütün bölgede yürüyüş ve protestolara sahne oldu. PKK'lilerin cenazeleri kitlesel gösterilerle memleketlerine yollanırken, tarihte belki de ilk defa, bölgede ramazan bayramı kutlanmadı.

Serhat kod adlı orta yaşlı militan, tabancasını belindeki kuşağa sıkıştırıp kaleşnikofunu dayandığı minderin arkasına bıraktıktan sonra, Piling isimli genç arkadaşını tanıtıyor. Piling sohbet boyunca cep telefonundan arabesk şarkılar dinliyor, biten sigarasının ateşiyle yenisini yakıyor. Ve yarım saat süren sohbete iki cümleyle katılıyor. Belindeki el bombasını işaret ederek "konuşmak çare değil, iş konuşturmakta" diyor. Van-Başkale'ye bağlı sınır köyünde görüştüğümüz Serhat ve Piling ateşkes sürecinde oldukları için silah kullanmadıklarını ve bunun militan kaybına sebep olduğunu anlatıyor.

Bayramın son gününde, PKK de tek taraflı ateşkesi gözden geçireceğini açıklıyor. Aynı gün Yüksekova'daki Evren iş merkezinde bomba patlıyor, dört kişi yaralanıyor. 25 Eylül gecesi yine Yüksekova'da, ajanlık yaptığı gerekçesiyle Sadullah Kaya isimli genç sokak ortasında öldürülüyor. Yani, PKK ateşkesi sürecinde olsa da bölgede çatışmalar, infazlar, operasyonlar devam ediyor.

18 yıldır PKK saflarında olan Serhat, Çukurca'da sekiz militanın kimyasal silahlarla öldürüldüğünü söyleyerek konuya giriyor: "Düşmanın politikasında durmak diye bir şey yok. Yarın barış olsa da, fırsat buldukça Kürtleri ezmeye devam edecekler. O yüzden de barış imkânı pek mümkün görünmüyor. Zaten barış olsa da, devlet haklarımızı anayasaya almazsa, geri dönmeyeceğiz. Silahları bırakırsak, halkımız savunmasız kalacak. Benim dağa çıkmamın sebebi, çocukluğumda köye gelen askerlerin gözlerimizin önünde annemi, babamı yere yatırıp tekmelemesiydi."

1990'da ailesini de yanına alıp Kuzey Irak'a kaçan Serhat, Mahmur Kam-

pı'daki çocuklarını ve eşini en son geçen kış görebilmiş. Kış aylarında Kandil'de teorik dersler veren Serhat, PKK'nin sadece Türk ordusuyla değil, tüm bölge ülkeleriyle ve bu yönetimlerle işbirliği yapan Kürtlerle savaş halinde olduğunu vurguluyor. PKK'nin ilk defa bir dinî bayramı "yasakladığını" anımsatan Serhat'a göre, "Toprakları işgal altında olan hiçbir halk, tam Müslüman sayılmaz. Eğer direnmezsen, dinsizsin. Her Müslüman işgalcilere karşı direnmekle mükelleftir. Bunu peygamberimiz de söylüyor, önderliğimiz de."

AKP'nin "açılım" politikasını Serhat, "bölgedeki diplomatik trafikte Türkiye, PKK'yi safdışı kılmanın yollarını arıyor" diye yorumluyor. Ona göre, Türkiye'nin PKK'yle masaya oturması halinde örgüt silah bırakmaya yanaşmayacak. Türkiye örgütle masaya oturursa, Suriye ve İran da Kürt politikalarını sürece göre yeniden düzenleyecek.

18 yıldır PKK'de olan Serhat, "Barış olsa da fırsat buldukça Kürtleri ezmeye devam edecekler. Devlet haklarımızı anayasaya almazsa, geri dönmeyeceğiz. Silah bırakırsak, halkımız savunmasız kalacak" diyor.

İki militanın görüşlerinden hareketle PKK'nin "açılım"ı nasıl değerlendirdiği konusunda bir fikre varmak doğru olmaz elbette. Zira son dönemde, örgüt içinde AKP'nin "açılım" projesini farklı yorumlayanlar var. Kandil'le yaptığımız görüşmelerden edindiğimiz izlenim, açılım müjdesinin Türkiye'de yarattığı tartışma ortamının örgütte pek de pozitif bir yansıması olmadığı, PKK'nin hâlâ uzun vadeli çatışma planları üzerinde durduğu yönünde. Ayrıca PKK liderlerinden Cemil Bayık, TBMM'nin açıldığı gün çarpıcı birı açık-

lama yaptı: "Süreç savaş yönünde geliyor, savaş kaçınılmaz görünüyor." PKK birliklerini ve Kürtleri "son ve büyük savaşa" hazır olmaya çağırarak Bayık'ın bu açıklamasının inisiyatifi ele geçirmek için yapılmış bir politik şantaj olup olmadığını önümüzdeki günlerde göreceğiz. Ancak, bu açıklamanın ertesi günü Hakkâri'nin Depin muntikasında ailesiyle piknik yapan bir polisin, iki ağabeyiyle birlikte öldürülmesi de dikkat çekici.

Umutsuz bir ruh halinin Kürt siyasetinde ve bölge halkında yaygın olduğu görülüyor. Abdullah Gül'ün yerel seçim öncesindeki "iyi şeyler olacak" açıklamasından sonra Yüksekova Haber'in web sitesinde başlatılan anket de iyimserlik havasının dağıldığını gösteriyor. Gazetenin yayın yönetmeni Erkan Çapraz, anketin ilk günlerinde "umutluyuz" diyen okur sayısının eylül başında hızla inişe geçtiğini söylüyor. Çapraz'a göre, 11 Ağustos'taki grup konuşmasıyla Erdoğan umut yaratırken, hemen ardından İlker Başbuğ'un açıklamaları yedi bini aşkın okurun katıldığı anketin sonuçlarını "umutsuzluk" yönünde değiştirmiş.

"Çözüm mü, sahtekârlık mı?"

Öcalan da 16 Eylül'de avukatlarıyla görüşmesinde, AKP'nin "açılım" çalışmalarına dair kuşkularının arttığını ifade ediyordu: "Yol haritasını teslim ettiğimden beri bekliyorum. Son dönemdeki gelişmeler şüphelerimi artırdı. Bu sorun çözülebilir mi? Emin olamıyorum. Biri tutukluyor, operasyon yapıyor, diğeri 'açılım' diyor. Bu açılım mıdır, tasfiye midir, tuzak mıdır, sahtekârlık mıdır, çözüm müdür, bilemiyorum. Kürt halkı da iyi anlamaya çalışmalıdır. Başbakan topu taca atıyor. Cumhurbaşkanı iyi niyetli, ama gücü yeter mi, bilemiyorum."

Özgür Halk dergisinin ağustos sayısında uzun bir makalesi yayınlanan PKK yöneticilerinden Mustafa Karasu ise, Türkiye'nin girdiği yolun çözüme evrilmesi için örgütün mücadelesini artırarak sürdürmesi gerektiğini yazdı. Karasu'ya göre, ancak mücadeleyi sürdürdükleri takdirde, PKK'yi tasfiye planı yürüten Türkiye, Kürtlerin lehine diplomatik ve askerî "açılım" başlatılabilir. İran ve Suriye'nin Kürt politikasını değiştirmesinin yolunun Türkiye'nin tavrına bağlı olduğunu yazan Karasu, şu ana kadar uluslararası alanda İran'a karşı yürüttükleri mücadele için destek almadıklarını, ancak Kürt karşıtı politikalarını sürdürmesi halinde İran'a karşı her türlü desteğe başvurabileceklerini ima ediyor. Anlaşıldığı kadarıyla Karasu, Ankara-Şam-Bağdat üçlüsünün Kürtlerin lehine yol alması halinde İran'ın zorlanarak ikna edilmeye çalışılabileceğini düşünüyor.

Kandil'le yaptığımız telefon görüşmesinde ise örgüt yönetiminden şu kısa yanıt alıyoruz: "Sürece ilişkin umutumuz yok!" Kaynağımız, Karasu'nun İran'a yönelik tehditkâr tavrının örgütün genel stratejisini oluşturmadığını, aksine, PKK'nin İran'a yaklaşmaya çalıştığını vurguluyor. Bu da örgütün Anka-

ra-Şam-Bağdat üçlüsünün diplomatik faaliyetlerden kaygı duyduğunu gösteriyor. Esas şaşırtıcı gelişme ise, PKK'nin 2003'ten beri karşı karşıya gelmemeye özen gösterdiği Barzani ve Talabani'yle ilişkilerindeki değişim. Bayık, söz konusu açıklamasında KDP ve YNK'yi Öcalan'ın yakalanmasından sorumlu tuttuklarını ve Kürtlerin bunu unutmaması gerektiğini vurguluyor. Böylece PKK, 2003'te Osman Öcalan'ın örgütten ayrılmasıyla kapanan KDP-YNK-PKK hesaplaşmasını tekrar gündeme getirdi. Bayık şu hatırlatmayla bunu açık etmiş oldu: "1992'de Güney Kürdistan'da KDP-YNK-TC'nin ortak saldırısı geliştirildi. Bütün uluslararası gericilik, Ortadoğu gericiliği ve Kürt işbirlikçiliğini bir araya getiren bir saldırı ile PKK ezilmek istendi." Bayık'ın bu hatırlatmasının önümüzdeki dönemde PKK'nin Irak Kürdistanı'yla ilişkisine nasıl yansıtacağını dikkatle izlemek gerekiyor.

Esad-Zebari-Erdoğan üçgeni

PKK cephesinde genel atmosfer böyleyken, bölgedeki diplomatik çalışmalar da hız kazanarak sürdürülüyor. 16 Eylül'de, Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad ile Dışişleri Bakanı Hoşyar Zebari başkanlığındaki Irak heyeti Ankara'da çeşitli görüşmelerde bulundu. Irak ve Suriye heyetlerinin Erdoğan'ın ABD seyahatinin hemen öncesinde Ankara'ya gelmesi, AKP'nin "Kürt açılımı"nın bir ABD planı olduğu fikrine güç kazandı. Üçlü diplomasi, Erdoğan'ın New York seyahati sırasında da sürdürüldü. Erdoğan, aynı zamanda, Suriye-Irak arasındaki gerginlikte arabuluculuk yapmaya da çalışıyor. Diplomatik trafiğin İran ayağı ise daha çok perde arkasından yürüyor. Türkiye'ye, dolayısıyla ABD ve Irak'a yaklaşan Suriye'nin İran'la ilişkilerinin nasıl evrileceğini önümüzdeki dönemde göreceğiz. İran'ın Kürt sorunu konusunda bölge ülkeleriyle aynı pozisyonu paylaşmaması, denklemin daha baştan yanlış kurulduğunu düşündürülebilir. İran'ın dahil olmayacağı bir projenin, PKK'nin varlığını sürdürmesini zorunlu kılacağı yaygın bir kanaat. Geçtiğimiz günlerde, PKK'nin fiili lideri Murat Karayılan'ın Roj TV'den PJAK'ı ateşkes ilanını ihlâl ettiği için eleştirmesi altı çizilmesi gereken bir husus. Karayılan, Suriye, Irak ve Türkiye işbirliğinin PKK'yi tasfiyeye yönelmesi halinde, örgütün İran'a muhtaç kalacağını düşünüyor olmalı. Öte yandan, İran, Türkiye ve Irak sınırındaki geçiş noktalarına, vadilere duvar örerek iki ülkenin Kürt meselesinde ABD'yle ortak çalışma yürütmesine tepki gösterdiğini simgesel olarak göstermiş oldu. Üç ay önce başlayan duvar inşası Yüksekova'nın sınır boyundaki Çobanpınar köyünde devam ederken, PJAK'ın İran ordusuna yönelik saldırılarını azaltması da dikkat çekiyor. Suriye, Irak ve Türkiye'nin "açılım" politikasının PKK'nin tasfiyesine dönüşmesi halinde, örgütün Irak işgali öncesinde en fazla destek gördüğü İran'la tekrar yakınlaşma ihtimalinin yüksek olduğu söylenebilir. Hatırlanacağı gibi, İran'ın

PKK'ye karşı operasyonları, ABD'nin Irak işgalinin hemen ertesine denk gelmişti. O dönem ABD, Osman Öcalan üzerinden PKK'yi kendi eksenine çekmeye çalışmıştı. Osman Öcalan'ın başını çektiği ekip de Washington'un bu projesini hesaba katarak, daha sonra ABD'nin açıkça destekleyeceği PJAK'ı kurmuştu. Bu tarihten sonra, İran yakaladığı hemen her PKK militanını idam etmeye başlamıştı. Dolayısıyla, ABD planına uymayan bir PKK İran'ın bölgedeki "doğal" yandaşı olabilir.

Stratejik işbirliği mi, adım adım konfederalizm mi?

Türkiye'nin Kürt planının PKK'nin silahları bırakmasını sağlayacak bir barış sürecine dönüşüp dönüşmeyeceğini söyleyebilmek için henüz çok erken. Ancak, bir yandan DTP'lileri derdest edip PKK'ye yönelik operasyonlara hız veren, bununla da kalmayıp sınırötesi harekât için tezkereyi yenilemeye kararlı görünen devlet, bir yandan da PKK'yi silah bırakmaya ikna etmeyi tasarlıyorsa, sonuç alması pek mümkün görün-

Şaşırtıcı gelişme, PKK'nin 2003'ten beri karşı karşıya gelmemeye özen gösterdiği KDP ve YNK'yle ilişkisindeki değişim. Bayık, Öcalan'ın yakalanmasından onları sorumlu tutuyor ve Kürtleri bunu unutmamaya çağırıyor.

müyor. PKK'nin alt birimi KCK imzasıyla 28 Eylül'de yapılan açıklama, örgütün kaygı ve planlarını açık bir dille özetliyor: "Erdoğan ABD'deki temaslarını 5 Kasım 2007'de Bush'la yaptığı görüşmeye benzetmiştir. Bilindiği gibi, Erdoğan-Bush görüşmesinde PKK ortak düşman ilan edilmiş ve tasfiyesi için TSK'ya yüksek teknoloji ürünü silahlar verilmiş, bu iki yıl içinde büyük çatışmalar yaşanmış ve ağır can kayıplarına yol açılmıştır. Şimdi Erdoğan bir kez daha ağır can kayıplarına yol açacak bir süreci tekrarlamak istediğini ortaya koymuş olmaktadır. Hem de bunu hareketimizin tek tarafı olarak çatışmasızlık kararını yaklaşık altı aydan bu yana sürdürdüğü bir süreçte yapmaktadır. Kürt halkını kandırmayı hedefleyen bu yaklaşımın eskisinden daha fazla savaş,

çatışma ve can kayıplarına yol açacağı ve bu durumdan da Kürdistan özgürlük hareketinin değil, AKP hükümeti ve ordunun sorumlu olacağı açıktır."

Ankara-Şam arasında imzalanan Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Antlaşması uyarınca iki ülke arasında vize kaldırıldı. İki ülkenin sınır boyundaki Kürtler arasında bu anlaşmayı "sınırların kalkması" ve PKK'nin vazgeçilmez şart olarak ileri sürdüğü bölgesel "demokratik konfederalizm" projesinin bir ayağı olarak yorumlayanlar az değil. Zira, PKK, dört ülkedeki Kürtlerin iletişiminin kolaylaştırılması talebini yıllardır dile getiriyor. Bu gelişmeyi PKK taleplerinin kısmi kabulü olarak değerlendirenler, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Suriye'yle yapılan anlaşmanın Irak sınırı için de geçerli olabileceğini söylemesini de görüşlerine dayanak olarak gösteriyorlar. Türkiye-Suriye arasında vizenin kaldırılmasını PKK militanı Serhat şöyle yorumluyor: "Türkiye ve Suriye, bütün taleplerimizi kabul etse bile, bizimle masaya oturmadıkları sürece, dağdan inmeyeceğiz." Bu yorumun PKK'nin genel eğilimini yansıttığını söylemek mümkün, zira Özgür Halk'ın ağustos ayında PKK, kendisinin muhatap alınmadığı tüm projelere karşı olduğunu ilan etmişti.

Ankara'da siyasî partileri yakından takip eden gazeteciler arasında, MHP ve CHP'nin "Kürt açılımı"na geçit vermez tavrını liderlerin parti içi dengeleri kollama girişimi olarak yorumlayanlar çoğunlukta. 8 Mart'taki kongre sonrasında, MHP'nin sert tavrının değişebileceği, çözüm projesinin devlet politikası olarak yürütülmesi halinde MHP'nin buna daha fazla karşı duramayacağı görüşü yaygın. Bu arada, CHP lideri Deniz Baykal da Erdoğan'a kapıları kapatmadıklarını açıkladı. Ancak, MHP, CHP ve AKP'nin ortaklaşacağı bir çözüm yolunun, DTP'nin yalnızlaştırılması, yargı üzerinden milletvekillerinin baskı altına alınarak seslerinin kısılmaya çalışılması, operasyonların hız kazanması şeklinde olması, yani yıllardır bildiğimiz devlet politikasının tekrar önümüze konması kuvvetle muhtemel.

İrfan Aktan

Müdür, işçisi, ürünü ve misafir

Son 15 yıldır İstanbul'da, orta ve üst sınıf evlerde sessiz ama derin bir değişim yaşanıyor. Çocuklara, yaşlılara, hastalara ve ev işlerine bakmak üzere yatılı yabancı kadınlar istihdam ediliyor. Ortalama ömür beklentisinin artışıyla bakıma muhtaç yaşlı nüfus çoğalırken, geleneksel olarak ev, çocuk ve yaşlı bakımından sorumlu görülen kadınların ücretli işlere girmesiyle bu işler serbest piyasaya devrediliyor. Huzurevi, çocuk yuvası gibi kurumları "törelere aykırı" bulan, bu işlere kadınların bakması gerektiğini düşünen hükümetin neo-muhafazakâr anlayışıyla piyasacı politikalar uyum içinde işliyor ve yatılı yabancı kadınların istihdam edilmesiyle, özellikle büyük kentlerde ev içinde bakım işi giderek genişliyor. Bu sektörün gelişimini ve toplumsal etkilerini konuşmak üzere teydimizi ev emeği alanına yeni bir bakış açısı getiren "duygulanım" kavramının ekonomi-politiği ve Türkiye'de göçmen kadın bakıcılar üzerine City University of New York'ta doktora tezi hazırlamış olan, Yeditepe Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde ders veren Ayşe Akalın'a uzattık.

Yabancı kadınların ev hizmetleri sektöründe çalışmaya başlaması nasıl oldu?

Ayşe Akalın: Sovyetler'in dağılmasıyla, '90'ların ikinci yarısından itibaren başlıyor bu iş. İlk göç dalgası bavul ticaretiyle geliyor, '90'ların ilk yarısında Laleli önemli bir ticaret hacmine ulaşıyor. Fakat Rusya'daki krizle o büyüme dalgası duruyor. Bavul ticareti durunca, bu işi yapan kadınların bazıları ayakkabı ve deri atölyelerinde çalışmaya başlıyor. Sonra, ev işi diye bir şey olduğunu öğrenip evlerde çalışmaya başlıyorlar. '90'ların ikinci yarısından itibaren, Bulgaristan ve Moldovalılar ev işlerinde istihdam ediliyor. Bulgaristan'dan gelenler Türk kabul edildiği için göçmenlikleri biraz gözardı ediliyor, Türkiye'ye yurtdışından "yabancı" olarak geldiği kabul edilen ilk ve en görünür ev hizmetlisi grubu Moldovalılar oluyor. 2001 kriziyle biraz daralma olsa da, bu iş alanı yok olmuyor. 2002-2003'te, ekonomi yeniden canlanınca, Türkî cumhuriyetlerden, Ermenistan, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan'dan da kadınlar geliyor.

Bu alanda çalışan kadınların çoğunun eski Sovyet ülkelerinden gelmesinin nedeni ne?

Başka bir grup da bu alanı doldurabiliyordu. Ama bazen tarihsel koşulların üst üste gelmesi bir damar yaratıyor. Sovyetler'de merkezî ekonomiden piyasa ekonomisine geçilince birçok işyeri kapandı, insanların sosyal güvenlik hakları ellerinden alındı. Bavul ticareti bir hareket kazandırdı insanlara. Türkiye'nin aldığı göçte, Türkçe bilir olmasa da, kolay Türkçe öğrenebilir grupların ağırlığı oldu. Bulgaristan Türkleri rahatça Türkçe konuşuyor, Moldovalılar dedimiz Gagavuz Türkleri, Türkmenistan ve Kazakistan'dan gelenler iki-üç ayda Türkçe öğreniyor. Ermenilerde de aileden kalma bir Türkçe bilgisi olduğu ortaya çıkıyor. Sonuçta, eski Sovyetler'de iş alanlarının kapanması, iki coğrafya arasında göçün başlaması ve burada ev işi yapacak eleman ihtiyacının ortaya çıkması bir piyasa üretti.

Ev işlerinde ve çocuk, yaşlı bakımında

Ayşe Akalın

Her an elinin altında bulunan, her işe koşturabildiğin bir emek türü bu. Artık çalışma ile çalışma dışı saatler ayrımı ortadan kalkıyor. Sömürü, fazla kullanım, işçi üzerindeki olumsuz etkilerin tarifinde yeni modeller gerekiyor.

yabancı kadınların özellikle tercih edilmesinin nedeni ne?

Bu iş zaten buralı kadınlar tarafından yapılıyordu. Ama yabancıların gelmesiyle, yatılı ev hizmetlisi istihdamı başladı. Türkler, kendi ailelerinin sorumluluğu da üzerlerinde olduğu için, ancak gündüzlü çalışabiliyorlar. İşverenlerin ifadesine göre, Türk gündelikçiler için kendi aileleri her şeyden önde geliyor. Oysa yabancılar tamamen işveren merkezli bir hayat kuruyorlar. İşveren için yabancı çalıştırmanın esas anlamı, her daim "hazır ve nazır" bir emek gücünün evde bulunması. Yabancı kadınlar bazı işlerde, özellikle bakım alanında, daha elverişli görülüyor. Türk kadınlar-

dan da bakım alanında çalışanlar var: Haftada birkaç kere aynı aileye düzenli olarak gelen kadınlar, kocasından boşanıp bir ailenin yanında kalanlar veya genç kızların bir ailenin yanına verilmesi şeklinde oluyor bu daha çok. Bunlar genelde kapitalist öncesi ilişkiler. Yabancıların gelmesi tamamen piyasa merkezli bir ilişki kurulmasını sağlıyor. Yazılı bir kontrat yok, ama sözlü anlaşmanın kuralları çok net. Bir elemanı işe alıp taleplerini anlattığında onlara uyaçağını biliyorsun. Daha önce gerilimler içeren, her an sekteye uğrayabilecek olan çocuk, yaşlı ve hasta bakımı alanları tamamen yabancılara devrediliyor. Yabancıların yatılı olarak sundukları hizmetin üç tipi var: Çocuk bakımı, yaşlı ve hasta bakımı ve son olarak da İstanbul'daki yeni kentleşmenin getirdiği villa tipi evlerde kâhyalık, yani ev bakımı.

Yatılılık iş tanımını, işçi-işveren ilişkisini de zorlaştıran bir durum değil mi? Yatılı çalışanların görev tanımında yaptıkları işin ne olduğu belirleyici. Çocuk bakımından bahsediyorsak, saati saatine belirlenmiş bir program oluyor: Şu saatte kalkılacak, şu saatte maması verilecek, şu saatte parka götürülecek... Yaşlı bakımı, zaman kaygısından kurtarılmış, "yaşlımızı sana emanet ediyoruz, onu hoş tut, ilacını saatinde ver, gerisinde de ne yaparsan yap" gibi oluyor.

Bir tür eşlikçi, hatta can yoldaşı gibi... Evet, daha doğrusu, dostluk ilişkisinin metalaşması. Çocuk bakımında çocuğa sevgi gösteren, ama aynı zamanda anneyi mutlu edebilecek, onun güvenliğini kazanabilecek biri aranıyor. O nedenle, profiller biraz değişebiliyor. Kâhyalıkta ise ev işi dendiğinde akla gelebilecek tüm işler yatılı elemene havale ediliyor.

Evin içinde bir yabancınnın bulunması ailenin mahremiyetinde sorun yaratmıyor mu?

Araştırmaya başlarken, bu sıkıntıyla ilgili uzun hikâyeler dinlemeyi bekliyordum. Çok garip, istisnasız herkes "bizi o kadar rahatlattı ki, gerisi önemli değil" gibi bir cevap verdi. Bu da bence şunu gösteriyor: Türkiye'deki feminist hareket, üst-orta sınıf kadınların toplumsal konumlarını yeniden tanımlamalarını sağladı belki, ama feminizmin getirileri erkek-kadın ilişkisinin yeniden tanımlanmasını sağlayamadı. Kadın evin dışındaki hayata geçiş yapabiliş, fakat eviçi sorumluluk neredeyse istisnasız kadına ait olmayı devam ediyor. Mesela çocuk bakımında işveren konumunda olanlar, tam zamanlı çalışan, genelde beyaz yakalı kadınlar. Sekiz-on saatini işte geçirip evin sorumluluğunu da yüklenen, 24 saatin yetmediği kadınlar bunlar. İhtiyaç duydukları desteği eşlerinden alamadıkları için evde tam zamanlı birinin olması hayatlarını kurtaran bir durum haline geliyor. Bakıcı kullanımının sonuçlarından biri, kadınla erkek arasında gözden geçirilmesi gereken kontratın artık tamamen kenara atılması oluyor. Bazı işlerin erkeğin de sorumluluğu olması gerektiği fikri tamamen terkediliyor, çünkü ar-

tık tam zamanlı bir bakıcı var.
İşlerin koordinasyonu da hâlâ kadında, öyle değil mi?

Tabii, evin müdürü anne. İş koordine eden, çalışma saatlerini düzenleyen anne, ama el emeği istihdam edilen yabancı kadından geliyor.

Bu tabloda erkekten hiç bahsetmedin...

Yok çünkü. Bakıcının işvereni olarak hep kadınlar çıkıyor karşına. Gündelik hayatlarını anlattıklarında, babanın akşam 6 ile 8 arası çocuğuyla oynayan bir figür olduğu görülüyor. Araştırmayı yaparken, babanın çocuğun sorumluluğunu eşiyle paylaştığı sadece bir tek aileye rastladım. Baba resmin dışında, uzaktan sevilen bir figür, bakıcı üzerinden kurulan aile ilişkisinde babanın rolü yok. Baba misafir gibi geliyor, gidiyor. Yemeği hazır, çamaşırları yıkanmış, ütüler yapılmış...

Bakıcılarla evdeki erkek arasında cinsel bir gerilim oluyor mu?

Öyle bir gerilim olduğunu bildiğim örnekler, bakılan kişinin yaşlı ve yalnız yaşayan erkek olduğu durumlar. Yabancı kadınların kendi aralarında “dedu” dedikleri yaşlı erkekler bakıcı arıyorsa, kadınlar o hizmetin içine cinselliğin de girebileceğini anlıyorlar. Benimle konuştuklarında asla böyle bir şey kabul etmediklerini söylüyorlar, ama o “dedu”ların kızlarıyla, yani işverenlerle görüştüğümde arada bu tür münasebetlerin de olduğunu anlatılıyor. Ailelerde, anne figürünün olduğu durumlarda böyle hikâyelere hiç rastlamadım. Ama tabii kadın “kocam beni bakıcıyla aldatı” diye anlatmamış olabilir. Aynı evi paylaşan bir yabancı kadın ile erkek, mesela geceleyin mutfakta karşılaştıklarında nasıl davranacaklar? Daha çok bunlar gerilim noktaları oluyor. Adam mesela şortla evde dolaşmıyor. Karısını mutlu ettiği için bakıcıya itiraz etmiyor, ama biraz da rahatsız.

1960'larda, Avrupa'ya yönelik işçi göçünde kadınlar ikincil rollerde, koca-

Emek harcama sadece sekiz saat kol gücüyle yapılan bir şey değil. Bir insana sevgi göstermeyi gerektiren ve bunu her daim yapmak zorunda olduğunuz bir işin çok yorucu bir iş olduğunu anlamamız lâzım.

ların yanında tamamlayıcı olarak gidiyorlardı. Eski Sovyetler'den gelenler ise çoğunlukla tek başlarına, bağımsız olarak gelen kadınlar. Bu durum onların kadın-erkek ilişkilerine nasıl yansıyor?

Sovyetler'den gelmelerinin önemli bir özelliği, ömürleri boyunca çalışmış kadınlar olmaları. Sovyet sistemi kadın-erkek eşitsizliğini ortadan kaldırmamış

olsa da, herkesin çalışmasının normal olduğu bir sistemdi. Eskiden karı-koca ikisi de çalışırken, şimdi kadın çalışıyor, erkek iş bekliyor. Benim tanıdığım örneklerin çoğunda durum buydu: Artık para kazanan kadın; karar mekanizmaları kadının üzerinden geçiyor. Ama ilişkiler ne kadar dönüşüyor, çok emin değilim.

Bu kadınların geride bıraktıkları aileleriyle ilişkileri nasıl?

O tabii en gerilimli kısım. Aşağı yukarı herkes anne olduktan sonra bu işe giriyor. Kocanızı ve anne-babanızı geride bırakmak bir yana, çocuklarınızı geride bırakıyorsunuz. Onun acısı, gerilimi ortadan kalkmıyor. Benim tanıdığım in-

GÖÇMEN EV İŞÇİSİNİN SIRADAN BİR GÜNÜ

Şule hanım, Olga, Deniz, Ceren ve Ahmet bey

Ayşe Akalın'ın "Yukarıdakiler-Aşağıdakiler: İstanbul'daki Güvenlikli Sitelerde Göçmen Ev Hizmetlisi İstihdamı" başlıklı makalesindeki "Göçmen ev işçisinin sıradan bir günü"...

2006 kışında görüşme olanağı bulduğum Olga, 31 yaşında, beş senedir Türkiye'de çalışan Bulgaristanlı bir kadındı. Türkiye'ye geldiği ilk zamandan beri kocasından ayrı yaşayan Olga'nın memleketinde annesinin baktığı yedi yaşında bir kızı vardı. Türkiye'ye gelmeden önce Bulgaristan'da vergi dairesinde çalışan Olga, kızının doğumu ertesi aldıkları borcun faizini ödemeye maaşının yetmemesi sonucu, kocasının teyzesinin o dönemde Türkiye'de çalışıyor olması nedeniyle, borcunu ödeyecek parayı kazanmak için Türkiye'ye gelmiş. Daha önce İzmit'te bir ailenin yanında bir yıl, İstanbul'da başka bir ailenin yanında da beş ay çalışan Olga'nın en son işi, onunla görüştüğüm Sanyer yakınlarındaki bir sitedeki bir villaydı. Orada yedi ve üç yaşlarındaki iki çocuklu bir ailenin yanında ça-

lışan Olga'nın yanı sıra, evde küçük kızın bakıcısı ve yemekten sorumlu bir Türk yatılı kadın ve haftanın üç günü temizliğe gelen gündüzlü bir Türk kadın daha vardı. Olga, üç katlı villadaki tipik bir iş gününü bana şöyle anlattı:

Olga: 6:30'da kalkıyorum. Ceren okula gittiği zaman daha erken kalkıyorum, çünkü 7'yi 10 geçce filan çıkıyor, 7:30'da servis geliyor, ancak kahvaltısını eder. O zaman 6:15 falan kalkıyorum. Bu sıralar 6:30'da kalkıyorum çünkü Şule hanım da erken gidiyor. Kahvaltısını hazırlıyorsun. İşte iniyorlar, kahvaltı ediyorlar, onlar gidiyorlar. Ondan sonra Ahmet Bey iniyor, o da kahvaltısını edip çıkıyor. Sonra Deniz. Herkesi yollayıp biz kahvaltı ediyoruz. Saat 10 oluyor. Sonra mutfak toplani-

yor. Yukarı çıkıyoruz, odaları toplamaya, silmeye, süpürmeye, eşyaları yerleştirmeye her zaman yuktan başlıyoruz. Öyle iniyorsun aşağıya kadar. Bu işlerle zaten öğlen oluyor. Çocuklara öğle yemeği, sonra masa toplanıyor. Ütünün yapılmadığı bir gün bile yok. Çamaşır günü olduğunda bazen dört, bazen altı kere çamaşır yıkanıyor. Pazartesi günü mesela, altı kere, çünkü o gün herkesin çarşafı değişiyor. Çocukların kıyafetleri... Bir giydiklerini bir daha giymiyorlar, yıkanıyor. Benim ütü masam hiç kalkmıyor. Bugün mesela üç gömleğim kaldı. Sonra alt kata inip orayı da topluyorsun. Öyle işte, gün içinde hiç kimse oturmuyor. Bazen oturalım, keyif yapalım diyoruz. 15:30 gibi bir çay içiyoruz, çocuklar varsa akşam kahvaltısı veriyoruz. Ondan sonra zaten şeyler başlıyor, salata hazırla, akşam yemeği... Çocuklar 7'de yiyorlar, sonra büyükler geliyorlar, son zamanlarda hep beraber yiyorlar. Sonra çıkıyorsun, çocukları yıkıyorsun, tuvaletlerini yapıtıyorsun. Sofra kalkıyor, çay koyuyorsun, meyve kesiyorsun. Saat 11-12 oluyor, aşağı odaya inip ütü varsa yapıyorsun, yoksa yatıyorsun.

sanlar arasında on senedir bu işi yapanlar vardı. Senede bir veya iki kez gidip gelseler de, bu on seneyi ailelerinden uzak geçiriyorlar.

Bu konu işverenlerle ilişkide gündeme geliyor mu?

Orada daha çok işverenlerin bir kaygısı ortaya çıkıyor: “Kendi çocuğunu özleyen bir insanı her gün görmeye dayanamam, o acıyı bana göstermesin” diyen işverenlerle karşılaştım. Bakıcılar o acıyı bağırklarına basmak gerektiğinin farkındalar. Görüştüklerim arasında “çocukla olan ilişkim bana kendi çocuğumu hatırlatıyor” diyen çok az oldu. Daha çok, çocukların şımarık olmasından şikâyet ediliyor. Bu durumu, ailenin çalışanı meta olarak görmesinin çocuğa yansması olarak görüyorum ben. Bakıcı o kadar kolay değiştirilebilen bir şey haline geliyor ki, çocuk karşısındaki kişiye saygı göstermesi gerektiğini öğrenmek zorunda kalmıyor. Biri gider, biri gelir diye görüyor. O da çalışanlara yansıyor. O nedenle bakıcılar yaşlı bakımı daha çok tercih ediyor: Yaşlıların ihtiyaçları minimum düzeyde, iki kelime etmesini biliyorlar. Yaşlı ve hasta bakımında, beden pisliği gibi şeyler akla sorun olarak gelebilir. Fakat bakıcılar bunu fazla büyütüyor ya da en azından kötünün iyisi olarak görüyorlar.

Tüm bunlar yeni orta sınıf dediğimiz kesimde ailenin dönüşümünün, çocuk merkezli bir hayatın işaretleri olarak görülebilir mi?

Kesinlikle. Ben konuya “değer” kavramı üzerinden bakmaya çalıştım. Çocuk artık ailenin sahip olduğu önem ve değer in vücut bulmuş hali. Her şey çocuğun çevresinde dönerken, bakıcı da ondan sorumlu kişi oluyor. Bakıcının değeri de çocuğun üzerinden belirleniyor. Kadın artık tek başına bir insan değil, çocukla ilişkisi kadar değerli. Bakıcılara bu işin bu kadar olumsuz yansımalarının açıklaması da bu.

Çalışmada yeni bir emek türünden bahsediyorsun: Duygulanımsal emek. Biraz bunu açar mısın?

Duygulanım teorisi, psikoloji ve psikanalizden alınarak ekonomi-politiğin içinde kurgulanmaya çalışılıyor. Duygulanımın benim için en önemli noktalarından biri, emeğin ölçümüyle ilgili. Emeği nasıl ölçeriz –Marx’tan beri olan bir soru. Emek artı-değerle, zamana endekslenip ölçülüyor. Mesela gündelikçiler sabah 9 akşam 5 arası bir günlük mesaide bir evin temizliğini üstleniyorlar. Bir temizlik, bir gün, bir işçi hesabı bu. Bu hesap yatılılarda kayıyor, çünkü yatılılarla 6+1 şeklinde kontrat yapılıyor. Haftanın altı günü seninle yaşayan, bir günü ya sadece gündüz ya da gündüz ve akşam olarak izin kullanan kişiler bunlar. Altı günün tamamında evde olan biriyle yeni bir ilişki kuruyorsun. Akşam 5’e kadar iş yetiştirme zorunluluğu ortadan kalkıyor, 24 saate yayılan bir biçimde ondan hizmet alıyorsun; gece 3’te uyandırıp “bebeğin altını temizle” demek hizmete dahil. Her an elinin altında bulunan, ahlâk sınırlarını

zorlamadığın sürece her işe koşturabildiğin bir emek türü bu. Artık çalışma ile çalışma dışı saatler ayrımı ortadan kalkıyor. Öyle olunca da, burada sömürü, fazla kullanım, işçi üzerindeki olumsuz etkilerin tarifinde yeni modeller gerekiyor. Duygulanım teorisi, post-fordist dönemde çalışma ile gündelik hayat, mola ile emek harcama arasındaki sınırların flulaşmasını teorize etmeye çalışan bir bakış açısı sunuyor.

Yabancı çalışan kullanımında bu teori nasıl kullanılıyor?

Mesela yaşlı bakımında, bir kadını parayla kendinize arkadaş olarak tutuyorsunuz. Buradaki emek ilişkisini nasıl tanımlayacağız? Gündelik hayattaki birçok diğer örneğe kıyasla bu çalışan kadınlar şanslı işçiler olarak görülüyor, çünkü maaşları düzenli ödeniyor, barınma ve yemek masrafları karşılanıyor. Bazı işverenlere göre, “bütün gün oturmak için para alıyorlar”. Öyleyse, insanlar neden bu işleri kendileri yapmayıp başkalarını tutuyorlar? Bakımı yapılan kişilerin kendi aileleri onlarla bu kadar uzun zaman geçirmeye dayanamazken, “bak sana bu kadar rahat iş veriyorum, bir de üstüne para veriyorum” anlayışının sorgulanması gerek.

Bakıcı kullanımının sonuçlarından biri, kadınla erkek arasında gözden geçirilmesi gereken kontratın artık tamamen kenara atılması. Bazı işlerin erkeğin de sorumluluğu olması gerektiği fikri tamamen terkediliyor.

Emek harcama sadece sekiz saat kol gücüyle yapılan bir şey değil. Emeği çok daha geniş düşünebilmeliyiz. Bir insana sevgi göstermeyi gerektiren ve bunu her daim yapmak zorunda olduğunuz bir işin çok yorucu bir iş olduğunu anlamamız lazım.

Göçmen kadınların bu durumda ucuz emek olduğunu söyleyebilir miyiz?

Ucuz değil ama, “daha ucuz” emek. Yatılı bir elemanınız olduğunda ona daha çok iş verebiliyorsunuz, gün boyu yetiştirmek zorunda olduğunuz işlerin dışında, gece 9’da fasulye ayıklayabiliyor, sabaha karşı 3’te bebeğinizin altını temizleyebiliyorsunuz. Öyle olunca, bir ayda belki az para vermiyorsunuz ama, aldığınız “verim” yükseliyor.

Bir makalende güvenli siteleri “fabrika”, oradaki hayat tarzını üreten “ürünler”, ev hizmetlilerini de yeni “işçiler” olarak tanımlıyorsun. Bu sitelerde, bu değişime paralel yeni düzenlemeler görülüyor mu?

Özellikle mimarî ve mekânsal düzenlemeler dikkat çekici. İstanbul’un çevresinde son 15 yılda ortaya çıkan sitelerde mutlaka bir hizmetli odası veya katı bulunuyor. Eski İstanbul’daki köşklerde de hizmetliler için müstemilât gibi yerler vardı. Bugün şehir dışındaki kentleşmeyle bu göç aynı anda gerçekleşiyor. Bu tarihsel çakışma bana çok ilginç geliyor. Sanki müteahhitler, dolaylı olarak, yaptıkları mimarî tasarımla bu kadınları ithal ediyor, yeni kentleşme bu kadınları çağırıyor gibi. Villa mimarisinde, işverenin yaşadığı alanla çalışanınki çok ayrı. “Hem var hem yok” mekânlar bunlar. Apartman dairelerinde yaşayanlarla konuştuğumda “evet, yabancı biriyle aynı evde yaşamak zor, ama idare ediyoruz” gibi cevaplar alırken, villalardakiler “hiç görmüyorum bile, işini yapıyor, ortadan kayboluyor” diyorlar. Mekân, çalışan kadına görünmezleşme imkânını veriyor. Onlar da iş bittikten sonra görülmek istenmediklerinin farkındalar ve ortadan kayboluyorlar.

Devletin üstlenmesi gereken çocuk ve yaşlı bakımı gibi sosyal hizmetlerin tamamen serbest piyasaya bırakıldığı bir yapı var karşımızda. Burada devletle yeni orta sınıfın arasında sessiz bir anlaşma olduğunu söyleyebilir miyiz?

Bu doğru, ama Türkiye’de bu meseleyi gündeme getirecek, bu kadınlardan yana taraf olacak bir kesim de yok. Hukukî platformda bu kadınların adı sadece insan kaçakçılığı bahsinde geçiyor; o da beyaz kadın ticaretinin dünya siyaseti gündemindeki yeriyile bağlantılı. Çalışmak isteyen ve emeğinin hakkını almak isteyen kadınların çalışma hakkını savunacak kimse yok. Türkiye’de gündelikçi kadınların haklarının savunulması meselesi daha yeni yeni gündeme geliyor. Sırf orta sınıfla değil, devletin aile ile kurduğu ilişkiden bahsetmek lazım. Her şey aileye endekslediği için, eviçi emekle ilgili hakların kamusal alanda kabul edilmesi meselesi sahiplenilen bir konu olmuyor. “Gündelikçi kadın eve temizliğe gelir, iki aile de bu anlaşmadan memnundur” gibi bir anlayış var.

Endonezya’da, Hong Kong’da ev hizmetlerinde çalışan kadınlar örgütleniyor, 1 Mayıs mitinglerine katılıp haklarını arıyorlar. Bizdeyse tam bir sessizlik var. Bunu nasıl açıklıyorsun?

Bunun için, yabancı ev hizmetlisi piyasasının hangi bağlamda ortaya çıktığına bakmak gerek. Örneğin, bu ülkelerdeki Filipinliler, devlet düzeyinde anlaşmalar sayesinde göçmen işçi statüsüyle çalışma izni alabiliyorlar. Çalışma iznine sahip çalışanlar önemli bir dalga yaratabiliyor, düzensizler de onlara katılabilir. Ama Türkiye’de çalışma izni olan kadın çok çok az. 2005’te sadece yirmi Moldovalının resmî çalışma izni vardı.

Söyleşi: Didem Danış

Türk hapisperverliği

26 Eylül Cumartesi günü Kumkapı'da Yabancılar Şubesi'ne bağlı "misafirhane"nin önünde Direnistanbul'un önyak olduğu, yaklaşık 60 kişinin katıldığı bir eylem yapıldı. Sayıca az olsalar da, o gün orada bulunanlar Türkiye'de sosyal hareketler tarihinde bir ilke tanıklık ediyorlardı; bu topraklarda göçmenler ve mültecilerin hak mücadelesine destek amacıyla yapılan ilk eylemdi bu. Hafızasını biraz zorlayanlar hemen, Festus Okey'in karakolda "yanlışlıkla" öldürülmesi, Dariusz Witek'in Kumkapı'daki misafirhane'de intihar etmesi, Kırklareli ve Edirne "misafirhane"lerindeki isyanlar, Ege kıyılarında boğulanlar, Anadolu yollarında kamyon kasalarında ölen göçmenlerle ilgili haberleri hatırlayacaktır. Zaman zaman gündeme gelseler de, aslında bu konular diğer büyük başlıkların arkasında eziliyor, tıpkı göçmenlerin hayatta kalma, insanca yaşama hakları gibi. Bu ilk eylemin şerefine, sokağın nabzını tutmak ve "misafirhane" denilen tutukevindeki durumu konuşmak üzere Kumkapı'ya bağlanıyoruz.

Bu eylem fikri nasıl gelişti?

Umut Kara: Geçen hafta Kumkapı misafirhanesinde, daha doğrusu hapishanesinde, kötü koşullara karşı bir isyan çıktı. Göçmenler aç, susuz bırakıldıkları ve kötü muameleye maruz kaldıkları için isyan ettiler. Zaten Kumkapı'da daha önce de böyle isyanlar çıkmıştı. Sadece Kumkapı değil, Türkiye genelinde bu tarz "misafirhaneler"in çoğunda çok kötü muamele var. Türkiye cezaevlerindeki iki-üç misli kötü koşullar var bu "misafirhaneler"de, çünkü bu insanların hiçbir hakları yok, varlıkları da yok sayılıyor. Bunu protesto etmek için bugün bir araya geldik.

Misafirhane denilen yerde kimler "misafir" ediliyor?

Clémence Durand: Misafirhane komik bir ifade aslında, çünkü orası hiç de misafirperver bir yer değil. "Misafirhane" denilen yerde İran Irak, Afganistan gibi ülkelerden, Ortadoğu, Asya, Afrika ve Doğu Avrupa'nın çeşitli yerlerinden gelen göçmen ve mülteciler var. Ben hepsine bir ayırım yapmadan göçmen demeyi tercih ediyorum. Kağıtsız, pasaportsuz göçmenler yakalanınca orada kalıyorlar, belli bir süre "misafir" oluyorlar ama aslında bu bir hapisane. Sınırdışı edilene kadar orada tutuluyorlar, Türk devleti sınırdışı etmek için uçak biletini karşılamadığı için bu in-

sanlar bir sene burada kalabiliyor.

Sınırdışı edilmelerinin masrafını kendileri mi karşılamak zorunda yani?

Evet, aynen öyle. Hapis tutuluyorken nasıl para bulabilecekler, o da başka bir mesele. Tabii gerekli parayı bulamadıkları için çok uzun süre burada tutuluyorlar. Devlet, bu kadar uzun alıkoyma sürecini bir baskı aracı olarak da kullanı-

Koşullar rezalet, çünkü çok kalabalık, yemekler berbat, camlar kapalı, havalandırma yok. Tam hapisane, ama Avrupa'daki kamp-hapishaneleri gibi. Hatta insana Nazi toplama kamplarını hatırlatıyor.

yor, para versin ve gitsinler deniyor. İçeride kalmış insanlarla konuştum, orada o kadar uzun süre kalmışlar ki, çaresizlik içinde memleketlerindeki ailelerinden para topluyorlardı geri gitmek için. "Tamam gideceğiz, bizi serbest bırakın, gideceğiz. Hiçbir şey istemiyoruz bu ülkeden. O kadar acı çektik ki, artık yeter" diyorlardı. İşte misafirhane denen yer böyle bir yer.

İçerideki koşullar nasıl?

Koşullar rezalet, çünkü çok kalabalık, yemekler berbat, camlar kapalı, havalandırma yok. Tam hapisane, ama Avrupa'daki kamp-hapishaneleri gibi. Hatta insana Nazi toplama kamplarını hatırlatıyor.

Misafirhanenin işleyişini açıkla mısın?

Kristen Biehl: Türkiye'nin yabancıları ilgilendiren kanunları var; pasaport kanunu, ikamet kanunu, çalışma kanunu. Bunları ihlal eden yabancılar yakalandığında bu "misafirhane"ye konuluyor. Mesela sınırı kaçak geçerken yakalanan da buraya getiriliyor, ama genel olarak idari cezalarla ilgili olanlar buraya konuyor; o yüzden buradaki duruma "idari tutuklama" deniyor.

İçerideki durum nasıl? "Misafirhane"ye girebildin mi hiç?

Burada tutulanların durumu en iyi "belirsizlik" ile tanımlanabilir. Misafirhaneler yönetmeliği diye bir şey var, ama hukukî ve idarî açıdan hiçbir şey net değil.

Ben içeri giremedim, girmek için izin almak da hiç kolay değil. Geçen sene Ekim'de pencerelerden yanan battaniyeleri attıkları isyandan sonra, Valilik'ten giden avukatı bile içeri almamışlar.

İçerideki koşullara dair bir bilgi var mı?

Kumkapı ile ilgili Valilik'te kurulan bir komisyonun teftiş sonrası yazdığı rapor var. Bir de, Helsinki Yurttaşlar Derneği'nin Kırklareli ve Edirne dahil Türkiye'deki tüm "misafirhane"lerle ilgili raporu var. Valilik komisyonunun raporuna göre, Kumkapı'da hijyen koşulları çok kötü, çamaşır asacak yer yok, zaten çamaşırlar elde yıkıyor, tek bir tuvalet var, yemekler çok kötü, vs. Raporla bu temel fizikî eksiklerin bütçe kısıtlarıyla ilgili olduğu yazılı. Ama o raporda da söylendiği gibi asıl sorun, burada ciddi insan hakları ihlalleri olması. Bunlar tutulma süresinin uzunluğu ve uluslararası anlaşmalara aykırı bir şekilde mültecilerin de tutuluyor olması ile ilgili.

Ne anlama geliyor bunlar?

İdari tutuklama süresi Avrupa'da da tartışılan bir şey. İtalya'da mesela, Berlusconi döneminde çıkardıkları çok eleştirilen göçmen yasasında bu süreyi 1,5 aya çıkardılar diye kıyamet koptu. Ama burada bir sene tutulan insanlar var. Bu konuda Emniyet'in sıkıntısı da muhatap alacak kimse bulamaması. Göçmenlerin konsoloslukları bu konu bizi ilgilendirmez diyor, kendi vatandaşlarına sırt çeviriyor.

Clémence Durand

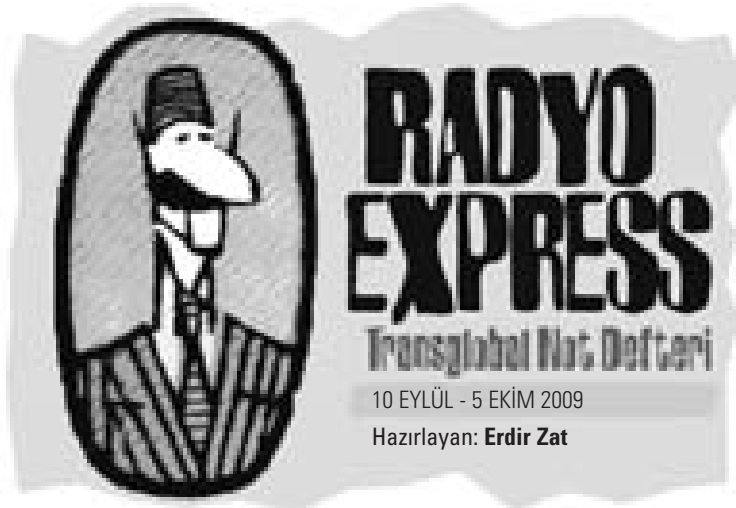

Umut Kara

Kristen Biehl

Umut Kara, Direnistanbul temsilcisi. Clémence Durand "migreurop" adlı örgüt adına Türkiye-Yunanistan sınırında göçmenlerin maruz kaldığı insan hakları ihlalleri ile ilgili bir rapor kaleme aldı. Migreurop, Avrupa'da giderek sayısı artan ve çeper ülkelerde de kurulmaya başlanan kamplara – daha doğrusu hapishanelere – karşı mücadele etmek için kurulmuş, çok sayıda ülkeden eylemci ve araştırmacıların yer aldığı bir ağ. Kristen Biehl, geçen sene Boğaziçi Üniversitesi'nde "Belirsizlikle yönetmek: Türkiye'de mültecilik hali" başlıklı bir yüksek lisans tezi hazırladı. Şu anda İstanbul'da göçmenlerle ilgili bir araştırma yürütüyor.

Nükleer pokerde yeni el

İRAN Nükleer faaliyetlerini askıya alması için altı Batılı ülke tarafından ultimatom verilen İran'ın "ikinci uranyum zenginleştirme tesisini inşa ettiği" haberi, Pittsburgh'daki G-20 zirvesine damgasını vurdu. Tahran yönetimi, Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'na (IAEA) bir mektup göndererek, Kum şehri yakınlarındaki ikinci tesisin varlığı hakkında bilgi verdi. Böylece, ABD, Britanya ve Fransa'nın, İran'ın Natanz'daki tartışmalı uranyum zenginleştirme tesisi dışında bir tesisi daha bulunduğuna ilişkin ortak istihbaratı resmen doğrulanmış oldu. Ahmedinecad, İran'ın, "radyoaktif madde işlemeye başlamadan

180 gün önce IAEA yetkililerine haber vermediği" şart koşan yönetmeliğe uyduğunu öne sürdü. Tahran'a ilk tepki Obama'dan geldi, "İran'ın uluslararası kurallara uyma konusunda isteksiz olduğunu" söyledi. ABD, Britanya, Almanya ve Fransa liderleri ağırlığını koyarak BM Güvenlik Konseyi'nden "İran'a yeni yaptırımlar getirilmesi" yönünde bir karar çıkardı. Daha önce İran'ın nükleer enerji programına destek veren Rusya ve Çin bu defa yalnız bıraktı. Obama "askerî seçeneği gözardı etmiyoruz" dedi, ama savunma bakanı Robert Gates "İran'a saldırmanın nükleer programı üç yıl geriye götürmekten başka bir işe yaramayacağını" söyledi.

TÜRKİYE

Şu çılgın Osmanlılar...

BM Genel Kurulu'ndan IMF-Dünya Bankası zirvesine uzanan diplomatik maraton, Erdoğan'ın ağır topu Ahmet Davutoğlu'nun yeni dış politika vizyonunu görücüye çıkardı. Kürt açılımıyla kolları sıvayan küresel Türkiye, Osmanlı'dan miras kalan bütün nüfuz alanlarında hamleler yapmaya başladı. Kurtlar Vadisi'ne hoşgeldiniz!

"ONE MINUTE" krizinin ikinci perdesi "mutlu son" ile bitti. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Davos'ta yarım kalan sözünü BM Genel Kurulu'nda herhangi bir kesintiye uğramadan tamamladı; dünyayı Filistin konusunda "daha duyarlı olmaya" davet etti. Davos meselesini "tatlıya bağlamak", Erdoğan'ın programının öncelikleri arasındaydı. Çok yönlü Amerika gezisinin ilk temasını, New York'ta elli kadar Yahudi kuruluşunun temsilcisiyle görüşerek gerçekleştirdi. Başka bir deyişle, ayağının tozuyla dünyaya, Türkiye ile İsrail arasındaki krizin sona erdiği sinyalini gönderdi. ABD'deki Yahudi lobisinin sözcülerinden Abraham Foxman memnuniyetini şu sözlerle anlatıyordu: "Toplantı sırasında hiçbirimiz o konuyu [Davos] açmadık, Erdoğan da gündeme getirmede. Biz unuttuk ve yaşananları tarihe gömdük."

Bu görüşmeden birkaç gün önce, 20 Eylül'de, Viyana'da yapılan Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu (IAEA) zirvesinde Türkiye'nin sergilediği tutum, Foxman'ın memnuniyetini arttıracak cinstendi. Zirvede IAEA, 18 yıl sonra ilk kez İsrail aleyhine bir karar aldı ve İsrail'in nükleer kapasitesini İran gibi denetlemeyi öngören tasarıyı kabul etti. Toplantıda Türkiye, önce konunun gündeme alınmasına ilişkin oylamada çekimser kaldı, sonra salonu terk ederek karar tasarısı oylamasına katılmadı. Böylece 150 ülkenin temsilcilerinin oy çokluğuyla aldığı karara Türkiye "bulaşmamış" oldu. Hâriciyenin yeni patronu Davutoğlu bir "ince ayar" da buraya yaptı ve Davos gerilimini yumuşatarak ABD'nin masaya koymaya hazırlandığı yeni İsrail-Filistin barış planında Türkiye'ye yer açtı.

Eski ABD başkanı Jimmy Carter, eski ABD dışişleri bakanı James Baker ve eski güvenlik danışmanları Brent Scowcroft ile Zbigniew Brezinski'nin, İsrail-Filistin barışı için hazırladığı yeni plan, ağustos ayında Obama yönetimine sunuldu. Plan, 1967 sınırlarına dayalı, askerden arındırılmış bir Filistin devletini, İsrail'in kuruluşu sırasında Filistin'i terk eden binlerce Arap mülteciye tazminat ödemesini ve Kudüs'ün ortak başkent olarak paylaşılmasını öngörüyor. Amerikan âkil adamlarının bu yakla-

şımı, İsrail başbakanı Binyamin Netanyahu'nun daha önceki açıklamalarıyla paralellik taşıyor. Ayrıca yeni barış planının AB'den destek alması sürpriz olmayacak. Bunlara Filistin'in kendi içindeki istikrar arayışını, düşman kardeşler Hamas ile El Fetih arasında başlayan uzlaşma sürecini ve 2010'da seçime gitme olasılığını da eklemek lâzım. Dolayısıyla, Obama yönetiminin yakın gelecekte Ortadoğu gündemine sokacağı temaların sır olmadığını söyleyebiliriz. Bu durumda, İsrail ve Filistin'in yanı sıra İran, Irak, Suriye ve Lübnan konusunda da açılımlar yapma iddiasında olan, "Ortadoğu Birliği" kurmaktan söz eden Türkiye'nin ince ayarları ayrı bir dikkat gerektiriyor.

Komşularla sıfır problem

Dışişleri bakanı Ahmet Davutoğlu'nun daha önce benzeri görülmemiş bir sürat ve hamaratlıkla uygulamaya koyduğu yeni dış politika vizyonu, BM Genel Kurulu'ndan IMF-Dünya Bankası zirvesine kadar uzanan uluslararası toplantılar maratonunda dünyaya anlatıldı. Erdoğan, gerek BM Genel Kurulu'nda, gerekse G20 zirvesinde yaptığı konuşmalarda bu yeni vizyonu özetleyen "komşularla sıfır problem" anlayışına vurgu yaptı. Yunanistan ile diyalog sürecinin devam edeceğini, Kıbrıs'ta nihai çözüm için "BM gözetiminde geliştirilecek planın en geç 2010'da referanduma götürüleceğini" söyledi. Balkanlar'daki iki komşu Bulgaristan ve Romanya'nın "AB ve NATO ile entegrasyonuna destek vermeye" devam edileceğini bildirdi. "Keza, komşumuz Ermenistan'la ilişkilerimizi normalleştirmeye yönelik gayretlerimiz de meyvelerini vermeye başlamıştır" dedi. BM Güvenlik Konseyi üyesi Türkiye'yi "bölgesinin barış ve istikrar unsuru" olarak tanımladı.

Davutoğlu'nun "Stratejik Derinlik" kitabında temellendirdiği "Osmanlı nüfuzunun değerlendirilmesi" olgusu, pratikteki karşılığını Türkiye'nin Irak ve Suriye politikalarında göstermeye başladı. AKP hükümetinin "Kürt açılımı" süreciyle eşzamanlı olarak gündeme gelen ve Kürt coğrafyasında "topyekûn çözüm" görünümü alan ucu açık bir entegrasyondan söz edili-

yor. Hürriyet gazetesi, AB'nin temellerinin "Avrupa kömür ve çelik işbirliği" örgütlenmesi ile atıldığını hatırlatarak bu modelin pekâla Ortadoğu ölçeğinde de uygulanabileceğini yazdı. ABD ordusu çekildikten sonra yalnız kalmak istemeyen Irak da, Türkiye'yle arasındaki sancılı tarihe sünger çekip bu yolla Batı'nın izolasyonundan kurtulmak isteyen Suriye de böyle bir projeye şiddetle ihtiyaç duyuyor.

Projenin ilk adımı geçen ay atıldı. Irak ile "başka hiçbir siyasi emelin yerine geçemeyeceği bir ekonomik entegrasyon kurmak" amacıyla kapsamlı görüşmeler başlatıldı. Davutoğlu, kabinenin dokuz icracı bakanını (dış ticaret, içişleri, bayındırlık ve iskân, sağlık, ulaştırma, tarım ve köyler, enerji ve tabii kaynaklar, çevre ve orman) yanına alarak Iraklı muadillerinin karşısına çıktı. "Yüksek düzeyli stratejik işbirliği konseyi" adı verilen bu ülkelerarası mekanizmanın ikinci toplantısı, Bağdat'ta, başbakanların katılımıyla yapılacak. Irak'ın hidrokarbon kaynaklarının Türkiye üstünden geçen enerji projelerine akması, giderek Kerkük-Yumurtalık boru hattının yeniden işlerliğe kavuşturulması garantilenmiş görünüyor.

Irak ile geliştirilen bu "ekonomik işbirliği" modeli, Suriye ile başlatılması düşünülen süreç de ilham verdi. Dolmabahçe Sarayı'ndaki zirvede, Erdoğan'ın Kürt açılımına "Kürt" sözcüğünü telaffuz etmeden destek veren Suriye devlet başkanı Beşşar Esad, ayrıca Türkiye ile Suriye arasında benzer bir işbirliği konseyi kurulması için anlaşma imzaladı. İki ülkenin icracı

Sosyal demokratlar silindi

ALMANYA Sosyal demokratların Avrupa genelindeki düşüşü, Almanya seçimlerinde fena bir bozgunla teyit edildi. Başbakan Angela Merkel liderliğindeki Hristiyan Birlik partilerinin oyların yaklaşık %34'ünü aldığı genel seçimlerde, dört yıl boyunca koalisyon ortağı olan Sosyal Demokrasi Partisi (SPD) sadece %23 oy alabildi. Sosyal demokrat seçmen sandığa rağbet etmediği için katılım oranı görece düşük olan (%72) seçimde, SPD'nin bir kısım oylarının patlama yapan Sol Parti (%12) ve Yeşiller'e (%10) kaydığı gözlemlendi. Merkel yeni koalisyonu Hür Demokrat Parti'yle kuracak.

Tamillerin bitmez çilesi

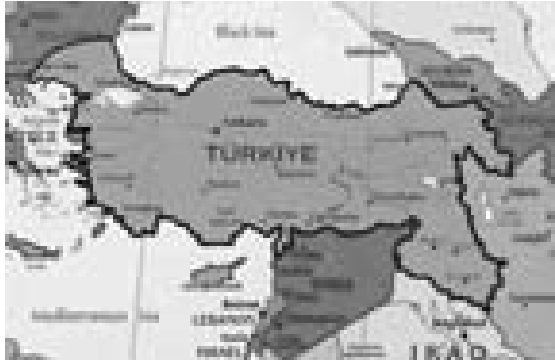
SRI LANKA İnsan hakları örgütlerinin "soykırım" uyarılarına kulak tıkayan hür dünya, 1976'dan beri süren içsavaşı bitmiş kabul ediyor. Ama hükümet kuvvetlerinin isyancı Tamil Kaplanları'nı çöktürmek için geçen kış giriştiği kanlı operasyonun toplumsal yaraları henüz sarılmış değil. Adanın kuzeybatısındaki Tamil bölgesinde incelemede bulunan BM özel temsilcisi, aylardır mülteci kamplarında tutulan yaklaşık 265 bin kişinin durumunun hâlâ "insani kriz" boyutlarında olduğunu ve bunun "Tamiller ile hükümet arasındaki bir uzlaşma ortamı oluşturma olasılığını" ortadan kaldırdığını rapor etti.

Asker katliam yaptı

GİNE Askerî cuntanın yönetimindeki Gine'de muhaliflerin düzenlediği bir mitinge askerler tarafından ateş açıldı. En az 157 kişi öldü, 1200 kişi yaralandı. Başkent Conakry'deki bir stadyumda yapılan ve 50 binden fazla kişinin katıldığı mitingde, cunta lideri Albay Musa Dadis Camara'nın gelecek yıl yapılacak başkanlık seçimlerinde aday olacağı söylentileri protesto ediliyordu. İnsan Hakları İzleme örgütü, askerlerin gösteri sırasında halka ateş açtığı, insanları süngülediği, bıçakladığı, kadınları sokakta soyarak aradığı, taciz ve tecavüz ettiğine dair görgü tanıklıklarının ellerine ulaştığını bildirdi.

El Fetih-Hamas uzlaşıyor

FİLİSTİN Hamas ile El Fetih sonunda müzakere masasına oturuyor. 2007'de Hamas, Filistin Yönetimi'ni, elinde tuttuğu Gazze Şeridi'nden defettiğinden beri Filistin'in iki büyük partisi arasında süren gerilim, Mısır'ın arabulucuk yaptığı bir uzlaşma sürecine giriyor. Mısır'ın taraflarla görüştüktan sonra hazırladığı öneri paketini önce El Fetih lideri Mahmud Abbas kabul etti. Ardından Hamas lideri Halid Meşal görüşmeye prensipte hazır olduklarını açıkladı. Taraflar arasındaki anlaşmanın ekimde Kahire'de imzalanması ve 2010'da başkanlık ve meclis seçiminin yapılması bekleniyor.

bakanları, bundan böyle en az altı ayda bir toplanacak ve entegrasyonun yollarını arayacak. Proje bu kadarla sınırlı değil. Üçüncü aşamada Türkiye-Irak ve Türkiye-Suriye işbirliği konseylerinin birleştirilmesi hedefleniyor. Bunun resmi olmayan adı, Ortadoğu Ekonomik Topluluğu. Durum böyle olunca, Suriye'nin Irak rejimine karşı terör eylemleri düzenleyen militanlara yataklık ettiği gerekçesiyle darboğaza giren Bağdat-Şam ilişkilerini normalleştirmek, Davutoğlu'na düştü. Kriz, Dolmabahçe zirvesi sırasında, Türkiye, Irak ve Suriye dışişleri bakanlarının katıldığı toplantıyla çözüldü.

Yeni Kafkasya kurgusu

Davutoğlu, Türkiye'nin ABD'yle sürdürdüğü "stratejik ortaklığın" Rusya'yla ilişkileri zedelememesi için maksimum çaba sarfediyor. Rusya unsurunun Türkiye'nin AB ile yaşadığı krizleri dengeleyecek bir kaldıraç olmasına çalışıyor. Putin'in son Ankara ziyaretinde imzalanan Güney Akımı anlaşması, Avrupa ile sorunlu ilişkileri olan Türkiye ile Rusya arasındaki "stratejik işbirliğini" pekiştirmişti. Putin bununla da yetinmedi, daha önce uzak durduğu Samsun-Ceyhan petrol boru hattına ortak oldu ve Türkiye'nin inşa etmeyi planladığı nükleer santrallara destek vermeyi taahhüt etti. Ardından Bulgaristan'da yapılan seçimlerde iktidara gelen yeni hükümet, Samsun-Ceyhan projesinin rakibi Burgaz-Aleksandropol petrol boru hattını çevresel riskler içerdiği gerekçesiyle (aynı sorunu Kuzey Ege'yi tehdit ettiği için Yunan çevreciler de gündeme getirdi) referanduma sunmaya karar verdi. Bu karardan dolayı Sofya ile gerilim yaşayan Moskova, Samsun-Ceyhan petrol boru hattını Rus enerji dağıtım şebekesinin öncelikleri arasına aldı.

Eylül boyunca yaşanan diplomatik kasırga, Türkiye-Rusya ilişkilerindeki "ortak fayda" aritmetiğine sürpriz bir katkı daha getirdi. Rusya'nın en büyük devlet şirketi Rosneft'in başka-

nı Sergey Bogdançikov ilk kez "petrol sevkiyatında Bakü-Tiflis-Ceyhan hattından yararlanılmasını devre dışı bırakmadıklarını" açıkladı. Oysa Rusya, kendi enerji tekelini kırmak için ABD, AB ve Türkiye tarafından geliştirilen Nabucco projesinin dinamosu olan BTC boru hattına bu zamana kadar hep karşı çıkmıştı. Bogdançikov şöyle diyordu: "Türkiye, Almanya'dan sonra Rusya'nın en büyük enerji ortağı ve yakıt tüketicisi. Eğer iki tarafın da ekonomik çıkarlarına uygun şartlar olursa elbette BTC boru hattına petrol sevk ederiz."

Bu gelişmeler Türkiye'nin Ermenistan ile yakınlaşmasından rahatsız olan Azerbaycan'ın Rusya'yla ilişkilerini yeniden gözden geçirdiği bir ortamda geldi. Dolayısıyla hem Azerbaycan, hem Gürcistan, hem de Ermenistan'a daha önce duymadığı yeni şeyler söylüyordu. Tam bunun üstüne Kafkasya'daki denge değişimini bambaşka boyutlara sıçratan bir sıcak gelişme yaşandı: Ankara'nın Abhazya'yı tanıması karşılığında, Moskova'nın KKTC'nin bağımsızlığını tanıyabileceği öne sürüldü. Geçmişte de telaffuz edilen tanıma konusu, Davutoğlu'nun müsteşar yardımcısının Abhazya'ya yaptığı ziyaretin ardından tekrar gündeme düştü. Ankara, Davutoğlu'nun Tiflis gezisini takip eden ziyaretin Gürcistan'ın bilgisi dahilinde yapıldığını ve "ilişkileri iyi tutmayı amaçladığını" söyledi.

Osmanlı fantezisi

Her şey bir yana, son günlerin en hassas konusu, öteki sorunlu komşumuz İran'dı. BM Genel Kurulu'nun ana teması olan "nükleer silahsızlanma" Obama'nın ağırlığını koymasıyla BM Güvenlik Konseyi'nde oy birliğiyle onaylanan bir karar tasarısı hâline gelmişken, İran'ın bugüne kadar resmen bilinmeyen ikinci bir uranyum zenginleştirme tesisine sahip olduğunu açıklaması, G20 zirvesine bomba gibi düştü. İran, BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi (ABD, Çin, Rusya, Britanya, Fransa) ve Almanya'dan oluşan 5+1 grubuyla masa başına oturup tesislerini IAEA denetimine açma güvencesi vermiş olsa da, Ahmedinejad rejiminin dikine giden tutumu önümüzdeki dönemin savaş potansiyeli olmaya devam edecek. Dolayısıyla, Batı'nın İran ile ilişkilerinde arabuluculuk misyonu üstlenen Türkiye'ye daha çok iş düşecek.

Ancak bu iyi niyetli pozisyonun Türkiye-İran ilişkilerinin ikircikli doğasını değiştirdiği söylenemez. İran'ın "sivil amaçlı" nükleer projesi yüzünden topon ağzında olduğu bir konjonktürde, Türkiye'nin "sivil amaçlı" nükleer projeleriyle ABD ve NATO'nun "İran'a karşı

nükleer tehdidi" hâline gelişini bütün bölnlüğümlü izledik. Yakınlarda bu ince detaya bir yenisi eklendi. ABD Kongresi, Pentagon'un Türkiye'ye, 7,8 milyar dolar tutarında, 13 adet Patriot ateşleme ünitesi ve 72 adet PAC-3 füzesi satma planına onay verdi. Ancak TSK, şimdilik, 1 milyar dolar tutarındaki 4 adet ateşleme ünitesiyle yetindi. Pentagon'un bu adımı, Obama'nın, Bush yönetiminin Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nde kurmayı planladığı füze kalkını projesinden vazgeçmesinin üstüne geldi. Dolayısıyla, füze kalkını acaba Türkiye'ye mi kaydırılıyor sorusunu sordurdu. Zira, Putin yıllardır İran ve Kuzey Kore'nin kıtalararası füzelerini etkisizleştirecek en ideal yerin Türkiye'nin Doğu Karadeniz dağları olduğunu savunuyordu. Ama Türkiye bu ilişkiyi reddederek füzeleri kendi güvenliği için aldığını açıkladı.

Bütün bunlar Davutoğlu'nun elindeki seçenekleri olabildiğince geniş tutma çabalarının başarılı olduğunu gösteriyor. Rusyalı veya Rusyasız, İranlı veya İranlı... Her duruma bir kartı var. Türkiye'nin Ortadoğu, Kafkasya, Orta Asya, Balkanlar, Akdeniz ve Kuzey Afrika'da, Osmanlı İmparatorluğu'ndan miras kalan "stratejik derinliğini" bir dış politika dinamiği olarak kullanarak bölgede ekonomik ve siyasi egemenlik kurmak istiyor. Guardian yazarı Chris Phillips, Suriye'yle girişilen işbirliği ilişkisinde "Türkiye lehine bariz bir dengesizlik olduğunu" yazdı. 2007'de imzalanan serbest ticaret anlaşması iki ülke arasındaki ticareti iki katına çıkardı ama Türkiye'den ithal edilen mallarla rekabet edemeyen Suriyeli geleneksel üreticiyi iflasa sürükledi. Anadolu sermayesi, tıpkı Kuzey Irak'ta yaptığı gibi Suriye pazarına da orantısız güçle girdi.

İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü'nün bütün okullara dağıttığı eğitim CD'lerinde yer alan "skandal" harita, Musul, Kerkük, Erbil, Batum, Nahçıvan ve Kıbrıs'ı Türkiye topraklarına katmış, Ermenistan'ı ilhâk etmişti. Buna benzer bir "kurgu" reel politikayı yakından izleyen "Kurtlar Vadisi Pusu" dizisinde de belirdi. Dizinin 65. bölümünde, Gladio'nun Amerikalı şefi Aron Fuller'in masaya koyduğu "Büyük Türkiye" haritası Suriye, Lübnan ve Irak'ın yanı sıra, Türkmenistan, Özbekistan, İran Kürdistanı ve Tebriz'i, hattâ Mısır, Libya ve Cezayir'in Akdeniz kıyısındaki kuzey kesimlerini, Tunus'u ve Selandiya'yı içerecek biçimde Mekadonya'yı anavatana katmıştı. Bu spekülasyon "toprak bütünlüğüne" titizlenen tavrıyla çelişiyor. Ama tamamen "uydurma" olduklarını kim söyleyebilir?

ZELAYA DARBESİ DİRENİYOR Muhteşem dönüş

HONDURAS Başkan Manuel Zelaya, kendisine karşı yapılan darbeden üç ay sonra, 21 Eylül'de, hakkında çıkarılan tutuklama emrini dinlemeyip gizlice Honduras'a döndü. Başkent Tegucigalpa'daki Brezilya Büyükelçiliği'ne sığınan Zelaya'yı dinlemeye giden kalabalığın başlattığı gösteriler, kolluk kuvvetleriyle çatışmaya dönüşünce ülke çapında sokağa çıkma yasağı ilan edildi. Darbe hükümeti Brezilya'ya bir ultimatom vererek Zelaya'nın on

gün içinde teslim edilmemesi halinde büyükelçiliği kapatmakla tehdit etti. Bina polis kuşatması altına alındı, elektrik, su ve telefon bağlantısı kesildi. Brezilya hükümeti ise, Honduras güvenlik güçlerini büyükelçiliğe girmemesi için uyardı. Birkaç gün sonra fiili devlet başkanı Roberto Micheletti, Zelaya ile diyaloga hazır olduğunu açıkladı. Ancak görüşme öncesinde Zelaya'nın yandaşlarına sükunet çağrısı yapmasını ve kasım ayında yapılacak seçimleri kabul etmesini şart koştu. Darbe hükümetiyle devrik lider arasında arabuluculuk yapan uluslararası heyet görüşmeler için Honduras'a davet edildi.

Zelaya, Brezilya Büyükelçiliği'nde

TOKSİK ATIK Piyasanın zehir tacirleri

Çokuluslu petrol devi Trafigura, Fildişi Kıyısı'na boşalttığı zehirli atıkların yol açtığı sağlık felaketi için tazminat ödemeyi kabul etti. Zengin ülkelerin atıklarını üçüncü dünyaya boşaltan uluslararası mafya, bu yolla kârını arttıran şirketlerle sıkı işbirliği içinde. Atık piyasası, organize suç örgütü gibi işliyor...

GEORGE MONBIOT

The Guardian, 21 Eylül 2009

OLANLAR tek kelimeyle iğrençti, canavarcaydı ve insanlık dışıydı. Aynı zamanda Afrika'da günlük hayatın bir parçasıydı. Guardian ve BBC iç yazışmalarını ortaya çıkardıktan sonra, Trafigura petrol şirketi, mağdur bıraktığı 31 bin Fildişi Kıyısı yurttaşına 46 milyon dolar tazminat ödemeye razı oldu. Yazışmalar, 2006'da bölgeye gönderilen tankerlerin zehirli atık taşıdığını Trafigura'nın bildiğini ortaya koyuyor. Fildişi Kıyısı'ndaki yüklenici firma, bu tankerlerin muhteviyatını alıp yerleşim yerlerinde ve kırsal alanlara yakın bölgelerde boşaltmak üzere görevlendirilmişti. Onbinlerce insan hastalandı. 15 kişi hayatını kaybetti. Trafigura'nın raporları bu atıkların en fazla düşük seviyeli gribal hastalıklara ve anksiyeteye yol açabileceğini söylese de, dünyanın Bhopal'de, Union Carbide fabrikasındaki gaz sıkıntısından sonra yaşadığı en büyük kimyasal zehirlenme vakasıydı. Zengin dünyanın yasadışı atık boşaltma örneklerinden biriydi.

Guardian'ın şirket yazışmalarını bastığı haber, aynı zamanda İtalya kıyısında 480 metre derinlikte bulunan bir batık gemi kalıntısını da anlatıyordu. Dedektifler bu batığı bir mafya mensubunun tüyosu sayesinde bulabildi. Mafya çetesi batırmak için patlayıcılarla havaya uçurduğunda, gemide variller dolusu nükleer atık vardı. İhbarcı ganster Francesco Fonti, gemiden kurtulmaları için çetesine 100 bin sterlinlik ödeme yapıldığını itiraf etti. Bu itiraf önemli kılan, atıkların Norveç menşeli oluşuydu. Norveç, oldukça katı çevre yasalarıyla ünlüdür. Dolayısıyla nükleer atık dolu bir gemi, yükseklerdeki biri öte tarafa bakmıyorsa kolay kolay ortadan kaybolamaz.

İtalyan savcılar, benzer biçimde batan 41 geminin akıbetini araştırıyor. Üstelik bunların çoğu, Fonti'nin anlattığı gibi İtalya kıyılarında batırılmadı, Somali kıyılarında kayboldu. 2004 yılındaki tsunamî felaketi Somali kıyılarına ulaştığında binlerce varil sahile vurdu, köylerin içine kadar 10 km'lik bir alana yayıldı. BM'ye

göre, bu varillerde Batı ülkelerinin hastanelerinden gelen tıbbi atıklar, ağır metaller, çeşitli kimyasal ve nükleer atıklar vardı. Zehire maruz kalan insanlarda alışılmadık deri hastalıkları, akut solunum bozuklukları, ağız ve karın bölgesi kanamaları görülmeye başlanmıştı. Variller öylece denize atıldı, çünkü BM sözcüsüne göre: "O varilleri denize atmak ton başına sadece 2,5 dolara mal olurken, kurallara uygun saklamak ton başına 1000 dolar maliyet demek."

Tuhaf bir şekilde atık boşaltmayı fiilen durdurmaya çalışan tek grup Somali korsanları. Bunların büyük bölümünün esas ilgi alanı kan ve fidye olmakla birlikte, bir kısmı, yabancıların aşırı balıkçılık ve atık boşaltma faaliyetlerine karşı sahil koruma birlikleri oluşturdu. Zengin dünyanın Aden Körfezi'nde asayışı sağlamak üzere gönderdiği 151. Birleşik Görev Kuvvetleri tarafından korsanlara karşı korunan gemilerin bazıları, bölgeye yasadışı balık avcılığı ve zehirli atık boşaltmak üzere gelmişti. Savaş gemileri onları durdurmak için hiçbir şey yapmadı.

Londra'dan Lagos'a

Basel Sözleşmesi, AB ve OECD ülkelerinin yoksul ülkelere tehlikeli atık dökmesini yasaklar. Ama yaptırım olmayınca yasa işlemiyor. Örneğin, hurdaya çıkmış bütün elektronik eşyalar lisans sahibi şirketler tarafından yerinde geri dönüştürülmek zorundayken, her yıl 6,6 milyon ton elektronik hurda AB ülkelerini yasadışı yollardan terk ediyor.

Bunların çoğu Batı Afrika'ya gidiyor. Mail On Sunday'ın yürüttüğü bir araştırma, NHS firmasına ait olan bilgisayarların Gana'nın tekinsiz çöplüklerinde çocuklar tarafından parçalara ayrılıp yakıldığını saptadı. Ganalı çocuklar, bakır ve alüminyum ayırmak için plastiği yakarken muhtelif zehirli ve kanserojen maddeleri soluyor. Dünyanın en büyük elektronik atık merkezlerinden biri olan Çin'in Guiyu kentinde yaşayan çocukların yüzde 80'inin kanında tehlikeli seviyede kurşun var.

Şubat ayında elektronik atıkların akıbetini öğrenmek için Sky News ve Independent ile işbirliği yapan Greenpeace, hurda bir televizyo-

nun içine, bir uydudan izleme aleti koydu ve takibe aldı. Televizyonun Thames nehri üzerindeki Tilbury limanından başlayan yolculuğu, sokak pazarında bir gazeteci tarafından satın alındığı Lagos'ta sona erdi. AB yasalarına göre kullanılmış elektronik eşyalar sadece çalışıyorlarsa ihraç edilebilirler. Halbuki Greenpeace televizyonu çalışamaz hale getirmişti. Çeteler tarafından idare edilen bir karaborsa, atıklarımızı yoksulların üstüne döküyor. Bu konuda tek bir dava dahi açılmış değil.

Zehirli servet

Eğer mafya Britanya'da etkili bir güç olabildiyse, bunu atık düzenleme endüstrisinin kullandığı yöntemlerle yaptı. Servetlerini, rahatsız edici gerçeklerimizi başımızdan atmamıza aracı olarak elde ettiler. Norveç dahil olmak üzere bütün zengin ülkeler, çöp; uzaklara, hakkında hiçbir şey bilmediğimiz ülkelere gittiği müddetçe fazla soru sormamayı kabullenmiş görünüyor. Trafigura'nın hikâyesi bir küresel kapitalizm metaforudur. Bütün şirketlerin ortak gayesi kâr elinde tutmak ve maliyeti başkalarının üstüne yıkmaktır. Fiyat riskleri çiftçilerin, sağlık ve güvenlik riskleri taşeronların, iflas riskleri alacaklıların, sosyal ve ekonomik riskler devletin, zehirli atıklar yoksulların, sera gazları ise cümlemizin üstüne boca edilir.

Bu felaketle aynı gün, Barclays'ın 7 milyar sterlinlik emlak servetini ve teminat altına alınmış borçlarını Cayman Adaları'ndaki bir hesaba kaydırarak haberi çıktı. Dünya medyası bunu "zehirli servet" olarak tanımladı. Metafor çok açık: Bankalar teminatlarını boşaltırken varlıklarına yapıyor. Bu noktada Trafigura'nın aynı zamanda bir müşterek fon yönettiğini, bu fonun yönetim kurulu üyelerinden birinin muhafazakârların Lordlar Kamarası'ndaki temsilcisi Lord Strathclyde olduğunu öğrenmek de muhtemelen bizi şaşırtmaz.

Yeni İşçi Partisi, hâlâ piyasanın daha da kuralılaştırılması gerektiğini savunuyor. Halbuki Trafigura vakası bizlere, tıpkı ekonomik krizde olduğu gibi, iş dünyasında para kazandığı müddetçe geri kalan her şeye gözlerini kapamaya hazır insanların çoğunlukta olduğunu gösterdi. Kuralı bir piyasanın organize suç örgütünden pek bir farkı yok. Yaptırımı olmayan düzenlemeler ise insan hayatıyla oynamaya davetiye çıkarıyor. Sıkıcı müdürler, katı bürokrasi ve devlet gücü -herkesin nefret ettiğini söylediği bütün bu müdahaleler- uygarlık ile şirket cehennemi arasında duran tek engel.

Çeviren: **Balkan Talu**

Amazon arenası

BREZİLYA Lula hükümeti, Amazon bölgesindeki şeker kamışı üretimini kısıtlayan yeni bir yasa tasarısı hazırladı. Ülkenin giderek büyüyen biyoyakıt endüstrisinin Amazonlar'daki ormansızlaşmayı arttırdığına dikkat çeken çevre bakanı Carlos Minc, tasarıya şeker kamışı üretiminin bölgedeki tarım alanının yüzde 7.5'ünü geçemeyeceği hükmünü getirdi. Brezilya'da siyaset 2010 seçimleri öncesinde giderek yeşilleşiyor. Ekoloji simgesi Marina Silva'nın çevre bakanlığından istifa edip Yeşil Parti'nin başkan adayı olmasından sonra, Lula görevi Yeşil Parti'nin teorisini Minc'e vermişti.

Zuma sendikaları küstürdü

GÜNEY AFRIKA Afrika Ulusal Kongresi'nin (ANC) adayı olarak geçen yıl iktidara gelen Jacob Zuma, partisini birarada tutmakta zorlanıyor. Partiye "geniş cephe" görünümü veren en önemli iki unsurdan komünistler (GAKP) seçim öncesinde ANC'den ayrılmıştı. Şimdi aynı tehdit öteki unsur Cosatu'dan geliyor. Ülkenin en büyük işçi sendikaları konfederasyonu olan Cosatu ile Zuma arasındaki fikir ayrılıkları, askerî personelin sendikalaşmasını engelleyen yasa yüzünden siyasî çatışmaya dönüştü. Askerler geçen ağustosta maaş zammı için parlamentoya yürüyerek bir ilki gerçekleştirmişti.

Kalaşnikof iflasın eşiğinde

RUSYA 60'dan fazla ülkenin orduyu tarafından kullanılan, dünyadaki otomatik tüfeklerin yüzde 80'ini oluşturan ve bütün gerilla örgütlerinin simgesi haline gelen Kalaşnikof'u (AK-47) üreten kamu şirketi Izhmash, 265 bin dolarlık borcu yüzünden iflasını istedi. Yıllarca Rusya'nın uluslararası pazarlarda en çok satan ürünü olan AK-47'lerin küresel satışındaki dramatik düşüş, iflas noktasına gelmenin başlıca sebebi olarak gösteriliyor. Sovyetler Birliği döneminde dünyanın çeşitli ülkelerine cömertçe dağıtılan Kalaşnikof lisansları, ironik biçimde bugün "marka"nın rekabet şansını baltalıyor.

Rabiya Kadir krizi

TAYVAN Tibetli budistlerin sürgündeki ruhani lideri Dalay Lama'nın yakınlarında yaptığı ziyaretin kopardığı gürültü dinmeden, Tayvan yönetimi sürgündeki Uygur lideri Rabiya Kadir'e de kol kanat gerdi. Doğu Türkistan (Şincan) özerk bölgesinde yaşayan müslüman Uygur Türklerinin maruz kaldığı Çin zulmünü dünyaya duyurmayı görev edinen Kadir'in hayatını ve mücadelesini anlatan "Aşkın 10 Hâli" adlı belgesel, ekimde yapılacak Tayvan Film Festivali'nin programına alındı. Gelişmeye sert bir kınamayla tepki gösteren Pekin yönetimi "bölücülük eninde sonunda ezilecektir" dedi.

SİGARA YASAĞI Tüttüren tüttürüyor

AKP iktidarının canhıraş biçimde uygulamaya koyduğu sigara yasağına yönelik tepkiler arttıkça alternatif model arayışları da derinleşiyor. Acaba bu iş öteki ülkelerde nasıl yapılmış? İşte dünyadaki sigara yasağının kuşbakışı fotoğrafı...

KANADA, İrlanda ve İsveç'in tartışılacak fazla bir tarafı kalmamış. Özellikle Kanada ve İrlanda'da sigara satışları bile belli kurallara bağlanmış, sergileme sadece perde arkasından yapılabilir. Türkiye'deki sigara yasağının kapsamı ancak onlarla kıyaslanabilir; bir de ekonomik açıdan serpilmiş hijyen meraklısı birkaç Uzakdoğu ülkesi (Singapur, Hong Kong) ve keyif verici maddelere ideolojik yaklaşan Malezya gibi ülkelerle. Devlet başkanı bir onkolog olan Uruguay'ı da bunlara katabiliriz. Buna rağmen tütüne, bütün kapalı kamusal alanlarda tavizsiz biçimde toptan yasak getiren ülke sayısı iki elin parmaklarını geçmiyor. Üstelik, İsveç'te, içki ve yiyecek servisi yapılmaması şartıyla, sigara içilecek alanların oluşturulabildiğini de eklemek lâzım.

ABD'de birkaç eyalette her türlü kamusal alanda sigara yasağı uygulanıyor, hatta Kaliforniya'nın Belmont şehrinde toplu konutlarda bile sigara içmek yasak. Öte yandan, 20'ye yakın eyalette genel bir yasak yok. Genel yasağın yürürlükte olduğu eyaletlerin birkaçında ise barlar yasa kapsamı dışında.

Gelelim, AB ülkelerine... Britanya hariç, hemen hepsinde eğlence mekânlarında kurallar görece yumuşatılıyor ya da kapsam dışında bırakılıyor. Turizmin önemli bir gelir kapısı olduğu Slovenya ve İtalya gibi ülkelerde mekânların bir kısmı, yüzde 20'den (Slovenya) yüzde 50'ye (İtalya, Romanya) kadar değişen oranlarda ve çok sıkı izolasyon yapılması kaydıyla sigara içenlere ayrılabilir. İspanya'da genel yasada bu oran yüzde 30. Gene de, Madrid, Valencia, La Rioja ve Balearic Adaları gibi otonom bölgeler tütün yasağını hepten boykot etme kararı almışlar ve bu karar parlamento tarafından da oybirliğiyle onaylanmış.

Sigara yasağını Türkiye ile aynı zamanda uygulamaya koyan Yunanistan'da 70 metrekareden küçük mekânların sigara içilen veya içilmeyen işletme olması kararı sahibine kalmış. İspanya bu hakkı 100 metrekare olarak tanımış; İsveç'te de tütün yasasının uzun ve belirsiz bir uyum süreci öngördüğü Avusturya'da 80 metrekareden küçük mekânlar kendi kararlarını alabiliyor. Kopenhag'daki otonom Freetown Chris-

tiana bölgesinin her türlü yasak kapsamı dışında bırakıldığı Danimarka'nın kalan bölgelerinde ise sınır 40 metrekare. Almanya'nın bazı eyaletleri, hiç değilse geçiş döneminde 75 metrekareden küçük mekânlarla bu hakkı tanımış.

Çek Cumhuriyeti ve Portekiz, bar ve restoranlara herhangi bir yasak uygulamıyor. Buradaki tek şart, mekânların iyi havalandırılıyor olması. Çek Cumhuriyeti'nde ayrıca sigaranın zararlarına yönelik uyarı asma zorunluluğu var. Avusturya'da ise daha büyük eğlence yerlerinde çalışanların hepsinin onayının olması hâlinde sigara içilmesine müsaade ediliyor. Belçika'da yemek servisi yapmayan yerler yasak kapsamı dışında. Eğlence mekânlarında herhangi bir sigara yasağı uygulanmayan bir başka yer ise küçük turizm ülkesi Monaco. Lüksemburg'daki yasaklar sadece sabah kahvaltısı ve öğle yemeği saatleriyle sınırlı.

Yasaklanan yasaklar

2008'de tütün ürünlerinin bütün kafe, bar ve restoranlarda yasaklandığı Hollanda'da, iki bar sahibinin sadece kendilerinin çalıştıkları gerekçesiyle açtıkları davadan sonra yasa yumuşatıldı ve çalışanı olmayan mekânlarda sigara içilmesine izin verildi. Daha büyük mekânlarda, çalışanların servis yapmaması kaydıyla sigara içilen bölümler var. Aynı bir alan oluşturamayacak kadar küçük kafe ve barlara da yer yer müsamaha gösteriliyor. Kanabis satan kafelerde ise, sigaranın içine tütün koyulmadığı sürece içmek serbest.

Yasakların kısa sürede yumuşatıldığı bir diğer ülke, Hırvatistan. Yetişkin nüfusun yüzde 30'unun sigara içtiği ülkede Mayıs 2009'da yürürlüğe giren ve bar ve restoranların tümünü kapsayan sigara yasağı, 24 Eylül itibarıyla geri çekildi. Yeni yasaya göre 50 metrekareden daha küçük olan barlar kararlarını kendi verirken, daha büyük alana sahip mekânlarda iyi havalandırılmış sigara içilen bölümler oluşturulmasına izin verildi.

Almanya da yasakları yumuşatan ya da yer yer geri çeken ülkelerden. Tütün yasaklarının kişisel haklara müdahale olduğu kanaatinin yaygın olduğu ülkede, eyaletlerin kendi özel yasalarını çıkartmalarına müsaade var ve bu eyaletlerin çoğunda havalandırılmış bölümlerde sigara içilmesine izin veriliyor. Geri adım atan eyaletlerin başında, tentelerin altında bile sigara içilmesini yasaklayarak bütün eyaletler içinde en sert önlemleri alan ve bu tavrın 2008 seçimlerinde Hristiyan Demokratların oylarında dramatik düşüşe yol açtığına inanılan Bav-yera geliyor. Ayrıca Almanya'da "tütün kulübü" adıyla lisans almak şartıyla üyelerin serbestçe tütün tüketebildiği barlar da mevcut.

Neye zarar neye kâr?

ABD'den Avrupa'ya, hatta Avustralya'ya kadar her yerde turizm sektörünün gelirlerinde önemli düşüş gözlemlendiği, birçok bar ve restoranın iflas ettiği kesin. Alman Otel ve Restoran Federasyonu, 2007'deki yasakları uygulamaya koyan barların yüzde 15'inin gelirlerinde yüzde 50 azalma olduğunu, insanların evlerinden daha az çıkmayı tercih ettiğini açıklıyor. İrlanda'da 2005'ten bu yana yenilenen bar lisansı sayısında, özellikle de küçük şehirlerde büyük düşüş görülüyor. İngiltere'de bu durum bingo geceleriyle ünlü oyun salonları için de geçerli. Hawaii Adaları'nda yasakların uygulanmasından bu yana Japonya'dan gelen turist sayısı düşüyor.

Türkiye'de kafe, restoran ve bar sektöründe bu yasaklar sonucu kaç kişinin işsiz kalacağına dair rakamlar muhtelif. Türkiye Esnaf ve Sanatkarları Konfederasyonu, yeni durumun sadece kahvehanelerdeki etkisinin 300 bin yeni işsiz demek olacağını iddia ediyor. Diğer mekânlar da hesaba katıldığında bu rakamın 1 milyonu bulabileceği tahmin ediliyor.

Sigara yasağının sosyal hayata etkisiyse, şimdilik, zaten mutsuz bir ülkedeki insanlara gerilmek için yeni sebepler yaratması. Öte yandan, bu yasakları hiç de inandırıcı olmayan ve ne kadar para harcandığı belirsiz reklam kampanyaları eşliğinde, milletin elinden sigarasını gevrek gülüşlerle çekip alarak kutlayanların kimsenin yüzünü güldürmekle ilgilenmediğini herkes biliyor. Bir de, onların aslında "yasak" kelimesine bayıldıklarını ve hiç de iyi niyetli olmadıklarını... **Doruk Yurdesin**

ABD-RUSYA Star Wars Reloaded

ABD'nin Doğu Avrupa'ya füze kalkanı kurma planından vazgeçmesini "geri adım" veya Rusya'ya uzatılmış bir "zeytin dalı" olarak değerlendirmek saflık olur. Tam tersine, daha geniş ve daha etkin bir füze savunma sisteminin kurulması söz konusu. Reagan'ın "Yıldız Savaşları" projesi, Obama'nın ellerinde gerçekleşiyor...

RICK ROZOFF

Global Research, 18 Eylül 2009

17 EYLÜL'DE, Beyaz Saray ve Pentagon, Barack Obama ve Robert Gates, projenin 60 gün boyunca tekrar gözden geçirilmesinden sonra, ABD'nin, Polonya'da karadan karaya füzesavar istasyonu ve Çek Cumhuriyeti'nde radar üssü kurma planlarından vazgeçti. Bush zamanında bu planlara ev sahipliği yapması düşünülen ülkelerle, ABD'yi, haydut devletler olarak adlandırılan İran ve Kuzey Kore'den gelebilecek uzun menzilli füze saldırılarına karşı koruma bahanesiyle müzakereler sürdürülüyordu.

Polonya'daki füzesavar silahlar, ancak İran'ın Arktik Okyanusu katederek hedefine ulaşabilecek kıtalararası balistik füzelere sahip olması durumunda, ABD'yi koruma amacını yerine getirebilir. Akli başında olan hiç kimse, İran'ın bu nitelikte silahlara sahip olduğunu ya da ileride sahip olabileceğini öne sürmedi.

Fakat Rusya'nın NATO Büyükelçisi Dimitriy Rogozin, geçen kasım ayında, Polonya'da yerleştirilen ABD füzelerinin ateşlendikten dört dakika sonra başkent Moskova'yı vura bileceğini ve 2004 yılından beri Baltık Denizi'nde devriye gezen NATO savaş uçaklarının Rusya'nın ikinci büyük şehri St. Petersburg'a beş dakika içinde ulaşabileceğini belirtti. Önde gelen Rus siyasi ve askerî liderleri bu konuda görüş birliği içindeydi; Washington'ı, füze kalkanı planlarıyla İran'ı değil, Rusya'yı ve onun stratejik güçlerini hedef almakla suçladılar.

Anketler, devamlı olarak, Polonyalıların büyük bir çoğunluğunun ülkelerinde Amerikan füzeleri ve askerî birliklerinin mevzilenmesine karşı olduklarını gösterdi. Çek Cumhuriyeti'ndeki anketler ise halkın üçte ikisinin ülkelerinde füzesavar radarı kurulmasına karşı olduğunu ortaya koydu. Bu yüzden, dünyanın büyük bir bölümü, ABD'nin Doğu Avrupa'da füze kalkanı kurma tasarısını bir kenara bıraktığına ilişkin haberlerle rahat bir nefes aldı.

Daha güçlü bir füze kalkanı

Washington'ın açıklamalarının pek dürüstçe olduğu da söylenemez. Başkan Obama'nın bildirisi şöyle başlıyordu: "Başkan Bush, İran'ın balistik füze programının ciddi bir tehdit oluşturduğu konusunda haklıydı. Kendimi 21. yüzyılın tehditlerine adapte olabilen güçlü füze savunma sistemleri kurmaya adanmış olmamın nedeni işte bu."

İkinci cümle, Obama yönetiminin iktidara geldiğinden beri aralıksız olarak tekrarladığı sözde füze savunma sistemi hakkındaki görüşlerini teyit etmekte: Küresel füzesavar sistemi, amacına ulaşmasını mümkün kılacak üstün niteliklerin ve maliyet konusunda en hesaplı koşulların sağlandığı kanıtlanmış olan bir zamanda ve yerde kurulacak. Amerikan argosuyla söylersek; Beyaz Saray ve Pentagon önce "mangırın suyunu çıkarmak" istiyor.

Evensel füzesavar silah sistemi –karada, denizde, havada ve uzayda etkin olabilecek– kurma isteğinin altında yatan asıl amaç, ABD'yi ve başlıca müttefiklerini Rusya ve Çin'den gelebilecek misillemelerin nüfuz edemeyeceği bir konuma getirerek Amerikan askerî üstünlüğünü garanti altına almak.

Obama aynı zamanda şunları söyledi: "Balistik füze saldırılarına karşı ABD'nin savunmasını güçlendirmek için, savunma bakanı ve kurmay başkanlarının görüş birliğiyle verdiği tavsiyeleri uygun buluyorum. Bu yeni yaklaşım, askerî yeterliliklerin daha çabuk kendini göstermesini sağlıyor, geçerliliği kanıtlanmış daha üstün sistemlerin yapılandırılmasını

mümkün kılıyor ve füze saldırısı tehditine karşı 2007 Avrupa Füze Savunma Programı'ndan çok daha geniş savunma olanakları sunuyor."

Bu sözlerde hiçbir belirsiz nokta yok. Obama reddettiğinden sadece çok daha etkin değil, aynı zamanda çok daha iddialı olacak bir füze kalkanı vaadinde bulunuyor.

Polonya'daki karadan-karaya füzelerin en büyük dezavantajı bölgede sabitlenmiş mevzilenmeler olmaları. Rusya'nın birkaç yıldır balistik füzelerini Polonya sınırındaki Kaliningrad bölgesine yerleştirmeye hazırlandığına ilişkin ikazları, Washington'ı, füzelerini bu ülkeye yerleştirmek durumunda bıraktı.

Obama ve Gates, daha hareketli, varlığı daha zor saptanabilen ve ihtiyaç duyulduğunda etkisizleştirilebilecek bir sistem kurmayı önerdi. Amerikan başkanı, "Avrupa'da, Amerikan birlikleri ve müttefikler için daha güçlü, daha akıllıca ve daha çevik savunma sağlayabilecek yeni bir füze savunma mimarisi inşa edileceğini" açıkladı. "Bu sistem eski programdan çok

daha geniş kapsamlı, uygun maliyetli ve etkileri kanıtlanmış yeterlilikler ortaya koyuyor. Ayrıca bütün NATO müttefiklerimizin korunmasını garanti ediyor ve bize güç veriyor."

Rusya'ya karşı NATO

İzlenen politikadaki değişimin esasta değil, vurgu yapılan noktalarda olduğu ve Avrupa'da füze mevzileştirme planlarının kısıtlanacağına değil, yaygınlaştırılacağına dair işaretler taşıdığı göze çarpıyor. Obama'nın şu sözleri durumu çok daha net bir şekilde ortaya koyuyor: "Bu yaklaşım aynı zamanda NATO füzeleriyle de bağıntılıdır ve gelişen uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesi için fırsatlar sunmaktadır. Yakın dostlarımız ve müttefiklerimiz olan Çek Cumhuriyeti ve Polonya ile işbirliği içinde çalışmaya devam edeceğiz... NATO'nun 5. Maddesindeki, birimize yapılan saldırının hepimize yapılmış olduğunu belirten yasal yükümlülükle kenetlenmiş durumdayız."

NATO'nun 5. Maddesine atıfta bulunmak savaştan bahsetmek demektir. 1949'da, Kuzey Atlantik Antlaşması'nın kuruluşu sırasında oluşturulan belge bunu şöyle açıklıyor: "Taraflar, Kuzey Amerika'da veya Avrupa'da içlerinden bir veya daha çoğuna yöneltilen silahlı bir saldırının hepsine yöneltilmiş bir saldırı olarak değerlendirileceği ve eğer böyle bir saldırı olursa BM Yasası'nın 51. Maddesinde tanınan bireysel ya da toplu öz savunma hakkını kullanarak, Kuzey Atlantik bölgesinde güvenliği sağlamak ve korumak için bireysel olarak ve diğerleriyle birlikte, silahlı kuvvet kullanımı da dahil olmak üzere gerekli görülen eylemlerde bulunarak saldırıya uğrayan taraf veya taraflara yardımcı olacakları konusunda anlaşmışlardır."

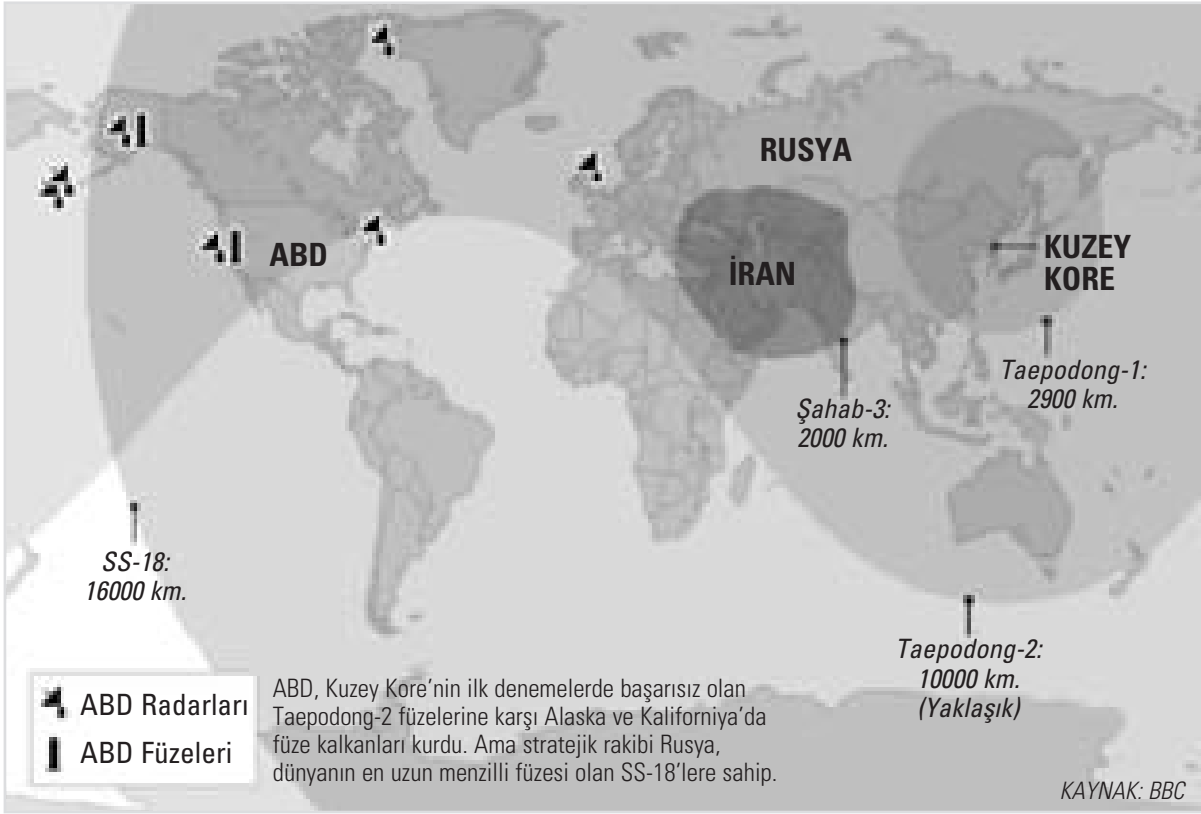
Birleşmiş Milletler Bildirgesi'nin 51. Maddesine yapılan atıf uluslararası hukukta bir Soğuk Savaş istisnasıydı. NATO bu kararı, 1999'da Yugoslavya'ya karşı açtığı savaşla bir kenara bıraktı. 5. Madde ise ilk olarak 11 Eylül 2001'den sonra, Afganistan'ın işgali ve Akdeniz'de ve Afrika Boynuzu'nda gerçekleştirilen askerî operasyonlarda yürürlüğe kondu.

Son iki yılda, önde gelen Amerikan politikacıları, Estonya'yı ve hatta Gürcistan ve İsrail gibi NATO üyesi olmayan devletleri "siber saldırılara" karşı korumak amacıyla 5. Maddenin uygulanması için yaygara kopardılar. Rusya ile Gürcistan arasındaki 2008 ağustosunda patlak veren beş günlük savaş sırasında ve sonrasında durmaksızın çağrılar yapıldı. Estonya ve Gürcistan, İran, Kuzey Kore veya Suriye tarafından tehdit edildiğini iddia edemeyeceğine göre, Obama'nın NATO'nun 5. Maddesinden söz etmesi başka bir ülke ile ilgili: Rusya.

Rus Enformasyon Bürosu Novosti, 17 Eylül haberlerine şu yorumu getirdi: "Beklendiği üzere, Başkan Obama herhangi bir şeyi rafa kaldırmak ya da terk etmekten söz etmedi, ama güncel tehditlere daha güçlü karşılık verebilecek nitelikte, düşük maliyetli ve etkili teknolojik özelliklere sahip olduğu kanıtlanmış yeni bir füze savunma sistemini benimsediğini söyledi. Bunun Çek Cumhuriyeti ve Polonya'yı içeren önceki programdan 'çok daha kapsamlı' olduğunu belirtti."

Londra'daki Uluslararası Stratejik Araştırmalar Enstitüsü'nden Oksana Antonenko, Çek Cumhuriyeti ve Polonya ile ilgili geçmiş planların "Avrupa'nın üzerinde bulunduğu tüm

KITALARARASI BALİSTİK FÜZE MENZİLLERİ

Sırada Yıldız Savaşları

Yeni sistemin yeni tür özellikleri içerebileceği konusunda Rusya'nın eski genelkurmay başkanı Leonid Ivanov şu yorumda bulundu: "ABD, radar veya önleyici sistemler yerine askerî uydular veya hava aracı taşıyabilen lazer güdümlü silahlar kullanabilirdi."

Ağustos ayında, Pentagon'un Füze Savunma Dairesi, lazer güdümlü silahlara sahip modifiye edilmiş bir Boeing 747-400F model uçağını başarılı bir şekilde konuşturduklarını açıkladı. Bu bir ilkti. Sonbaharda atılacak bir sonraki adım ise, "bu yolla ilk kez bir balistik füze-yi düşürme girişiminde bulunmak" olacak.

Pentagon'un lazer testi Wall Street Journal tarafından şu sözlerle alkışlandı: "Lazer, yeni kuşak uzay merkezli silahlara öncülük ediyor. Testlerde geçerliliğini kanıtlayan lazer tamamlayıcılar, deniz ve kara merkezli füze savunma sistemlerini yetkinleştirdi.

Ronald Reagan'ın katmanlı füze savunması hayalleri -kısaca "Star Wars", Yıldız Savaşları- gerçeğe hiçbir zaman bu kadar yaklaşmadı."

Obama, Rasmussen ve Jan Kohout -nere-deyse hep bir ağızdan- Washington ile Brüksel arasında füze kalkanı konusunda pekiştirilmiş işbirliği oluşturmaktan bahsettiler. Böyle bir sistemin kurulmasının koşullarını Orta Menzilli Geliştirilmiş Hava Savunma Sistemi (MEADS) belirleyecek. MEADS, halen Avrupa'da NATO yönetiminde bulunan Patriot ve Nike Hercules sistemlerini geliştirmeyi amaçlayan, ABD, Almanya, İtalya ve NATO'nun birlikte çalıştığı kolektif bir füze programı. Geçen ay Beyaz Saray, adetâ 17 Eylül haberlerini önceden imâ edercesine, gelecek yıl MEADS'e kaynak olarak yaklaşık 600 milyon dolar ayrılmasını istedi ve Kongre, hükümetin isteğini yerine getirmek için harekete geçti.

The Times gazetesi, Polonya ve Çek Cumhuriyeti ile ilgili haberlere Ronald Reagan'ın ilk olarak 1983 yılında duyurduğu Yıldız Savaşları programının gelişimini detaylandıran bir yazı ile karşılık verdi. Bunları daha geniş bir perspektif içinde 21. yüzyıl yenilikleri olarak tanımladı: "Amerikalılar yerkürenin dört bir yanında çeşitli bölgelere dünya çapında etkili füze izleyen radar tesisleri kuruyor. Bunu yaparken dikkat çekecek bir şekilde Kuzey Yorkshire'daki radar erken ikaz tesisini geliştirip Japonya ve İsrail'e radar üssü kuruyorlar." Bütün bunlara, Rusya sınırından 40 mil ötede bulunan Norveç'in Vardo şehrindeki ABD füze takip merkezi ile bunun Grönland'deki benzeri de eklenebilir.

Avrupa ve Kuzey Amerika'nın büyük bölümünü kapsayan, daha geniş ve daha kalıcı füze savunma sistemlerini açıklayan Obama ve Gates'in öngördüğü senaryo gerçekleştirilmeye devam edilirse, 17 Eylül haberlerinin etkisiyle dünyanın birçok yerinde yaşanan coşku ve ferahlama kısa ömürlü olacaktır.

Çeviren: Pınar Uygun

alanları kapsamadığını, hatta bu konuşlanmanın Amerikan bakış açısından bile ideal olmadığını" söyledi. Bunun yerine İran'a daha yakın yerlere odaklanılacak: "İsrail ya da muhtemelen Türkiye... Füze sistemlerinin varolan kapasitesi göze alındığında bu bölgelerde kurulumları çok daha anlamlı olur."

Washington'ın küresel füze savunma sistemini konuşlandırma konusunda İsrail, Türkiye ve Balkanlar'a uzanan çeşitli planları daha önce gündeme geldi. Bunlara Güney Kafkasya'yı eklemek lazım. Russia Today gazetesi, Rusya Siyasal Bilimler Merkezi uzmanı Dimitri Polikanov'un sözlerini şöyle aktarıyor: "ABD yönetimi, deniz bazlı füze sistemlerini İran topraklarına yakınlaştırmaya veya Kafkaslar'da füze savunma sistemi konuşlandırmanın olasılık dahilinde bulunduğu dair açıklamalarına devam ederse, bu elbette Moskova'da çeşitli kaygılar doğurur."

Pentagon'un Aegis savaş gemileri

Obama'nın Pentagon şefi Robert Gates şu açıklamada bulundu: "Avrupa'da füze savunmasını bir yana bıraktığımızı söyleyenler ya yanlış bilgilendirilmişler ya da gerçekliği çarpıtıyorlar." Ve Gates, yeni sistem hakkında şunu iddia etti: "Üç sene kadar önce önerdiğim programdan çok daha iyi niteliklere sahip." Bu durumda Savunma Bakanı, izlenen yolun değişeceğine dair işaretler vermekten çok, daha önceki planlarının detaylandırılmış bir versiyonunun yürürlüğe konacağını belirtmiş oldu.

"Artık kuzey ve güney Avrupa'ya, İran'dan veya diğer ülkelerden gelecek acil tehditlere karşı yeni sensörler ve önleyiciler yerleştirme imkânımız var" diyen Gates, "ihtiyaç duyulduğunda önleyicileri, bir bölgeden başka bir bölgeye taşıma esnekliğini sunan" SM-3 önleyici füzeleriyle donanmış Aegis sınıfı savaş gemilerinin konuşlandırılışını ayrıntılı bir şekilde anlattı.

ABD'nin elinde şu anda Aegis muharebe

yönetim sistemi ile donatılmış 15 destroyer ve üç kruvazör bulunuyor. Dünya çapında etkili olan ve hızla yeniden konuşlandırılabilen bu denizden-karaya füze kalkanı yapısına, şimdiden Norveç, İspanya, Avustralya, Japonya ve Güney Kore de dahil etmiş durumda.

USS Lake Erie adlı Aegis sınıfı güdümlü füze kruvazörünün, 2008 şubatında, SM-3 füzesiyle hurdaya çıkan bir Amerikan uydusunu atmosfer dışında vurması, Rusya tarafından "ABD'nin uzay savaşı planlarının açılış salvo-su" olarak yorumlanmıştı. Gates gelecek kuşak Yıldız Savaşları sistemi hakkındaki planlarını anlatırken bunun da ötesine gidileceğinin işaretini verdi: "2015 dolayında yaşanacak ikinci evre, daha geniş alanda etkili olabilen, daha üstün niteliklere sahip karadan-karaya SM-3'leri de içerecektir."

Öte yandan, ABD'nin 96 adet geliştirilmiş Patriot füzesini (PAC-3) Polonya'da konuşlandırma tasarısını geri çektiğine ilişkin hiçbir şey söylenmedi. Aslında bütün işaretler, Avrupa'nın, kıtanın tümünü kapsayacak çok katmanlı NATO füze kalkanı sistemine entegre olması için bölge ülkelerine daha fazla PAC-3'ün yerleştirileceğini göstermektedir.

Obama ve Gates'in açıklamalarının ardından NATO Genel Sekreteri Anders Fogh Rasmussen şunları söyledi: "Amerika'nın füze savunmasına ilişkin planlarının, NATO'nun gelecekte kuracağı füze savunma sistemiyle bağlantılı olduğunu düşünüyor, takdirle karşılıyorum. Bunun birlik içinde dayanışma ve Avrupa güvenliğinin bölünmezliği ilkeleriyle bağdaştığına inanıyorum." Rasmussen "NATO ittifakındaki doğulu müttefiklere" özellikle dikkat çekti. Çek dışişleri bakanı Jan Kohout, ABD, ülkesine füze radarı yerleştirmekten vazgeçmiş olsa da, bunun "ABD'nin NATO'nun içinde yaratmak istediği yeni sisteme Çek Cumhuriyeti'nin katılabileceği anlamına geldiğini" söyledi.

Barry'nin gözyaşları Afganistan'daki Britanya ordusuna mensup 24 yaşındaki er Kevin Elliott, 31 Ağustos'ta, Helmand şehrinde devriye gezerken bir füze saldırısında hayatını kaybetti. Elliott'ın Londra'da yapılan cenaze töreninde ilginç bir ziyaretçi, giydiği elbiseyle dikkat çekti. Cenazeye kadın kıyafetiyle gelen er Barry Delainey, Elliott'ın en yakın arkadaşıydı. İki arkadaş birbirine bir söz vermişti; eğer ikisinden biri ölürse sağ kalan cenazeye kadının kılığında gidecekti. Delainey arkadaşına verdiği sözü tutarken gözyaşlarına engel olamadı.

AFGANİSTAN Bin Ladin konsensüsü

Usame bin Ladin, 11 Eylül'ün sekizinci yıldönümünde yeni bir ses bandıyla gündeme düştü: "Afganistan'da savaşı kaybediyorsunuz." İşin ilginç tarafı, bugünlerde onun gibi düşünen Batılıların sayısı hayli fazla. Sadece Obama bunu anlamıyor, Afganistan'ın günbegün Vietnam'a dönüştüğünü görmezden geliyor...

ROBERT FISK

The Independent, 21 Eylül 2009

OBAMA VE USAME sonunda aynı öyküde buluşuyor. Çünkü ABD Başkanı'nı eleştirenler –aslında Batı'nın Afganistan işgalini eleştirenlerin birçoğu– Obama'nın (ve kendilerinin) en büyük düşmanıya aynı dili kullanır oldu.

Obama'nın, savunma bakanlığı görevine devam ettirdiği eski Bush'çu Robert Gates ve gazetecilerin sevgilisi General David Petraeus tarafından Afganistan bataklığına gömüldüğüne dair şüpheler, Amerikan kamuoyunda büyüyor. Bu ikilinin askerî taşkınlıkları hem Afganistan hem de Irak'taki isyan dalgalarını durdurmakta ancak Bulge Savaşı* kadar "başarılı" olmuş görünüyor.

Usame bin Ladin'in "Amerikan halkına" bir defa daha seslenmesi hiç şaşırtıcı değil. "Umutsuzca mücadele ediyor ve savaşı kaybediyorsunuz," dedi, 11 Eylül'ün sekizinci yıldönümü için hazırladığı ses kaydında. "Kendinizi korkularınızdan ve neocon'larla İsrail lobisinin ideolojik terörizminden arındırmanızın vakti geldi."

Bin Ladin "evcil zenci" retorikini sürdürmedi ama Afganistan ve Irak'taki savaşı bitirmesinin önündeki en büyük engelin Obama'nın kendi "zayıflığı" olduğunu öne sürdü. Her halükârda, müslüman savaşçılar, Afganistan'da bulunan ABD liderliğindeki koalisyonu "tıpkı Sovyetler Birliği çökene dek 10 yıl boyunca yaptıkları gibi" güçten düşürecek. Ne tuhaf. Bu, 11 Eylül'den ve ABD'nin Amu Derya nehrinin güneyindeki 2001 macerasının başlamasından dört yıl önce, bin Ladin'in Afganistan'da bana şahsen söylediği sözün tıpatıp aynısı.

Tam da bunun üzerine, bırakın İsrail'in Irak

Savaşı taraftarlığını sorgulamaya cüret etmeyi, kendilerini asla "kötü adam"la yan yana görmeyecek olanlar Usame ile hemfikir oldu. "Afganistan'da demokratik bir devlet kurabileceğimize inanmıyorum," dedi Senato istihbarat komitesi başkanı, Kaliforniyalı demokrat Dianne Feinstein: "Oranın, kabile kimliğini sürdüreceğine inanıyorum." Temsilciler Meclisi sözcüsü Nancy Pelosi de "Afganistan'a daha fazla birlik göndermenin taraftar bulacağına" inanmıyor. Kanada senatosunun ulusal güvenlik ve savunma komitesi başkanı Colin Kenny şunları söyledi: "Afganistan'da başarılmayı umduğumuz şeyin imkânsız olduğu ortaya çıktı. Vietnam türü bir sona doğru hızla sürükleniyoruz."

Gözlerinizi bir kapayın ve bu son sözlerin bir El Kaide mağarasından geldiğini düşünün. İnanmak zor olmasa gerek, değil mi? Görünen o ki, sadece Obama, mesajı anlamakta zorluk çekiyor. Afganistan onun için bir "gereklik savaş" olmaya devam ediyor. Generalleri daha fazla birlik gönderilmesi için yalvarıyor. Ve bize de bu saçmalıkta mantığıni izini sürmek kalıyor. Taliban 2001'de kaybetti. Sonra yeniden kazanmaya başladılar. Sonra Batı olarak Afgan demokrasisini korumamız gerekti. Sonra askerlerimizin ikinci tur demokratik seçimleri de ölümüne koruması gerekti. Sahtekârlıkla dolu seçimleri korudular ve bu uğurda öldüler. Obama, Afganistan'ın Vietnam olmadığı konusunda bizi temin ediyor. Ve hemen ardından "iyi" Alman ordusu bir hava saldırısı düzenliyor ve bugüne kadar tek bir saldırıda hedef alınan en fazla sayıda Afgan sivil öldürüyor.

Tam da şu noktada, Afganistan'da İngilizler'den daha az birliğe sahip olan ama neredeyse aynı vahşete maruz kalan Kanada ordusuna

dönüp bir bakmak eğitici olacak. Geçenlerde Kandahar yakınlarında 130. askerlerini kaybettiler. Kanada makamları, her üç ayda bir Afganistan'daki askerî "ilerleyişi" duyuran bir tablo yayımlıyor. Pentagon veya ABD Savunma Bakanlığı'ndan çıkan herhangi bir belgeden çok daha detaylı ve dürüst olan bu belge, şüpheye yer bırakmayacak bir şekilde, Toronto National Post'un imrendiren manşeti "Uyurgezer Operasyon"da dediği gibi, bunun bir "imkânsız misyon" olduğunu kanıtlıyor. Kanadalıların açıkladığı son rapor, Kandahar bölgesinin çok daha şiddetli bir hâl aldığını, istikrarsızlaştığını, güvensizleştğini ve ülke çapındaki saldırıların 2001'den beri görülmemiş şekilde arttığını gösteriyor. Geçtiğimiz ilkbaharda düzenlenen saldırıların sayısında 2008'le karşılaştırıldığında "sıradışı bir artış" var.

Yol bombalamalarında yüzde 108'lik bir artış gözleniyor. Afganlar, eğitim ve istihdam düzeyinin düşüklüğünden, temeldeki güvenlik eksikliği nedeniyle gittikçe daha çok şikâyetçi oluyor. Kanada şu an için sadece Kandahar'ın güvenliğine odaklanıyor ve bölgeyi kontrol etmek için gerçekten yapılması gerekenleri görmezden geliyor.

Kanada ordusu Afganistan'dan 2011'de çekilecek ama şimdiye dek okul inşa etme projelerinde yer alan okullarından sadece beşini tamamlayabildiler. Öteki 28 okul "yapım aşamasında". Ancak Kandahar bölgesinin var olan 364 okulundan 180'i kapanmaya zorlandı. Kandahar'daki "demokratik ilerlemeye" gelince, Kanada raporu, Afgan hükümetinin kapasitesinin "kronik zayıflıktan musdarip olduğunu ve yaygın yolsuzlukla çürüdüğünü" söylüyor. Barışa gelince –bugünlerde her ne demekse– şöyle bir saptama yapılıyor: "Yaz savaş sezonunun açılması ve politikacılarla aktivistlerin ağustos seçimlerine yoğunlaşması kayda değer adımların atılacağına dair hevesleri kırdı..."

Çocuk felci mücadelesiyle ilgili ana hedefler bile –ki Ottawa'nın Afganistan'daki projelerinin göz bebeğidir– her ne kadar bu kurum Blair-tipi (ya da Brown) yalancılığa bulanmış olsa da, Kanada Uluslararası Gelişim Temsilciliği'ni (CIDA) bozguna uğrattı. Toronto Star'ın birazcık araştırmacı gazetecilikle ortaya çıkardığı gibi, BM ve Dünya Sağlık Örgütü'nün maddi yardımlarıyla çocuk felci ile mücadele hedefi, çocuk felcinin "bulaşmasını önleme" mücadelesine dönüştü. Çocuk felcine bağışıklık kazanmış çocukların sayısının ölçülmesi yerine, hedef, aşılınmış çocukların sayımına dönüştürüldü. Öyle ya, çocukların "bağışıklık kazanmış" kabul edilmesi için pek çok kere aşılınması gerekiyor.

Peki, bin Ladin'in son vaazına konu olan Amerika'nın Cumhuriyetçi şahinleri Afgan felaketi hakkında ne düşünüyor? Eski müsabık ve Vietnam gazisi John McCain geçenlerde şöyle dedi: "Daha fazla birlik göndermek Afganistan'da başarıyı garanti etmeyecektir. Ama gönderememek başarısızlığı garanti eder." Bu budalaca açıklama El Kaide'nin kararlık mağaralarında yankılandığında, kim bilir Usame nasıl da gülmekten katılmıştır!

Çeviren: Damla Özlüer

* II. Dünya Savaşı'nın sonlarında cereyan eden Bulge Savaşı'nda, Alman kuvvetlerinin son bir çabıyla Belçika'daki Arden Dağları üzerinden yaptığı saldırıyı püskürtmeyen Amerikan kuvvetleri, savaş boyunca gördüğü en büyük ve en kanlı muharebeyi yaşamıştı. Almanları arkadan kuşatan müttefik orduları sonunda kazandı ama bilanço 19 bin ölü, 800 bin yaralıydı.

KÜRESEL KRİZE, SEBEPLERİ VE MUHTEMEL SONUÇLARINA EMEĞİN CEPHESİNDEN BİR BAKIŞ...

SİYASET >

“Üretim ekonomisinden patlak verdiği aşıkâr olan içinde bulunduğumuz kriz, bir anlamda kapitalist küreselleşmenin ilk krizi; tüm coğrafyaları, sektörleri ve toplumsal kesimleri etkileyen topyekûn bir yaygınlıkta. Belki de daha sürecin başındayız; belki de ahir ömrümüz bu krizi tartışarak geçecek...”

HAYRİ KOZANOĞLU

KÜRESEL KRİZİN ANATOMİSİ

6

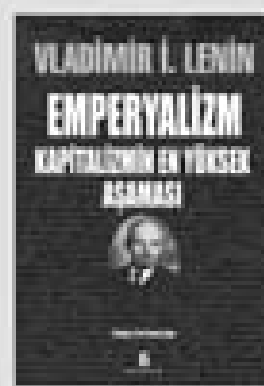
< SİYASET
SERMAYENİN DOLAMBACLI YOLLARI
Giovanni Arrighi

“Öğeyse, bütün büyük devletlerin sergilediği bir aygıtın içinde. Dünyada yeni hegemonik güç merkezinin doğuşu ya kayması ihtimali karşısında, Öbürü’nün bütün varlığını, ABD’ye karşıt olarak savunarak idare edilecek...”

< SİYASET
NEW LEFT REVIEW -
2008 TÜRKİYE SEÇİMİ
Nisan-Tekil

Agenda’nın her yıl yayımladığı New Left Review sayılarında bu edisyonunda Tunc Alt, Walter Benn Michaels, Susan Watkins, Adam Smith, Peter Gowan, Franco Moretti, David Harvey, Özlem Fırtın, Şeyda Kay ve Lucio Magli gibi yazarların makaleleri yer alıyor.

< TEORİ
EMPERYALİZM
Vladimir I. Lenin
Din. ve Çevre Felsefe Kurum Ayda

Lenin’in temel eserlerinden “Emperyalizm”ı bugün parçalanmamış ve devrilmemiş, kapitalizmin en, yavaş başlangıcında bulunduğu biçimi ve yeni krizinin emekçilerinde nasıl bir yön bulacağını anlatılmaması açısından, “emvut kapitalizm” nasıl tahvil ve dayanak bir ilişkisi ve siyasal analizler gözetilmemesi gerektiği...

kıraat

Gülendam: Keşke öyle şeylerle uğraşmasan! Ne bileyim, Allah korusun, başına bir iş falan gelir.

Haydar: Bak Gülendam. Bunlar binlerce insanı zindanlara attılar. Gerçi iki-üç aya kalmaz yıkılırlar,

ama yine de bir tepki vermek lâzım! Bu, bizim halkımıza namus borcumuzdur.

Gülendam: E halkımız da üç ay sabretsin. Üç ay dediğin nedir ki?.. Halkımız üç ay değil, otuz sene sabretti. Agora da sabretti, didindi, Sıtkı Süreyya Önder'e ait "Beynelmilel" senaryosuyla 250. kitabını çıkardı, Politik Film Senaryoları dizisini de başlatmış oldu.

Norgunk da, dipten ve derinden kazarak ilerlediği yayıncılık hayatında 50. kitaba yayıncılık âleminin pırlerinden Minuit Yayınları'na ithafen yazılan biyografik roman "Jérôme Lindon"la ulaştı.

Her iki yayınevine de, bu zor koşullarda dayanabilmeleri dileğiyle, nice yıllara, nice kitaplara diyoruz.

X - KÜTÜPHANE

Chuck Palahniuk Tekinsiz (Ayrıntı)

Ash Güneş (haz.) Kadınlar Dile Gelinece

–Küçük Hanımefendi'nin Edebiyat Atölyesi (Amargi)

Fernando Pessoa Uzaklıklar, Eski Denizler (Can)

Gaye Boraloğlu Aksak Ritim (İletişim)

Hasan Ali Toptaş Sonsuzluğa Nokta (İletişim)

Hayri Kozanoğlu Küresel Krizin Anatomisi (Agora)

Hrant Dink Bu Köşedeki Adam (Uluslararası Hrant Dink Vakfı)

İdris Küçükömer Batılılaşma ve Düzenin Yabancılaşması (Profil)

İslam Çupi Mağlubu Anlatmak (İletişim)

İştar B. Gözaydın Diyanet –Türkiye Cumhuriyeti'nde Dinin Tanzimi (İletişim)

★ **Julian Stallabrass** Sanat A.Ş. –Çağdaş Sanat ve Bienaller (İletişim)

■ **Murathan Mungan** Eldivenler Hikâyeler (Metis)

▲ **Mustafa Kemal Ağaoğlu** Nüzütlü Şiirler (YKY)

Nick Hornby Shakespeare Para İçin Yazdı (Sel)

Oğuz Demiralp Sinemasının Aynasında Türkiye (YKY)

Ömer Özgüner Başkasını Seviyorum (Doğan)

Roland Barthes Nasıl Birlikte Yaşanır? (Sel)

Terry Eagleton Eleştiri ve İdeoloji (İletişim)

Ümit Hassan Eski Türk Toplumuna Üzerine İncelemeler (Doğu-Batı)

● **Yaşar Kemal** Binbir Çiçekli Bahçe (YKY)

Daha '60'larda Memet Fuat "dağıtımçı sorununu aşamazsak, kültür hayatının sonu gelir" mealinde bir yazı yazmıştı. Bugün bu sorunu hâlâ en dehşetli şekilde yaşıyoruz. Yazarın, çevirmenin hayal edemeyeceği payı dağıtımçı alıyor, karnırtıcı vadeler dayatılıyor, orta boy yayınevleri bile ayakta durmakta zorlanıyor. Bu kaderi aşmak üzere kurulan, yayınladığı birbirinden değerli kitaplarla, Edebiyat, Çeviri, Felsefe, Somut gibi dergileriyle okkalı bir yayınevine de dönüşen YAZKO (Yazarlar ve Çevirmenler Kooperatifi), yakın tarihimizdeki nadir alkışlanası girişimlendendi. Aynı zamanda, 12 Eylül şartlarında, bir yuva, bir kale gibiydi. Aynı BİL-SAK gibi. Uzun adıyla Bilim Sanat Kültür Hizmetleri Kurumu, düzenlediği söyleşilerle, konserlerle, atölyelerle bir okul hizmeti görmüş, kültür ve fikir hayatımızın her şeye rağmen devamlılığını sağlayabilmişti. 17 Ekim Cumartesi günü, işte bu iki abidevi kurumun mimarı, yayıncı ve matbaacı Mustafa Kemal Ağaoğlu, ölümünün onuncu yılında anılıyor. 12:00 - 18:00 saatleri arasında "Bir Hayal Fabrikatörü: Mustafa Kemal Ağaoğlu –YAZKO'dan BİL-SAK'a Alternatif bir Kültürel Örgütlenme Modeli Hikâyesi" adıyla Santral İstanbul'da düzenlenecek etkinlikte Enis Batur'dan Murat Belge'ye, çeşitli isimler Ağaoğlu'nu ve önyak olduğu kurumların anlatacak. Ayrıca, 7 Kasım'da TÜYAP Kitap Fuarı'nda da geniş katılımlı bir toplantı düzenlenecek. Ağaoğlu'nu saygıyla, minnettarlıkla anıyoruz...

Dolaysız ticarî kaygılar bir yana, şirketler, insanların sanata erişimini sağlayan ya da sanatı ilerici toplumsal davalarla ilintilendirilen programlara da bulaşıyor. Şirketlerin bu tür programlara karışmaları çifte etki yaratır: Kısım yukarı doğru sınıfsal hareketliliğin gelecekte şirkete müşteri getireceği umuduyla, farklı ya da düşük gelir gruplarındaki izleyicileri çekerler; çoğunlukla da, elit sanat seyircisini, yalnızca estetik hoşluklar izlediklerine (bunları tüketenler kendilerini bazen suçlu hissederler), önemli toplumsal olgulara da tanıklık ettiklerine inandırır.

Şirketler, yüksek sanatın özgür oyunu da dahil, kendi bünyelerinde somutlaştırmaları imkânsız olan şeylerle özdeşleşerek prestijlerini yükseltmek isterler. Philip Morris'in meşhur sloganında dendiği gibi: "Bir şirketi büyük yapan, sanattır." Daha önce de gördüğümüz gibi, şirketler aynı zamanda yaratıcı ve kültürel olmak için de çaba harcar. Rectanus'a göre şirketlerin sanat söylemi, onlara yaratıcılık imajı kazandırır, sanatın hamisi, taciri ya da en azından koleksiyoncusu olarak meşruiyet kazanmalarını sağlar ve şirketleri, sanatın seslenmesi gereken cemaatin, yani sanat izleyici kitlesinin ayrılmaz bir parçası haline getirir. Eğer sanat bu imaj yükseltici etkinliklerde şirketlere yardım ediyor ve böylece kârlarının artmasını sağlıyorsa, bu ilişkinin tamamen saydamlaşması halinde sanat özerkliğini yitirir; bu durumda sanatın şirketlerin prestijini ve kârlarını yükseltmesi beklenemez, çünkü sanat bu işlevi görmesini sağlayan özerkliğini yitirmiştir artık.

Daha neler oluyor Türkiye'de, aman Allah kahretsin, insan insanlığından utanıyor. Bunu da yazayım da... Bir sabah bir gazeteci arkadaşım telefon etti. Ben roman yazdığım süreçte hiçbir işe karışmam, telefona da çıkmam. Arkadaşımın adını duyunca telefona gittim. Arkadaşım, uzun yıllar birlikte gazetecilik yapmıştık, "Aman abi, neler oluyor neler" dedi. "Neler oluyor?" diye sordum. "Abi" dedi, "Özgür Gündem gazetesinin bütün çalışanlarını polisler aldılar götürdüler." Hemen Özgür Gündem'e gittim. Baktım yöreyi polis almış. Gazeteye girmek istedim. Polisler içeriye sokmadılar. Gazetede, gazeteyi çıkaracak kimse kalmamıştı. Yüz yirmi, tam yüz yirmi çalışanın hepsini almış götürmüşler, deliğe tıkıtmışlardı polislerimiz. Zavallı, kahve ocağındaki çaycıyı bile götürmüşlerdi. Yaz olsaydı, gazetede ki sinekleri götürmek emrini de alırlardı herhalde. Yeter artık, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi marifetini, insanların yüzlerini kızartacak icraatlarını, ülkemiz insanlarını insanlık karşısında kıyamete kadar rezil edecek korucularını, kendi kendini, arkadaşlarını ihbar edeni ödüllendiren yüz kararı yasalarını daha fazla söylemeye dilim varmıyor, yüreğim de bu korkuk işlere dayanmıyor, yeter artık.

Sonra birbirimize âşık olduk. Bu nasıl, ne zaman oldu; önce hangimiz oldu, bilmiyorum. Dürüst olmak gerekirse bu konu önemli olmadığından değil; kadın-erkek ilişkisini güçler çatışması olarak yaşayan ve birbiri üzerinde egemenlik kurmaya çalışan hemen her çift için bu sorunun yanıtı önemlidir. Bizim bilmememizin nedeni, sahiden bilmememizdi. Aşk, ikimizin de arzulamadığı, hesaplamadığı, hayatlarımız için amaçlamadığı bir şeydi. Öylesine oluvermişti işte. En fazla, başımıza gelen bir trafik kazasına benzetebiliriz onu. Âşık olduğumuz için, öncelikle kendimize karşı gizli bir mahcupiyet duyduğumuz ve bir süre bununla boğuştuğumuz kanısındayım. Bu nedenle âşık olmanın tadına varmamız, aşkın kendine göre özel bir keyfi olduğunu anlamamız, beraberliğimizin kendi hikâyesi içinde yol almamız epeyce gecikti. Bir süre sonra, zamanında anlamadığımız bir filmi yeniden seyretmek ister gibi dönüp kendi hikâyemize uzaktan baktık. Bu hikâye içindeki kendimizi tanımaya, bize ne olduğunu anlamaya çalıştık. Belki içimizdeki kötülüğün renkli oyunlarına fazla kapıldığımız için, aşk bizden uzak sanıyorduk. Ya da aşkı fazla temiz bir şey sanıyorduk. Oysa gerçek her zaman yalındır: Kötü insanlar da âşık olur ve aşk kötülüğe, kötülük de aşka bir engel teşkil etmez. Hatta birbirine âşık insanlar, birbirlerine daha kolay kötülük edebilirler.

Dumanı üstünde

Devlet piyasayı korurken

Ayşe Buğra - Kaan Ağartan (der.) - **21. Yüzyılda Karl Polanyi'yi Okumak: Bir Siyasî Proje Olarak Piyasa Ekonomisi** çev: Azer Kılıç (İletişim)

ABD merkezli krizin önemli köşetaşlarından biri olan Lehman Brothers'ın çöküşünün üzerinden tam bir yıl geçti. Çok sayıda ülkeyi resesyona iten ve binlerce insanın işsiz kalmasına neden olan bu kriz, kapitalizmin ne ilk krizi ne de muhtemelen son... 1929 Bunalımı ve 2008 küresel krizi gibi dünyanın çok büyük kesimini aynı anda etkileyen krizlerin yanı sıra, 1994-95 Meksika, 1997 Güneydoğu Asya, 1998 Rusya ve 2001 Türkiye gibi pek çok bölgesel ve ülkeye özgü kriz yaşandı. Polanyi'yi yeniden okumanın tam zamanı, çünkü kapitalist sistemin evrimi, onun kapitalizm analizinin merkezinde yatan önermeyi onayladı. Polanyi'ye göre, piyasa güçlerinin zincirlerinden boşanmış ya da toplumdan kopmuş şekilde işleyiş, belli bir noktadan sonra

insan, doğa ve en sonunda bizatihi kapitalist ekonomik rasyonel açısından son derece yıkıcı bir hal alır. Polanyi'nin 1944'te yayınlanan en önemli eseri "Büyük Dönüşüm"ün yaygın bir şekilde '80'lerden sonra tartışılması bir tesadüf değil, zira onun 19. yüzyıl piyasa ekonomisi çerçevesinde anlattıkları, '80'lerin küresel piyasa ekonomisini de, krizleri de açıklıyor. 14-16 Ekim 2005'te Boğaziçi Üniversitesi'nde düzenlenen "Toplumu ve Doğayı Meta Efsanesinden Korumak" başlıklı Onuncu Karl Polanyi Konferansı'na dayanan derlemede de, Polanyi'nin analizinin bugünü açıklamaktaki gücü vurgulanıyor.

Polanyi, piyasa sistemini 19. yüzyıla özgü bir garabet olarak tanımlar. İnsanların, malları ya da hizmetleri değiş-tokuş etmek için karşılaştıkları yer olarak piyasa her zaman vardır. Ancak ekonominin bütününe hâkim oluşu, 19. yüzyıla özgüdür. Ekonomik faaliyetin tamamının toplumun kontrolünden kurtulup kendi kurallarına göre işleyen piyasalarla yönlendirildiği bu sistemin, Polanyi'ye göre, insan doğasıyla bağdaşması imkânsızdır. Polanyi, "çifte hareket"ten söz eder. Doğal olduğu sürekli kafamıza kakılan piyasa ekonomisinin kurulmasının devlet müdahalesi olmadan gerçekleşmeyeceğini (Türkiye'de son yıllarda artan kanunî düzenlemeleri düşünün) ve toplumun yasal ve kurumsal önlemlerle kendini koruduğunu söyler. Tabii bu koruma her zaman bu tür önlemlerle yapılmayabilir; faşizm, mafyalaşma, aile ve cemaat bağlarına sarılma da piyasadan korunmanın yöntemleri olabilir. Polanyi'ye göre, piyasa ekonomisinin önemli özelliklerinden biri de "meta efsanesi"dir. Piyasada değiş-tokuş edilmek üzere üretilmedikleri, yani meta olmadıkları için, emeğin, toprağın ve paranın metalaşmasının insan toplumu ve doğa üzerinde yıkıcı etkileri söz konusudur. Emeğe meta muamelesi yapmanın sonucu yoksulluk ve ekonomik güvensizliğin yarattığı asosyal davranışlar, doğaya meta muamelesi yapmanın sonucu doğal felaketler ve paraya meta muamelesi yapmanın sonucu da ekonomik krizler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Piyasa ekonomisi kendiliğinden ya da doğal bir olgu değil, aksine, emek, toprak ve parayı meta olarak gösteren bir takım kurumsal değişiklikler aracılığıyla gerçekleştirilen bir "siyasî proje"dir.

Kitabın orijinal katkılarından biri, Polanyi'nin

"hayali metalar" dediği listeye toprak, emek ve paranın yanısıra bilgiyi eklemesi. Polanyi, bunların başlıca "üretim faktörleri" sayıldığı sanayi ve finansal kapitalizm çağında yazıyordu. Oysa günümüz kapitalizminde bilgi, en önemli üretim faktörü ve ekonomik rekabet için anahtar unsur haline geldi. Bugüne kadar metalaşmamış insan faaliyetleri (fıkrî mülkiyet, bilimsel toplumun çalışmaları ve diğer bilgi türleri) artık büyük ölçüde piyasa güçlerine dayanıyor. Kitaptaki makalesinde Virginia Brown-Keyder, günümüz dünyasında fıkrî mülkiyetin servet birikiminin esas aracı olarak toprak ve fabrika mülkiyetinin yerini aldığını belirtiyor. Bu mülkiyet biçimi, özellikle ABD için, onun da kalan son ihracat kalemleri olan yazılım, biyoteknoloji ve eğlence alanında önemli.

Polanyi, II. Dünya Savaşı sonrası metalaşmayı sınırlamaya yönelik uygulamaları "büyük dönüşüm" olarak nitelendirmişti. 19. yüzyıl uygarlığı çökmüş ve yaşam alanını yeniden kurmaya yönelik bir çaba gündeme gelmişti. Bu da her şeyden önce devletin, yaşamın ve geçim biçimlerinin maddî koşullarına aktif şekilde müdahil olmasıyla birlikte siyaset ile ekonominin kurumsal olarak ayrılmasına son vermeyi gerektiriyordu. Refah

Karl Polanyi

panzehir
deniz@kulak.tofmat.com

devleti uygulamaları, kalkınma planlaması ve sosyalist ekonomide görülen diğer çeşitli deneyler bu ortak çabanın tezahürleriydi. II. Dünya Savaşı sonrası dönemin kapitalizmiyle mevcut neoliberal dünya düzeni birbirinden farklı. Ama kitapta da dendiği gibi, bizi neoliberalizmin ötesine taşıyacak politik bir gündemi tasarlamaya yönelik girişimler, refah kapitalizminin yitik Altın Çağ'ına yönelik bir nostaljiyle sınırlı kalmamalı. Bugün karşımızda, kendi kurallarına göre işleyen piyasa sistemine karşı toplumsal direnişin kaçınılmaz olduğunun farkında olan ve bunu engellemek için devlet dışı alanlarda çözüm arayan bir sistem var. Ayşe Buğra'nın makalesinde belirttiği gibi, "iyi yönetim", "kurumsal sosyal sorumluluk" ya da kamu-özel sektör ortaklıklarına dayanan başka "sivil bağlantılar" gibi fikirler, piyasa ilişkilerinin önem kazanmasıyla doğan zararları telâfi etmek üzere pazarlanıyor. Bütün bunların karşısında "siyaseti" yeniden tesis etmenin yolu, "kendî kurallarına göre işleyen piyasaların" oluşturulmasının, toplumsal gelişmenin doğal akışından ziyade, siyasi bir proje olduğu gerçeğini ortaya koymakla mümkün. Bugün yeniden Polanyi'yi okumak, her şeyden önce bunun için gerekli.

- Asena Günel

Şefkat ve dehşet

Nick Cave - **Bunny Munro'nun Ölümü** - çev: Avi Pardo (Siren)

"Sonum geldi diye geçirir içinden Bunny Munro, yakında ölecek kimselere özgü, ani bir farkındalıkla..." Nick Cave'in "Ve Eşek Meleşti Gördü"nü yirmi yıl ardından yazdığı "Bunny Munro'nun Ölümü" bu sözlerle açılıyor ve ölümünün yakın olduğunun bilincinde olan ana karakter Bunny Munro'yu David Lynch filmlerini çağrıştıran bir döngü kısırcasında son nefesine kadar takip ediyor. Komedi unsurlarının dehşetli ve karanlık öğelerle kaynaştığı roman, pervasızlığı, dehşeti ve sayfalarda beliriverecek gibi duran gözyaşı izleriyle sanatçının müziğiyle birebir benzerlikler de taşıyor.

Her şey sonuna varır ⁽¹⁾

Nick Cave'in "Bunny

Munro'nun Ölümü" romanı, adında ve açılış cümlesinde de belirtildiği gibi, kendi sonunun geldiğinin bilincinde olan bir adamı konu aldığı gibi, romanın sonunu da en başından duyuruyor bizlere. Bunny Munro, Brighton'da yaşayan bir pazarlamacı; işi, kadınlara kozmetik ürünleri satmak. Onu seven ve ihanetleri karşısında günden güne çaresizleşen, akli dengesi pek de sağlam olmayan bir karısı ve -şimdiden yeraltı edebiyatının en canayakın karakterleri arasında sayılabilecek- akıllı mı akıllı, dokuz yaşında bir oğlu, zihninde dönüp duran vajina odaklı fantezileri ve bacalarının arasında uyanmaya her daim hazır bekleyen canavarla, kendisine karşı giderek daha sert bir ifade takınan bir dünyada sonunun geldiğini sezdiği andan ölümüne değin takip ettiğimiz serüveniyle karşımızda.

Nick Cave, İngiltere'de de ülkemizdeki gibi 3 Eylül'de yayınlanan bu romanı yazmanın kendisi için neşe dolu bir deneyim olduğunu ve "eğlenceli" bir kitap yazmak üzere yola çıktığını belirtmiş. Kitabı değerlendiren "Trainspotting" in kült yazarı Irvine Welsh de ona katılıyor olmalı ki, '80'li yıllardan hatırlayacağımız ünlü İngiliz komedyen Benny Hill'den izler olduğunu söylemiş romanda; Kafka ve Cormac McCarthy'yi de es geçmeden. İşin esası, romanın Cave'in müziğinden aşına olduğumuz tüm notaları barındırması: Kendine has bir ironi ve espri anlayışı, bolca karanlık, coşku, hüznün ve yoğun bir dehşet...

Sevgili ⁽²⁾

Nick Cave şarkıları, karakterleriyle kazınmıştır akıllara çoğu zaman -Henry Lee'den John Finn'e, Crow Jane'den Christina The Astonishing'e uzanan bir yelpazede. Bunny Munro, Cave'in şarkılarında bizlere tanıttığı karakterlere benzer nitelikler taşıyor ve bizlere söyleyecek çok şeyi var. Orta yaşın biraz üzerinde olduğunu tahmin ettiğimiz Bunny'nin hayata tahammül etmek ve kendini güçlü hissetmek için yegâne silah: Vajina. Benny Hill benzetmesinden de anlayacağımız gibi, zihni erotik olasılıklarla dolu olan Bunny kadınları sever; kadınlar da onu -çoğu zaman. İsmi bile -Bunny tavşan anlamına gelir- cinsellik ve üremeye dair göndermelerle yüklüdür. Nick Cave, Bookseller dergisine verdiği röportajda Bunny hakkında "erkek id'inin zincirlerinden boşalmış hali" diyor ve Bunny'nin pek çok erkekten farkının zihninde canlanan cinsel tepkimeleri fütursuzca dışavurması olduğunu söylüyor. Cave, ana karakteri hakkında biraz da katı konuşuyor: "Bunny'nin hayal gücü son derece sınırlı. Cinselliğe dair kafasında canlanan yegâne imge, vajina. Bir değişiklik olsun istediğinde ancak bir ünlünün vajinasını hayal edebiliyor." Romanda Bunny Munro'nun hayallerini özellikle Kylie Minoque ve Avril Lavigne'in cinsel organlarının süslediğini söy-

lemeden geçmemeli -öyle ki, Cave kitabın İngiltere baskısına bu iki sanatçıya "sevgi, saygı ve özür"lerini sunduğu bir not eklemiş.

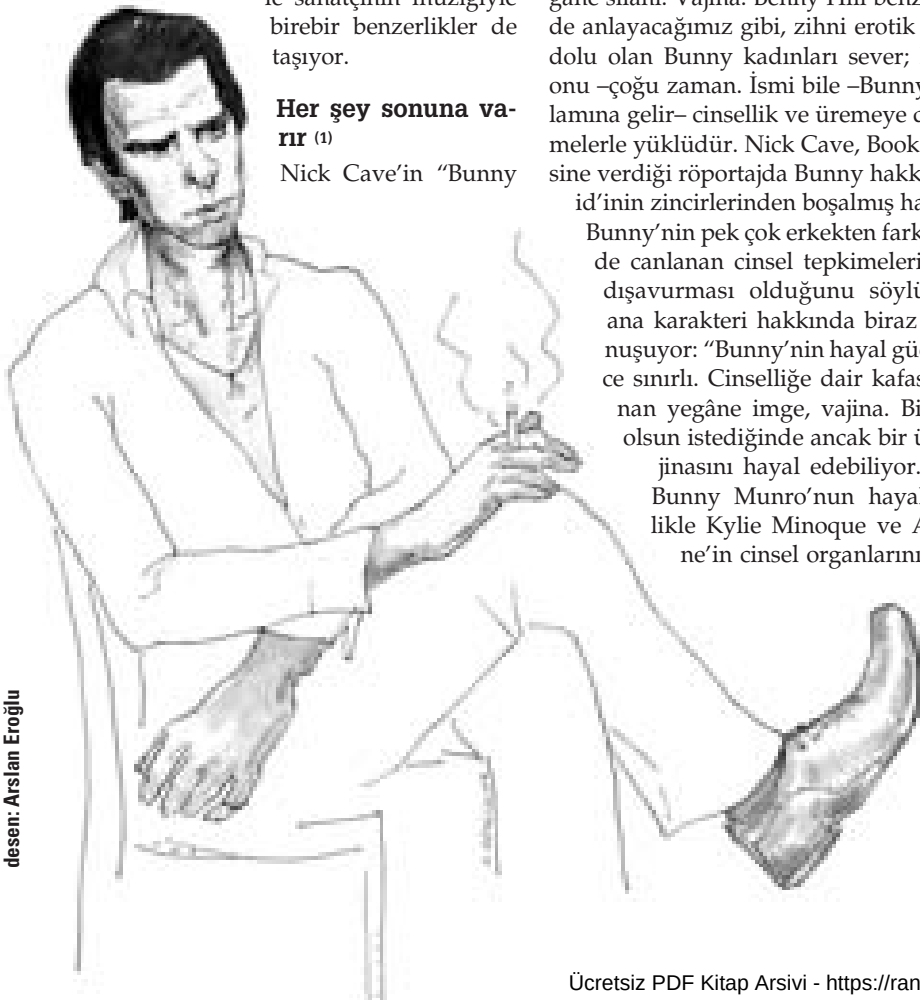
Haliyle, evli ve kendisine bağlı bir karısı olan Bunny'nin kadınlarla anlık haz fırsatlarını kaçırmıyor olması, üstlendiği baştan çıkarıcılık misyonu göz önüne alındığında, bir nebze sorunlu. Bunny'nin karısı Libby'nin klinik depresyondan mustarip olduğunu ve Bunny'nin "maceralarına" hem kendine hem de yaşadıkları eve zarar vererek tepki gösterdiğini görüyoruz romanda. Öyle ki Bunny, evden uzakta ve pek çok kadının koynunda geçirdiği satış seyahatlerinin birinden evine döndüğünde, tüm kıyafetlerini parçalanmış, arzuladığı tüm kadın şarkıcıların -Beyonce, Avril Lavigne, Kylie Minoque- albümlerini tuvalete atılmış ve kendi fotoğraflarına çatal ve bıçaklarla atış talimi yapılmış olduğunu görüyor. Bir yandan Libby'nin akıl sağlığı için endişe ederken, öte yandan kendi dürtülerinden ödün vermeyecek ve işler sonunda kendisi adına talihsiz boyutlara varacaktır.

Libby dışındaki kadınlarla ilişkilerinde, her ne kadar kendini gerçek bir "sikici", bir "barakuda" gibi görse de, her zaman başarılı olduğu söylenemez. Kimi hamleleri sonucunda burnu kırılacak, kimi hamleleri ise onu akıllara sığmayacak denli dehşetli noktalara çekecektir. Bunny'nin bir zampara olarak portresi, oldukça hüznü -doymak bilmeyen, aç bir çocuk misali açlığını kadınlarla doyurmaya yönelirken, şansının yaver gitmemesi riskini de alıyor aslında. Yine de işler ne denli karışsa ve her hamlesi ters tepse de, kendisinde özel bir yeti olduğunu, dünyaya bu işler için gelmiş olduğunu hissetmekten vazgeçmiyor. Sona yaklaştığının bilincinde olsa da, kendi tabiriyle bir "sikici" olarak ne halde olursa olsun kendine inancını yitirmiyor Bunny Munro: "Yere doğru bakarak lavabonun üzerine monte edilmiş paslanmaz çelikten aynanın karşısında durur. Bir süre sonra başını kaldırma cesaretini bulup aynada kendine bakar. Ağzından salyalar akan, sarkık çeneli bir canavar görmeyi beklerken aşına olduğu bir yüzle karşılaşmak hoş bir sürpriz olur onun için -sıcak, sevimli ve gamzeli bir yüz. Jölenmiş kâhkülünü elleyip gülümser kendine. Biraz daha yaklaşır aynaya. Evet, işte -o dayanılmaz ve adlandırılmaz cazibe-, biraz yorgun ve yılgın, ama başka türlü olması beklenebilir mi?"

Bunny cinselliği yaklaştığını hissettiği sonu gibi görür -iflah olmaz bir yıkım iştahı ve merakla.

Sevgimi arındırmalısın ⁽³⁾

Yıkımdan kaçamasa da, kadınlar ve özellikle kadınların cinsel organlarına yönelik merakıyla Bunny, tipik bir zampara olmaktan, mutlu etmeyi başaramadığı karısı Libby'ye olan sevgisi ve onun karşısındaki çaresizliğinin yoğunluğuyla bir ölçüde kurtulur aslında. Yine de bu sevgi Libby'nin mahvını önleyemeyecek, ancak Bunny'nin romanın doğaüstü unsurlarla bezeli finalinde bağışlanmasını sağlayacaktır. Karanlık, kirli, tavanları giderek alçalan, grotesk bir dünyada Bunny'nin arınmasını olası kılan, yine Libby'ye duyduğu sevgi olur. Cinayet, ölüm ve aş temalarının iç içe geçtiği şarkıların ahlaki kendinden menkul ozanı Nick Cave'in "Bunny Munro'nun Ölümü"nde anlattığı öyküde de, tıpkı müziğinde olduğu gibi, eşine az rastlanacak türden bir bileşim olduğu söylenebilir -yazar, karakterine şefkat ve dehşetin tam dengede durduğu hassas bir teraziyle yaklaşmaktadır.

desen: Arslan Eroğlu

Seni arımda bir çocuk gibi kıvrılmış bıraktım ⁽⁴⁾

Nick Cave'in kurguladığı Bunny Munro karakteri her ne kadar sapkınlığın ve felaketin sınırlarında dans ediyor da olsa, Bunny'nin dokuz yaşındaki oğlu Bunny Junior o denli masum, o denli tatlı, o denli şefkatle kuşatılabilir bir figür olarak çıkıyor karşımızda romanda. Öyle ki, romanın temel öğelerinden biri olan baba-oğul ilişkisi, bu iki birbirine zıt çehrede tüm doğallığıyla hayat buluyor. Bunny Munro, dokuz yaşındaki oğlu Bunny Junior'la hayatta yalnız kalmıştır ve onunla ne yapacağına dair ne ufak bir fikri yoktur. "Kendi kıcını bile zor bulan bir çocukla ne yapılır?" diye sorar kendi kendine. Bunny Junior onunla satış-pazarlama seyahatlerine gidecek, o her zaman yaptıklarını yaparken –hazdan hazza koşarken, toplum adabına aykırı davranışlar sergilemekten ötürü uyarılırken, otel odalarında şişeler dolusu alkol tüketirken– babasına eşlik edecektir.

Bunny Junior, o yaşlardaki çoğu erkek çocuğu gibi bakar babasına – sevgi ve saygı dolu, imrenerek. Olayların akışı içerisinde bu canayakın, hassas çocuk kendi iç dünyasından ayrılmayacak, bir başka deyişle, babasının yaşantısı karşısında masumiyetini yitirme tehlikesiyle kalmayacak şekilde korunacaktır.

Nick Cave, romanı yazarken temel kaygısının Bunny Junior olduğunu ve Bunny Munro'nun oğlunun sevgisiyle bir canavar gibi görünmekten çıkıp insancillaştığını belirtmiş. Romanın dili de, bu iki birbirine zıt kurgulanmış, ancak sevgi bağıyla bağlanmış karakterin dünyasını yansıtmak şeklinde oluşturulmuş. Bunny Junior'un mercek altında olduğu anlar, çocuğa has, sade ve masum bir tınıyla cınlar adeta: "Bunny Junior ... yine de ne düşüneceğini bilemez. Edgar Rice Burroughs'un 'Tarzan'ı yazdığını biliyordur, aynı anda suyun hem altını hem de üstünü görebilen dört gözle balıklar olduğunu biliyordur, hatta giyotini Joseph Guillotin'in icat etmediğini biliyordur, fakat yanaklarından yaşlar süzülürken hiçbir şey söylemeden ve nereye

gittiğini bilmeksizin araba süren babası için ne yapabileceğini bilmiyordur. Babası bir markette durup bir paket sigara ile bir şişe viski satın almıştır. Baca gibi sigara ve balık gibi viski içeren durmaksızın ağlayıp arabayı deli gibi sürmektedir."

"Bunny Munro'nun Ölümü"nde Bunny ve Bunny Junior'ın baba-oğul ilişkisi ne denli sıcak ve insancıl ise, Bunny'nin kendi babasıyla ilişkisi o denli belalı ve hastalıklı biçimde konar önümüze. Bunny'nin babası kanserden ölmek üzere ve tıpkı Bunny Junior'ın babasının yaklaşan felaketi karşısında çaresiz olduğu gibi, Bunny de kendi babasının öleceğini bilir, ama onun için ne yapabileceğini kestiremez. Nick Cave'in ironik yaklaşımıyla, kendisine bir bardak çay yapmayı önermekten ve karşılığında küfür ve aşağılanma bulmaktan başka çaresi yoktur Bunny'nin. Çaresiz, kendi yolunda kendi felaketiyle yüzleşmek için ilerler.

Ölüm son değildir ⁽⁵⁾

"Bunny Munro'nun Ölümü", adından ve başlangıç cümlesinden de gördüğümüz kadarıyla, finalde gerçekleşecek olan durumu okura baştan bildirerek ve ana karakterini kendi akıbetine dair bir farkındalıkla donatarak bir nebze alışılmadık bir tavır benimseyen bir roman. Nick Cave, romanı bu açıdan İncil'e benzetmiş ve İsa'nın da kendi ölümünü bildiğini ve etrafındakilere duyurduğunu belirtmiş Bookseller'a verdiği röportajda. Sanatçının söz yazarlığında da beslendiği önemli kaynaklardan birinin İncil olduğu düşünülürse, bu, Cave açısından şaşırtıcı sayılmaz. Antik Yunan trajedilerini de çağrıştıran görkemli ve çarpıcı bir sonla noktalanmış roman, baştan bildirdiği ölümü de alışlagelmiş ölüm algısından kurtarır ve karakterine kendi şeytanlarıyla yüzleşme şansı tanır –yarı sembolik, yarı fantezi biçiminde. Ölüm son değildir gerçekten de Bunny Munro için; Bunny Junior'ın başına gelenler babasınınkinden bir ölçüde daha muğlak olsa da, onun da akıbeti daha metnin başlarında okura çıtlatılmıştır.

"Başka yerlerde de sürer hayat. Hayat her yerde sürer. Nereye gidersem gideyim dram var sanki. Bitten farkı yok insanların –teninin altına girip gömüyorlar kendilerini. Kanatınca ya kadar kaşınırsın, ama asla kesin kurtuluş yok bu bitlerden. Nereye gitsen hayatlarını berbat ediyor insanlar. Herkesin kendine ait bir trajedisi var. Kanımıza işlemiş –talihsizlik, sıkıntı, elem, intihar... Felaketlerle, asabiyetle, anlamsızlıkla dolup taşıyor atmosfer. Kaşın kaşınabildiğin kadar –derin soyuluncaya dek. Fakat benim üzerimdeki etkisi çöştürücü... Daha çok felaket istiyorum, daha büyük afetler, daha büyük başarısızlıklar. Dünyanın yerinden oynamasını istiyorum, herkesin kaşına kaşına ölmesini." (Henry Miller, "Yengeç Dönencesi")

Yazara başvuruyoruz ⁽⁶⁾

"Bunny Munro'nun Ölümü", Nick Cave'in müziği gibi, kendine has bir tınısı olan, şaşırtıcı, yer yer esprili, yer yer dokunaklı ve oldukça cüretkâr bir roman. Yirmi yıl önce yazdığı romanı "Ve Eşek Meleği Gördü"nün yazım sürecinde çok sıkıldığını söyleyen Nick Cave, "Bunny" ile yeraltı edebiyatının temel taşlarından biri olacak gibi görünüyor. "Bunny Munro", kendini senaryo yazmaya ve müzik harici mecralarda göstermeye başlayan sanatçının bir yazar olarak enkarnasyonunu müjdeliyor bizlere. Nick Cave'e Türkçedeki sesini pek çok değerli işinin yanı sıra Bukowski çevirileriyle tanıdığımız Avi Pardo verdi. Cave'in "Call Upon the Author" şarkısında Bukowski'den nefretini haykırdığını düşünecek olursak, ironik bir tesadüf bu. Bu arada, Nick Cave'in senaryo yazdığını söylemişken, "Bunny Munro"nun sinematografik hassasiyetlerle kurgulanmış olduğunu, öykünün çoğunun şimdiki zaman ve kamera gözüyle aktarıldığını da eklemeli.

– Sanem Sirer

- 1) Song of Joy ("Murder Ballads") / 2) "Let Love In" / 3) "She Passed By My Window" ("Nocturama") / 4) "Jesus of the Moon" ("Dig, Lazarus, Dig!") / 5) "Murder Ballads" / 6) "Dig, Lazarus, Dig!"

Neden sanki bu Dünya Dar geliyor insana...

neripolat@gmail.com

Adaletin öznesi kim?

29 Mayıs'ta Boğaziçi Üniversitesi'nde verdiği konferansın başlığı şöyleydi: "Adaletin öznesi kim? –Ulusal vatandaşlık mı, küresel insanlık mı, tehlike altındaki ulusların cemaatleri mi?" Otuz yıllık neoliberal tahakküm ve sosyal mücadelelerin ortak bir bağ bulmadaki zafiyeti, teorik düşünceyi de akamete uğrattı. Feminist düşüncenin önde gelen isimlerinden Amerikalı akademisyen Nancy Fraser, bölüşüm, tanınma, temsil gibi uğraklardan geçirerek kurmaya çalıştığı adalet teorisini Express'le de paylaştı...

1997'de yayınlanan "Justice Interrupts" (Adalet Aksıyor) adlı kitabınızda, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının eşitlik, özgürlük, sosyal adalet gibi kavramların, ideallerin politik mücadelelerden ve teorik çalışmalardan geri çekilmesine neden olduğunu ve "post-sosyalist" adını verdiğiniz ruh halini tartışmaya açmak istediğinizi söylüyordunuz. '80'li yılların sonunda, politik taleplerimizde sosyalizmin hem bir ideal olarak geri çekilmesi, hem de teorik çalışmalarda referans olma özelliğini yitirmesiyle "çağsal bir dönüşüm" gerçekleştiğini belirtiyordunuz. Bugün, küreselleşmenin ve neoliberalizasyonun hem iktidar siyasetini hem de iktidar karşıtı hareketlerin siyaset yapma dilini ve araçlarını derinden etkilediğini görüyoruz. Bu etkiyi, adalet ve eşitlik mücadelesinin şekillenmesi açısından nasıl değerlendirirsiniz? Sizce adalet, çağımız toplumsal hareketleri ve eleştirel çalışmaları için hâlâ ortak bir payda oluşturabiliyor mu?

Nancy Fraser: Tüm dünyada, politikanın dilinde, politik talepler dile getirme ve üretme biçiminde, bölüşüme dair taleplerden tanınma taleplerine doğru ciddi bir kayma meydana geldi. Son yıllarda, '90'larda gözden kaçırılmış bir noktanın oldukça önemli olduğunu fark ettim: Bu değişim, yalnızca politik taleplerin dili, eklemelenişinden görebileceğimiz bir dönüşüm değil; daha geniş ve derin etkileri olan bir dönüşümden geçmekteyiz. Ve bu "geniş" dönüşüm, adaleti düşünmemiz için gerekli olan doğru teorik çerçeveye dair belirsizliği de beraberinde getiriyor. Üç temel uğraktan söz edebiliriz: 1960'larda, '70'lerde toplumsal hareketlerin yükselişi, pek çok ülkede solun güçlü olduğu politik atmosferlerde gerçekleşiyordu. Toplumsal hareketlerin yeşerdiği politik ortam, sosyal eşitlik fikrinin egemen bir düşünce olmasıyla, yoksul sınıfların gelir düzeyini ve yaşam standartlarını iyileştirmek ve işçi haklarını savunabilmek amacıyla bölüşüme dair taleplerle, sosyal haklar mücadelesinin ön planda olmasıyla şekilleniyor ve yeniden üretiliyordu. Bu hareketler için devlet, adalet taleplerinin yöneltildiği, hedef alınan bir yapıydı. 1980'li, '90'lı yıllarda, neoliberalizmin yükselişini, Latin Amerika'nın neoliberal politikaların uygulandığı bir laboratuvara dönüştürüldüğünü, Sovyetler Birliği'nin dağılmasını, Berlin Duvarı'nın yıkılmasını, neoliberalizme

uyum çabalarının yayıldığını görüyoruz. Sosyal eşitlikçiliğin, eşit ve adil bölüşüm mekanizmalarını işletebilmek için devlet iktidarını kullanma fikrinin, devleti "verili" kabul edip ondan taleplerde bulunma fikrinin gayrimeşru ilan edilmesi, bu dönemin en önemli özelliği. İçinde yaşadığımız dönemde ise tanınma taleplerinin kimlik taleplerine indirildiğini, bölüşüm taleplerinden ayrıştırıldığını görüyoruz. Soğuk Savaş'ın bitmesi ve iki-kutuplu dünya düzeninin yerini çok-kutuplu ve küreselleşmenin baskın olduğu dünya düzenine bırakması önemli etkenlerden. Bütün bunlar, giderek önem kazanan bir soruyu gündeme getiriyor: Ulus-devlet, sosyal adalet mücadelesi için hâlâ geçerli bir çerçeve sunabilir mi? '90'lardan bu yana yaşanan en büyük gelişme, her türlü poli-

Tanınma taleplerinin kimlik taleplerine indirildiğini, bölüşüm taleplerinden ayrıştırıldığını görüyoruz. Önümüzdeki en büyük zorluk, tanınma ve bölüşüm taleplerinin birbirinden ayrılarak politik gündeme dahil edilmesi.

tikanın ulus-ötesileştirilmesi ve tanınma politikalarının öncelik kazanmasının yanı sıra, devlete yönelik taleplerin de yer aldığı ulus-devlet paradigmasının merkezi konunun sorgulanması ve sosyal adaletle birlikte düşünmemiz gereken doğru yapıların ne olması gerektiğine ilişkin belirsizlik oldu. Kapitalizmin küresel bir krizi atlarmaya çabaladığı, sonuçları felâketlere neden olan Irak işgali fiyaskosuyla birlikte Bush doktrininin çöktüğü, ABD'nin alt edilemez süper güç imajının yıkıldığı, jeopolitik krizlerin derinleştiği bir dönemde yaşıyoruz. Bütün bunlarla birlikte, bölüşüm sorunu bir kez daha gündemde. Önümüzdeki en büyük zorluk, tanınma ve bölüşüm taleplerinin birbirinden ayrılarak politik gündeme dahil edilmesi.

Ve bölüşüme dair talepler, sözünü ettiğiniz bu dönüşümleri de daha adil hale getirmek için öne çıkarılacak ekonomik, politik ve düşünsel mücadelelerin tümünü kesiyor...

Evet, kesinlikle. Yakın zamana kadar, hiç kimse kapitalizmin krizinden bahsetmiyordu. Ancak, önümüzdeki en büyük zorluk hâlâ solun kendi içindeki kriz. Yeni toplumsal hareketlerin ortaya çıkmaya başladığı dönemde sol güçlüydü, fakat tanınma politikaları döneminde sol genel olarak dağılmış ve güçsüzleştirilmiş durumda. Bugün, dünyanın çeşitli yerlerindeki küçük alevlenmelerle yetinmek yerine, solu ve temsil ettiği değerleri yeniden güçlendirmek için çaba sarf etmeliyiz.

Tanınma mücadelesi kimlik politikasıyla neredeyse eşanlamlı kullanılıyor. Tanınmayı kimlikle eşitleme eğilimini tehlikeli bulmakla birlikte, "dönüştürücü tanınma politikası" olarak tarif ettiğiniz ve kimlik politikalarını aşan bir kategori daha olduğunu söylüyorsunuz. Tanınma taleplerinin dönüştürücü potansiyelleri neler?

Benim için temel mesele, hangi tanınma taleplerinin özgürleştirme iddiasına ve meşru bir adalet mücadelesi perspektifine sahip olduğu. Tanınma mücadelelerinin temel hedefinin ne olduğu sorusunun yanıtını da yalnızca iktidar açısından değil, sosyal adalet açısından düşünmek önemli. Bana göre, tanınma mücadelelerinin temel hedefi, toplumsal katılımın önündeki engelleri kaldırmak olmalı. Bu engeller yalnızca ekonomik eşitsizliklerden, sınıf değişkenlerinden, bölüşüme ilişkin adaletsizliklerden ibaret değil; statü hiyerarşileri de bu engellerin önemli bir parçasını oluşturuyor. Örneğin, sosyal kurumlar normlar ve geleneksel değer örüntüleriyle düzenlediğinde, bir takım insanlar ya da bazı yaşantılar, "olması gereken" olarak, bazıları ise "sapkın ve toplumdışı" addediliyor, hatta görünmez kılınıyor. Sosyal adalet, yoksulluk ve ekonomik eşitsizliklerle ilişkili olduğu kadar, başka etkenlere de bağlı. Tanınma da bunlardan biri ve sosyal adalet perspektifinden baktığımızda, statü meselesiyle yakından ilişkili. Bu noktada, yeniden Max Weber üzerine düşünmek, onun si-

nıf ile statü arasında yaptığı ayrımı dik-kate almak gerekiyor. Sınıf ve statü, modern toplumdaki iki farklı tahakküm düzenini gösteriyor; birini diğerine indirgemek mümkün değil. Bunlar her zaman birbiriyle etkileşim halinde ve kesişiyorlar. Tanınma taleplerindeki özgürleştirici çekirdek üzerine, eşitlik ve tam katılımın önündeki engelleri kaldırma mücadeleleri üzerine düşünmeliyiz. Bunun için de değerleri ve normların kurumsal karakterini alt üst etmek, yerlerine alternatif değerler ve örüntüler getirmek gerekiyor. Burada, kurumsallaşmış sembolik düzeni değiştirmekten, katılım eşitliğini sağlamaya yardımcı olacak düzenlemelerden söz ediyorum. Alternatif bir felsefi dizge öneriyorum, bu dizge bizi “kimliksel olmayan tanınma”nın ne anlama geldiğini düşünmeye davet ediyor...

Kimlik politikaları, çoğu kez eşitlik ilkesiyle bir arada düşünmekte zorlanacağımız uygulamalara da yol açıyor. Bunların başında da, normatif kimlik iddialarıyla birlikte gelen grup içi eşitsizlikleri örtbas etmeye, hatta derinleştirmeye yarayan güç ilişkileri yer alıyor; bu güç ilişkileri, otoriter ve baskıcı uygulamalara neden olabiliyor. Bütün bunlar, adaletsizliğin birbirini kesen farklı kaynaklarını gösteriyor. Toplumsal cinsiyetten kaynaklanan adaletsizliklerin nasıl etnik temelli eşitsizliği derinleştirdiği ya da dinsel yönelime ilişkin baskıların bir aracı olduğuna dair pek çok deneyime sahibiz. Bu eşitsizliklerin tümünü bir anda ortadan kaldırmak mümkün olmayabilir, ama statü temelli bir tanınma ve adaletli bölüşüm düşüncesi, salt kimliğe ilişkin haklara indirgenmiş bir özgürlük anlayışına alternatif sunabilir. Benim adalet anlayışında öncelikli olan, statü hiyerarşileri ve adaletsizliklerinin üstesinden gelmek. Bunu başarmak için de, ne tür normlar ve alternatifler geliştirebileceğimizi düşünmemiz gerekiyor, çünkü “yanlış tanıma” (misrecognition) ya da “tanımama” pek çok farklı şekilde gösteriyor kendini. Örneğin, farklılıkların yeteri kadar tanınmamasına dayanan adaletsizlikler var. ABD bu konuda da en “iyi” örnekleri sunuyor bize. ABD’de sigorta şirketlerinin başlattığı bir tartışma var, tartışmaya temel teşkil eden soru bile tüyler ürpertici: İşverenler çalışanlarının sağlık sigortası masraflarını karşılamalı mı ve bu karşılama, kadın çalışanların hamileliği boyunca da geçerli olmalı mı? Bu tartışmada, ne yazık ki bazı feminist grupların bir tür eşitlik anlayışıyla dile getirdiği bir düşünce var: Eğer erkekler böyle bir uygulamadan (ücretsiz izin ve izinli günlerde de sigorta primlerinin ödenmesi) yararlanamıyorsa, kadınların da yararlanması söz konusu olmalı. Evet, belki uç bir örnek ama, toplumsal cinsiyet duyarlılığına sahip olmayan bir evrenselciliğin sonu bu. Bir başka tanıma/tanınma türü ise, dekonstrüktif bir yaklaşımı, yani A ya da B’yi seçmenizin beklendiği ve sizin hiçbirinin doğru olduğuna inanmadığınız du-

Fotoğraf: Nurgün Yurdalan

rumlara dair. Örneğin, uluslararası yolculuklarda doldurmak zorunda kaldığınız, siyah mı, beyaz mı olduğunuzu ya da etnik aidiyetinizi belirtmenizin istendiği belgeler. Pek çok insan kendini birçok farklı kökene ait hissediyor ya da herhangi bir etnik köken üzerinden kimliğini tanımlamıyor. Tercihlerinizi

Neoliberalizm, ekonomi-politiğin politik alanda gözardı edilmesini istiyor. Feminist teori ve politika, bu saldırılardan nasibini aldı. Analitik açıdan güçlü, ancak normatif temelleri zayıf kalan bir teoriye dönüştü.

tasnif etmeyi hedefleyen “gay misiniz, heteroseksüel mi?” sorusu da bir dayatma içeriyor. Queer politikalarının, katı ve birbirinden kesin olarak ayrılmış ikili kategorilere karşı mücadeleyi temel alan, belirsizliklere, çoklu kimliklere daha çok yer açan, farklı aidiyetleri mümkün kılan dekonstrüktif bir hareket olduğunu görüyoruz. Asıl mesele, temel eşitsizlik kaynağının ne olduğunu doğru görebilmek ve doğru yanıtları üretmek. Dönüştürücü çözüm önerilerinin öncelikli olduğuna inanmışımdır her zaman. Ancak, bir konuda görüşlerim değişti: Artık adalet sorununu soyut kategorilerin birbirlerine göre önceliği ve önemi ile düşünemeyiz; bağlam, en önemli sorun.

Axel Honneth’le birlikte yazdığınız “Redistribution or Recognition?” (Bölüşüm mü, Tanınma mı?) adlı kitabınızda vardığınız ortak nokta bu mu?

Evet, kesinlikle. Her ne kadar onaylayıcı olarak formüle edilseler de, bazı reformlar dönüştürücü nitelik kazanabilirler: Örneğin, Tarık Ramazan, geçtiğimiz günlerde bir konferansta, Avrupa’daki entegrasyon sorununun “Avrupalılar Müslümanları, Müslümanlar da Avrupa’yı kabullenenecek mi?” sorusundan ibaret olmadığını, aksine, birbirini dışlayan kategoriler gibi görünen Avrupalı ve Müslüman olmak tanımlarını da ortadan kaldıracak iki uçlu bir süreç içerdiğini anlattı. Onaylayıcı ve kimlik

bazlı tanınma mücadeleleri, “biz kimiz, neyiz” sorularını gündeme getiren bir hareketlenme yaratabiliyor. Bazen amaçlar ve araçlar karışabiliyor, insanlar hedeflerini şaşırabiliyor. Her tür politika, ortadan kaldırmayı hedeflediği farkı ve eşitsizliği güçlendirme noktasına gelebilir. Kimlik politikaları olarak anılan tanınma mücadelelerinin tanımlayıcı/onaylayıcı türüne içkin, kimliğe dair özcü bir yaklaşımın farkında olsam da, bazı yöntemlerin ve araçların akıllıca kullanıldığında dönüştürücü ve dekonstrüktif olabileceğine de inanıyorum. Bir kimliğin ifade edilmesine yönelik onaylayıcı tanınma talepleri de dönüştürücü bir nitelik kazanabilir. Bizim görevimiz, gelecek kuşakların bu mücadeleyi baskın ya da ezilen kimlikler üzerinden değil, adil şartlarda yürütmesini mümkün kılan bir dünya inşa etmek. Arzum, en azından, güç asimetrisini ortadan kaldırmak.

Son yıllardaki çalışmalarınızda, temsil sorununu da toplumsal adalet üzerinden ele aldığınızı görüyoruz. Temsil sorununu adaletin bireysel ve toplumsal yansımalarıyla birlikte düşünmek, kültürü statik ve verili kategori olmaktan çıkarıyor; grup, cemaat, kimlik içindeki eşitsizlikleri görmemizi sağlıyor. Ezilen kimlik mücadeleleri içinde, kimlik üzerinden siyasetin dışında bırakılan ya da talepleri öncelikli tanınma talepleri arasında yer almayan, politik söyleme taşınmayan gruplar var. Örneğin, kadın haklarına ilişkin talepler, politik mücadelede çoğu zaman öncelikli kimlik hakları söyleminin dışında bırakılıyor. Feminist bir adalet düşüncesini olarak bu sorunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Temsil sorunsalı, teorik düşüncede önemli bir dönüm noktasına işaret ediyor. Bölüşüm ve tanınma ilişkisini Weber’in statü ve sınıf ayrımı üzerinden okumayı öneriyordum; ancak, bu ikili yapıya temsil boyutunu eklemek, teorik ve politik bir zorunluluk halini aldı. İki boyutlu teorik çerçeveyi öne sürdü-

ğümde epey eleştiri aldı. Haklı olarak, en fazla eleştiri, bir yokluğa ilişkindi: Politik ekonomi ve kültür tartışması bu kadar öndeyken, güç ve iktidar tartışmasının yokluğu hakikaten ciddi bir sorundu. Bense iktidar sorununun bölüşüm ve tanınma paradigmasına içkin olduğunu, adalet sorununun tamamen iktidar sorunu olduğunu söylüyordum. Bölüşüm-tanınma paradigmasının üçüncü bir boyuta ihtiyaç duyduğunu, bu ikili çerçevenin iktidar sorununu dışlamadığını, aksine, iktidarın nasıl deneyimlendiği üzerine kurulduğunu anlatmaya çalışıyordum. Yine de, son yıllarda, iktidar ve temsil arasındaki ilişkiyi daha fazla erteleyemeyeceğimi fark ettim. Adaleti, basitçe, toplumsal, politik, ekonomik açıdan eşit katılımın önünde engeller olmaması olarak tanımlıyorum. Teorik çerçeveye yön veren amacım da, eşit katılımın önündeki yapısal engelleri tespit edebilmektir. Dolayısıyla, benim için temel soru, ekonomik eşitsizlikleri, statü hiyerarşilerini, toplumsal adaletsizliğin tüm formlarını mümkün kılan bu engellerin neler olabileceğine ilişkindi. Bütün bu eşitsizliklerden bağımsız olarak aklımdaki soru şu: Bir topluluğu, ötekinin hakları ve politikası üzerinden düşünmek mümkün mü? Bu soruyu politik olarak imkânsız kılan bir örnek, “kazanan tümünü alır” prensibinin egemen olduğu politik sistemler ve uygulamalar. Örneğin, Amerikan seçim sisteminde ideolojik bir azınlığın Kongre’de temsil edilmesinin en ufak bir ihtimali dahi yok. Bu durum, eşit katılımın önünde bulunan, ekonomik ilişkilere, statü hiyerarşilerine çok da bağlı olmayan, politikanın tasarımına ilişkin yapısal ve kurumsal engellere iyi bir örnek. ABD seçim sisteminin tasarımına ilişkin bu vahamet, bana temsil sorunun ne kadar öncelikli olabi-

leceğini düşündürdü. Küreselleşme çağındaki temel kaygım ise, çerçeveleme politikasına (politics of framing) ilişkin. Çerçevelemeden kastım, bir topluluğun tâbi olduğu yasal düzenlemenin tüm üyeleri kapsayıp kapsamaması değil. Asıl derdim, kimler bir cemaatin üyesi olarak sayılıyor, politik temsiliyet dilinde kimlerin derdi yer alabiliyor? Kimler eşit katılımdan yararlanma hakkına sahip üyeler olarak, kimler dışarıda tanımlanıyor? Sınırlı bilgimden dolayı, Kürt meselesi hakkında pek konuşmak istemiyorum. Ancak yine de, Kürtlerin tanınma ve eşitlik mücadelesine ilişkin iki farklı analizin söz konusu olduğunu düşünüyorum: Bunlardan ilki, Kürtlerin meşru kabul edilen politik kimliği-

Odağımız, toplumsal düzen olmalı. Ama, toplumsal analize acı çeken bireylerin tekil tecrübesini de eklemek gerekiyor. Aksi halde, çoğu zaman baskı aracı haline gelen “bir arada yaşama” düşüncesini adalet açısından savunamayız.

nin ancak “Türk devleti sınırları içindeki Türk vatandaşları” olarak tanımlandığı, Kürtlerle Türklerin neden bir arada yaşayamadıklarına, Kürtlerin neden entegre olamadığına ilişkin analiz. Bu analiz, ekonomik koşulları, politik sistemin yapısını ve mantığını dikkate almalı. Diğer analiz ise, Kürtlerin Türk vatandaşı olarak anılmasını eleştiren taleplerin ele alınmasına dayanıyor. Bu, benim, “meta düzeyde çerçeveleme” dediğim analiz türü. Kürt mücadelesine ilişkin tartışmalı pek çok nokta olabilir, ama dünyada, teorik bir ayrıştırmaya yetecek kadar çok bağımsızlık mücadelesi yürüten hareket var: Filistinliler, özyönetim hakları için mücadele eden Doğu Asya’nın yerli halkları, Latin Amerikalılar ve diğerleri. Her birinin tek bir başlık altında toplayamayacağımız ka-

dar birbirinden farklı hak talepleri ve söylemleri var. “Meta düzeyde çerçeveleme” derken, bu hareketleri bir arada anmamızı sağlayan ortak noktalardan söz ediyorum. Ayrıca, çevresel adalet tartışmaları, küresel yoksulluk, küresel ekonominin tasarımına ilişkin (“peki ya sorun küresel kapitalizmin ta kendisiyse?” sorusu yükselmeye başladı) tartışmalar da çerçeveleme sorunlarına örnek teşkil ediyor. Örneğin, yoksul ülkelerin küresel sermaye hareketlerindeki rolüne ilişkin tartışmalar, sorunu nasıl çerçevelediğimizle yakından ilgili. Son yıllarda, modern devletlerin sınırlarını çizen ve onu adaletin öznesi olarak konumlayan Westfalya süreciyle oluşan çerçevede bir değişiklik oldu. Bazı durumlarda, politik devleti temel alan bu varsayımdan uzaklaşıldığını, artık bir devletin küresel ve ulus-ötesi iktidar kurumlarına ya da faaliyetlere rağmen bir talepte bulunmasının imkânsız olduğu düşüncesinin kabul gördüğünü görüyoruz. Bunlar çerçeveleme politikası dediğim alana, meta-düzeyle dair sorular. Adaletin iktidarla ilişkisini düşünürken, temsil sorununu iki düzeyde ele alabiliriz: Anayasa ya da politikanın kurgusunun adil olup olmadığını düşünebiliriz, ama aynı zamanda devletlerin de içinde yer aldığı daha geniş politik alandaki adaletsizlikleri de düşünmeliyiz; politikanın bireysel tecrübesini de bu adaletsizlikler oluşturuyor. Temsile ilişkin talepleri adalet bağlamında tartışırken “adaletin öznesi kim?” sorusuna ancak her iki düzeyi de göz önüne aldığımızda yanıt bulabilirim. Ayrıca, temsilin iki biçiminden söz etmek gerek. İlki, resmî kurumlardaki temsiliyet sorunu. Örneğin, Kürt kadınlarının parlamento-daki, yerel yönetimlerdeki temsili. Diğeri ise, resmî olmayan politik alanlarda, sivil toplumda ve kamusal alanda temsil ve görünebilme, sesini duyurabilme sorunu ve bu bağlamda medyanın yaklaşımı. Kim acı çekiyor, kimin keyfi yerinde? Kimin sesi duyulmuyor, kimler görünmez kınıyor?

Kültürel aidiyet ve temsil problemleri bağlamında Doğu ile Batı arasında teorik bir ayrım yapıyor musunuz?

Hayır. Doğu ve Batı kategorileri, özselleştirici ve homojenize edici kategoriler. “Medeniyetler çatışması” etrafındaki tartışmalarda bu kategoriler kullanılıyor; ekonomik kalkınma, yoksulluk ve eşitsizlik tartışmalarında genellikle Kuzey-Güney sınıflandırmasına başvuruluyor. Çoğu zaman kullanışlı olsa da, küresel kapitalizmi, demokratikleşme süreçlerini düşündüğümüzde, Kuzey-Güney kategorilerinin de yeterli olmadığını görüyoruz. Örneğin, Çin’de, bundan on yıl önce konuşulamayacak pek çok meselenin rahatlıkla konuşulabildiğini ve hızlı bir liberalleşme sürecine girildiğini gördüm. Ama hâlâ totaliter ve tamamen eşitsizlik üzerine kurulu bir kurumsal yapı varlığını koruyor. Bu anlamda bir Batı uygarlığından farkı yok. **Temsil sorunu, maduniyet edebiyatının ve politik düşüncesinin de temel**

Fotoğraf: Nilgün Yurdalan

sorunu olarak karşımıza çıkıyor. Ana akım siyaset teorisinde de giderek daha sıklıkla ele alınan bir sorun bu. **Temsiliyet meselesini sorunsallaştırmanızı ve ele aldığınız bağlam açısından nasıl farklılıklar görüyorsunuz?**

İktidar sorunu, benim için en temel sorun. Bölüşüm, tanınma ve temsil eksenini kapsayan üçlü paradigmada, adaletin farklı, ama birbiriyle ilişkili üç boyutunu düşünmeye çalışıyorum. İktidar, bunlardan yalnız biriyle değil, hepsiyle yakından ilgili; her üç boyuttaki eşitsizlikler, gücün meşru olmayan şekillerde kullanılmasına ve deneyimlenmesine ilişkin. İktidar, bu üç eksenin de kesen bir kategori. Egemen kamusal alan teorilerinden farklı bir şey düşünmeye çalışıyorum. Ancak esas soru hâlâ “madunun dili var mı?” sorusu. Bu soru etrafında pek çok çalışma var. Örneğin, Doğu-Batı üzerine kurulu söylemleri, oryantalizmi yeniden düşünebilmek için Edward Said’e ve onun düşüncesini takip eden teorisyenlere kulak vermek gerek. Ya da Batı düşüncesine içkin erkek merkezliği irdeleyen feminist çalışmalar da elbette iktidar ve temsiliyet sorununu ele alıyor. Bunlara ek olarak, bu sorunun bazı kullanımlarının tektipleştirici olduğunu eklemek gerekiyor. Esas dikkat etmemiz gereken, Batılı ve/veya erkek merkezci egemen söylemin kendini iktidar konumu ile nasıl özdeşleştirdiği ve iktidar olmayanı da ancak iktidar karşıtlığı üzerinden konumlandığı. Öyle ki, toplumsal çelişki ve çatışmaları açıklayabilecek iktidar ile ilişkili olmayan bir söylem alanınız kalmıyor. Bu nedenle, Gramsci’ci anlamda hegemonya mücadelesi kavramını kullanmayı tercih ediyorum. Bu kavramla, egemen söylemin ezilen sesleri de kendine katma yollarını ve biçimlerini düşünmeye çalışıyorum, çünkü bu kavram, hegemonyanın her daim eklemelerinden ayrılmış, parçalı olan yapısını düşünmemi sağlıyor.

Sözünü ettiğiniz yeni dünya düzeninde feminist mücadeleyi nasıl değerlendiriyorsunuz? Feminist mücadelenin, günümüz hegemonik güçlerinin ideolojik saldırılarına karşı hazırlıklı olduğunu düşünüyor musunuz?

Ne yazık ki düşünmüyorum. Ama feminist hareketle feminist teori arasında bir ayrım yapmak gerekir. Örneğin ABD’de (ki bunun dünyanın pek çok bölgesi için geçerli olduğunu düşünüyorum) feminizm, militan ve dönüştürücü bir sosyal hareket olma özelliğini uzun süredir kaybetmiş, başka bir dünya imkânını düşündüren taleplerini yitirmiş durumda. ABD’de feminizm, daha çok, demokratik siyaset içinde belli bir çıkar grubu tarafından temsil edilen, gelenekselleşmiş bir hareket. Pek çok ülkede, feminist politikalar “normalleşti”, birçok insan feminist idealleri tanıyor, biliyor. Ciddi ölçüde bilinirliğine rağmen, normalleşmiş bir düşünce ve talepler bütünü olarak feminizm, mevcut değer yapılarını ve siyaset biçimlerini değiştirecek düşünsel gücünü kaybet-

miş durumda. Feminist teori ise karizmatik, etkileyici ve ikna edici bir düşünsel akımdı. Psikanaliz ve söylem teorilerinden hayli etkilenen bu akım, ne yazık ki politik ekonominin eleştirisinden koştukça analitik açıdan güçlü, ancak normatif temelleri zayıf bir teoriye dönüştü. Feminist teori ve politikanın geldiği nokta, kimlik politikalarının gelişimiyle, özellikle özcü olmayan kimlik anlayışının temellendiği politikalarla bir paralellik gösteriyor. Ekonomi-politiğin gözardı edilmesi, neoliberalizmin hem bir üretim ve paylaşma biçimi hem de kuvvetli bir ideolojik güç olarak politik alanda gerçekleştirmek istediği amaç. Feminist teori ve politika, neoliberalizmin bu saldırılarından nasibini aldı. Bugün herkes sosyal ve ekonomik belirsizlikten etkileniyor. Uzun süreli yoksulluk ve yoksunluğun giderek artması, devasa işsizlik, barınma sorunu, sosyal hizmetlerin geri çekilmesiyle birlikte, adaletin ekonomik boyutunun ekonomi tartışmalarında giderek daha merkezi hale gelmesi kaçınılmaz. Feminizmin de ağırlık merkezinin bu doğrultuda değişmesi gerekiyor.

Ekonomik adaletsizliklerin yanı sıra, patriyarkal düzenin yarattığı eşitsizlikleri belirleyen bir başka temel unsur da, erkekegemen iktidar tarafından kurulan ve onun iktidar pratikleriyle yeniden üretilen, teorik ve politik olarak çok da sorunsallaştırılmadan kabul edilen “kadın öznelliği”. Feminiz-

Küresel medyanın tahakkümü altındaki evrende, farklı okumaların çatışma halinde olduğunu görüyoruz. Örneğin, yeni muhafazakârlık ve yeni köktencilik, arzuları belirleyen temel anlatı olmaya aday olarak yaygınlaşıyor.

min ufkunu yeniden çizmemiz gereken bir dünyada, kadın öznelliği sorunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Öznellik sorunu, feminizmin de çok ihtiyaç duyduğu yapısal ve bütünlüklü bir eleştiri için ve toplumsal düzenin temeline dair sorular için son derece önemli bir felsefi ve kavramsal sorun. Toplumsal yapıların ve ilişkilerin temelinde yatan, onları belirleyen hâkim bir öznellik anlayışı var. Feminizm bağlamında, kadın öznelliğine dair dikkat çekmek istediğim birkaç nokta var. Bunlardan ilki, Marx ile Freud’u bir arada düşünmek nasıl mümkün olacak? Bugünkü sorun, öznellik ve kimliği bir arada düşünmüyor olmamız. Örneğin, aileye ilişkin sorular bu iki kavramı bir arada düşünmemizi zorunlu kılıyor. Aile gibi ilksel bir süreci kimlik kurulum süreçlerinde gözardı etmemiz, insan öznelliğini tanımlı bir kimlik olarak kabul etmemizle oldukça yakından ilgili. Toplumsal cinsiyetin, sınıfsal konumun, statülerin ilişkisel olarak kurulduğu olgusu, bize, öznelliği, tüm bu ilişkilenme içinde sürekli yeniden tanımlanan özne pozisyonlarını düşünmemiz gerektiğini gösteriyor. Ancak şunu da unutmamamız gerekiyor: Öznellik düşüncesi de tek başına toplumsal süreçleri anlama-

mıza yardımcı olmayabilir; toplumsal çatışmanın tüm boyutlarını düşünmemiz, iktidar mekanizmalarıyla birlikte ele alamaz gerekiyor.

Öznellik sorunu ideolojiyle birlikte ele aldığınızı söyleyebilir miyiz?

Evet, kesinlikle. En genel anlamıyla ideolojinin tercihlerimiz, arzularımız, “olmak istediklerimiz” üzerinde yadsınamayacak etkisi var. Feministlerin ve toplumsal mücadelenin öznesi olan tüm kesimlerin bu sorunu bir kez daha düşünmesi gerekiyor. Küresel medyanın tahakkümü altındaki evrende, farklı okumaların çatışma halinde olduğunu görüyoruz. Örneğin, yeni muhafazakârlık ve yeni köktencilik, arzuları belirleyen temel anlatı olmaya aday olarak yaygınlaşıyor. Hegemonya mücadelelerinin diyalojik olarak geliştiğini ve yürütüldüğünü unutmamamız gerekiyor.

Toplumsal adaleti çok boyutlu, her boyutu tek tek ve bir arada düşünülmesi gereken bir süreç olarak ele almak, klasik işçi sınıfı mücadelesini, kadın hakları aktivizmini ya da eşcinsel hareketini dışlamayan, ancak normatif bir çerçeve arayışında yeni kavramsal başvuru noktaları üzerine düşündürüyor. Hangi teorik ve metodolojik yapılar, adaletsizliğin tekil tecrübesini, evrensel bir eşitlik ve özgürlük söylemiyle bir arada düşünmemizi mümkün kılabilir?

Metodolojik tercihler düşüncemizi belirliyor. Toplumsal ontolojinin temeli üzerine düşünürken, “birey” kavramından yola çıkılmaması gerekiyor. Ancak toplumsal ontoloji, aynı zamanda, bireyin her daim bireyselleştirildiğini, toplumsallaştırıldığını, toplumsal bir karakter olarak konumlandığını ve bütün bu süreçlerin nasıl işlediğini de ele almalı. Başlangıç noktamız, tüm pratiklere, düşünsel tercihleri anlama ve yorumlama protokolleriyle toplumsal düzen olmalı; kırılan, bağımlı bir beden nasıl üretildiğini, nasıl birey ya da vatandaş haline geldiğini bu toplumsallık üzerinden düşünmeliyiz. Diğer yandan, politik ve etik açıdan hümanizmi büyük bir tehlike olarak görüyorum. Cemaatlerin nasıl kurulduğuna, işlediğine dair hümanist yaklaşımın cemaat ve grup içi eşitsizlikleri, temsiliyet sorunlarını örtbas ettiğini görmemiz gerekiyor. Birlik-teliklere ontolojik olarak ilksel bir süreç atfetmemek gerekiyor. Odağımız, toplumsal düzen ve ona içkin çatışmalar olmalı. Bununla birlikte, toplumsal analize kırılan, bağımlı, toplumsal şiddete maruz kalan, acı çeken bireylerin tekil tecrübesini de eklemek gerekiyor. Aksi halde, çoğu zaman baskı ve tahakküm aracı haline gelen “bir arada yaşama” düşüncesini adalet açısından savunmamız mümkün değil. Cemaat karşısında bireyden yana kurulan normatif perspektifi savunabilirim; ancak, toplumsal düzen üzerine düşünmeye başladığımızda, toplum atomize bireylerin bir araya gelmesinden ibaret olmadığı için, analiz biriminin “birey” olmaması gerektiğini savunuyorum.

İki iktidar, ikisi de birbirinden mundar

Dogan Medya Grubu ile AKP beş yıl boyunca al gülüm ver gülüm anlaştılar. Sonra araya Çankaya'lı Gül, Deniz Feneri, Ergenekon, Mersin rafineri arazisi, Hilton gibi sorunlar girdi. Bir yandan da AKP kendi medyatik iktidarını inşa ediyordu...

AKP ile Doğan Medya Grubu (DMG) arasındaki ilişki ve çelişkileri, siyasî iktidar ile medyatik iktidar arasındaki kapaşma olarak değerlendirilmek gerekir. Birbirleri üzerinde mutlak egemenlik kurmaya çalışıyorlar. Maliye Bakanlığı'nın sadece teknik değil, siyasî bazı gerekçelerle DMG'ye kestiği rekor düzeydeki vergi cezası, medya kuruluşlarına sadece muhasebe/finans/deFTER tutma gibi teknik konularda usûle riayet etme zorunluluğunu hatırlatmanın yanı sıra, nispi ve mevzi muhalefet yapan medya organlarına da dikkatli olmaları gereğini anımsatmış oluyor.

Maliye Bakanlığı, 3.75 milyar liralık cezadan önce de, şubat ayında 826 milyon liralık bir başka ceza daha kesmişti. Doğan Holding'in kayıtlı sermayesi 2.45 milyar lira olduğuna göre, ilk bakışta cezaların miktarı dikkat çekici.

Başta DMG olmak üzere, çeşitli çevreler, bu cezaları, hükümetin medyayı susturma operasyonu olarak değerlendirdi. Gerçekten de AKP'nin bu alanda olağanüstü olumsuz bir sabıkası var: 2002'deki seçimlerden hemen sonra, Uzan Grubu'nun medya organları, Tayyip Erdoğan'a karşı popülist ve milliyetçi bir söylemle kampanya açmıştı. AKP hükümeti de, cevaben, Cem Uzan ve ailesine ait 219 şirkette bir gecede el koymuştu. Siyasî iktidarın medyayı denetlemek için kullanabileceği birçok yasal, malî, siyasî, ideolojik yöntem halihazırda mevcut. Hükümetin elinde, ayrıca, yasadışı olmasa da, gayrimeşru sayılabilecek olanaklar mevcut. Hükümetin kestiği vergi cezası, kaçınılmaz olarak iktidar yanlısı gazeteciliği teşvik ediyor. Doğan Grubu dışındaki medya organları cezayı açık bir şekilde onaylamasalar da, DMG ile herhangi bir dayanışma içine girmediler. DMG, TÜSİAD ve uluslararası alandaki destekleri sayesinde, AB çevrelerinde ve dünya medyasında kendi lehinde bazı haber ve yorumlar yayınlamayı başardı. AKP ise bu başarıdan pek etkilenmemişe benziyor. AKP ile DMG arasındaki çelişmeden gazeteciler de, okur da zararlı çıkıyor. Orta ve uzun vadede hükümet de pek kazançlı çıkmaz.

Total iktidar

Hükümet, DMG gibi devasa bir mekanizmanın, bir süredir, açık seçik ve keskin bir muhalefet olmasa da, eskisi kadar kendisini desteklememesinden kuşkusuz rahatsız. Mevcut siyasî iktidarın basın özgürlüğü anlayış ve uygulamaları, tıpkı DMG'ninkiler gibi, hem genel tanımlara uygun değil, hem de uluslararası standartların çok altında.

Vergi cezası, belli ki Doğan Gru-

bu'nun kendisine yarar sağladığı bir dizi usûlsüzlük sonucu kesildi. Doğan Grubu da bunu inkâr etmiyor. Sadece ve esas olarak miktarın devasa boyutlarda (rekor) olmasından yakınıyor. Maliye Bakanlığı herhalde vergi cezalarını keyfî bir şekilde saptamıyor. Yasa ve tüzükler, vergi cezalarının oranlarını belirlemiş durumda.

DMG, medyatik iktidar olmanın verdiği güç ve güvenle, vakt-i zamanında "siyasî iktidar nasıl olsa bana ihtiyaç duyuyor, bu nedenle benim usûlsüzlüklerime göz yumar. Yummazsa da, siyasî iktidara muhalefet eder, onu dize getiririm" diye düşünüyordu herhalde. Defterlerde -şimdiye kadar müfettişlerin saptayabildiği- iki büyük usûlsüzlük yapmış olmaları bunu gösteriyor.

Siyasî iktidar ise, medyatik iktidarın

AKP ile Doğan Medya Grubu'nun aslında çok da farklı olmayan basın özgürlüğü anlayışları var. İkisi de "bana dokunmayan yılan bin yaşasın" derken, basın özgürlüğünü salt kendileri için talep ediyorlar.

çeşitli haklı ya da haksız taleplerini -mesela Hilton arazisi ya da POAŞ rafinerisi taleplerini- bir süredir reddetmeye başladı. İki nedenle: Birincisi, medyatik iktidarın talepleri bitmiyor. Tüm talepler karşılansa bile yenileri gelecek. İkincisi, siyasî iktidar, geleneksel/eski medyatik iktidar yerine kendine yakın yeni bir medyatik iktidar kutubu oluşturmaya çalıştığı için bu yeni kutbu da desteklemek zorunda. Rafineri konusunda Başbakan Erdoğan açık konuştu: "Size veremeyiz, Çalık'lara söz verdik!"

Benim basın özgürlüğüm

Vergi cezasının Doğan Grubu açısından basın özgürlüğüyle bir ilişkisi yok. Çünkü Doğan Grubu, AKP'nin iktidara geldiği günden (2002) Abdullah Gül'ün (2007) cumhurbaşkanı seçilmesine kadar siyasî iktidarı destekledi. Deniz Feneri ve Ergenekon soruşturması nedeniyle, ayrıca başka bazı siyasî-ideolojik gerekçelerle iki iktidarın ortaklıkları bozulmaya başladı.

Basın özgürlüğü, bir başbakan, bir medya grubunun gazetelerini boykot çağrısı yaptığı zaman tehlikeye düşer. Usûlsüzlük yapan bir medya şirketine vergi cezası kesildiği zaman değil. Üstelik Doğan Grubu, Türkiye'de basın özgürlüğü gerçekten tehdit altına girdiğinde, mesela Uzan Grubu hükümetçe yasadışı ve gayrimeşru yöntem ve yaklaşımlarla tasfiye edildiğinde ya da muhalif görüş ve yazıları nedeniyle gazeteciler tutuklandığında, Kürt gazete ve internet siteleri yasaklandığında, hakkını talep eden gazete-

ciler greve çıktığında pasif kalmış, ses bile çıkartmamıştır. Bugün diğer medya gruplarının Doğan Grubu'nu pek de desteklememesi, bir yandan siyasî iktidardan çekindikleri için olabilir ama, bir yandan da usûlsüzlük yapan bir grubu "basın özgürlüğü" adına desteklemenin pek de doğru bir tutum olmadığını bildikleri içindir.

AKP ile Doğan Medya Grubu'nun aslında çok da farklı olmayan basın özgürlüğü anlayışları var. İkisi de "bana dokunmayan yılan bin yaşasın" derken, basın özgürlüğünü salt kendileri için talep ediyorlar.

Medyatik iktidar kendi alanının dışına çıkıp siyasî iktidarın alanına girdiğinde, o alandan da kendine pay talep etmeye başladığında, hükümetten sert tepki gördü. Keza siyasî iktidar da, aslında öyle köklü, kalıcı ve tutarlı bir muhalefet bile yapmamasına rağmen, kendisini eskisi kadar desteklemeyen bir grubu, malî usûlsüzlüklerini de fırsat bilip susturmak/hizaya çekmek istedi. Mesaj açık: Beni destekle ya da hiç olmazsa bana karşı çıkma, yoksa seni mahvederim!

Okur, özellikle de DMG okurları, tüm bu siyasî/medyatik iktidar çekişmelerinde biraz ortada kalabiliyor. Hem siyasî iktidarın hem de medyatik iktidarın tutarsızlıkları ve çelişkileri sayesinde, belki de bu çıkar çatışmasını daha iyi düşünebiliyor, daha iyi anlamaya çalışıyor. Emin Çölaşan'ı neden attınız? Bekir Coşkun'un gitmesine neden göz yumdunuz? Vergi cezasına nasıl ve neden karşı çıkıyorsunuz? DMG usûlsüzlük yaptı mı, yapmadı mı? DMG'nin karşı çıktığı vergi cezasının tutarı mı, yoksa cezanın kendisi mi? Okur şu sorulara yanıt arıyor: Aydın Doğan, AKP ile neden, nasıl ve ne zamandan beri anlaşmazlığa düştü? Bu anlaşmazlık nasıl sonuçlanacak?

İzinli olan yazarımız bugün köşesini patrona ithaf etmiştir

Dikkatimi çeken bir alan da köşeyazarlarının konum ve durumu. Yıllar önce Nadir Nadi, "Dostum Mozart" başlıklı bir deneme kitabı yayınlamıştı. O dönem Cumhuriyet'in müzikten anlayan, anlamayan tüm köşeyazarları ,kitap, Mozart, müzik ve Nadir Bey hakkında övgü dolu satırlar yayınlamışlardı. Hatta bu köşeyazıları iki-üç tur devam etti. Bu biraz da mecburiyettendi. Patron kitap yayınlamıştı ve o kitabı tanıtmak, övmek her yazarın neredeyse doğal bir göreviydi. Çünkü bugün olduğu gibi dün de Cumhuriyet'te gerçekten

iktidardan bağımsız köşeyazarı pek yoktu. Askerî iktidar, siyasî iktidar ya da iş-verenin iktidarı, yazarın kendi bağımsız, öznel, kimlikli ve kişisel görüş ve fikirlerinden daha ön plandaydı.

Doğan Medya Grubu'nda, vergi cezası/basın özgürlüğü temasını işlemeyen köşeyazarı kalmadı. Maliyeden de, basın özgürlüğünden de bîhaber çok sayıda kalem, kendilerini ifade etmek, patronla AKP arasındaki çelişkide konumunu açıkça ilan etmek zorunda kalıyor. Biri de kalkıp "Doğan Holding'in yönetimi kim-senin itiraz edemeyeceği bir şekilde usûlsüzlük yapıp kendine haksız menfaat sağlamış; ee, bunun da bir yaptırımı olacak tabii ki. Doğan Holding'de bu usûlsüzlüğü yapanlar teşhir edilmeli, grubunuzun prestijini sarsan bu uygulamanın sorumlularına gerekli yaptırımlar uygulanmalıdır. Vergi usûlsüzlüğü, gazeteciliğin/haberciliğin dışında bir gelişmedir. Böyle olumsuz bir uygulamanın bizim haberciliğimizi etkilememesi gerekir" diye yazamıyor tabii ki.

Siyasî iktidar ile medyatik iktidar farklı türlerde/yapılarda iktidarlardır. Medyatik iktidar, tek başına ve somut bir iktidar değildir, olamaz. Medyatik iktidar ancak siyasî iktidarla iyi geçindiği sürece iktidarını sürdürebilir. Ya da başka iktidar odaklarının (mesela askeriye ya da iktisadiye) sözcülüğünü üstlendiği zaman efendilerinin iktidarına ortak olabilir.

İki iktidar arasındaki kavgada, taraflar, kendi cephelerini genişletip, yani saflarına müttefik kazanıp karşı hedefi küçültmeye ve diğer güçleri rakip iktidardan uzaklaştırmaya çalışsalar da, medyatik iktidar sonuç olarak sanaldır ve siyasî

iktidar karşısında herhangi bir zafer kazanamaz. Doğan Holding sadece medya alanında faaliyet gösteren bir iktisadî güç olmasa da, holdingin diğer branşları da sonuç olarak siyasî iktidarın tasallutundan kendini pek kolay koruyamaz.

Bu memleketin başbakanı Erdoğan, bu sıfatıyla zaman zaman kendisini medyatik iktidarın da sahibi ve yöneticisi sayıyor. Medyatik iktidarın adı şimdilik Aydın Doğan. Bu grubun medya organları holdinglerinin çıkarları doğrultusunda yayın yaparken, Aydın Doğan'ın da kaçınılmaz olarak kimi zaman gizli, kimi zaman açık siyasî emelleri gündeme ge-

Bugün diğer medya gruplarının Doğan Grubu'nu pek de desteklememesi, bir yandan da usûlsüzlük yapan bir grubu "basın özgürlüğü" adına desteklemenin pek de doğru bir tutum olmadığını bildikleri içindir.

lebiliyor. Ne var ki bu emeller, Aydın Doğan'ın doğrudan başbakan olmasını da içeren ciddi ve öz olarak sadece siyasî emeller değil.

Her iki taraf bu konum ve tutumlarını sürdürdükçe, çelişki/kapışma kaçınılmaz. Erdoğan mesela Çalık Grubu üzerinden medyatik iktidarın alanına giriyor, orada da egemenlik kurmak istiyor. Doğan da, çoğu zaman, haber politikaları ve köşeyazarları aracılığıyla AKP'nin siyasî iktidarını zayıflatmak hamlelerinde bulunuyor.

Doğan, Erdoğan'ı yenemez. Çünkü Doğan esas olarak siyasal alanın kalıcı bir gücü, aktörü değil. Doğan, AKP ancak siyasal alanda darbe yedikçe bu darbelerin imajını çoğaltabilir, yankılarını daha güç-

lü hale getirebilir, AKP karşıtlarına daha çok ses ve söz sağlayabilir.

Bir gazete bir hükümeti şaapabilir mi?

Erdoğan ise medyatik alanda Doğan'ı zayıflatır, hatta başını da eğebilir. Erdoğan'ın Çalık ve benzeri gruplara ihtiyacı olmadan da Doğan Grubu'nu yıpratması mümkün. İşte mesela vergi cezasıyla bunu yapıyor. Devlet gücüyle, hükümet iktidarıyla herhangi bir medya grubunu zayıflatmak bir iktidar partisi için çok zor bir çalışma değil.

Sonuç olarak siyasî iktidar, medyatik iktidarın uzlaşma önerilerini kabul eder, çünkü medyatik iktidar çok fazla direnemez, ısrar edemez. Büyük ya da küçük indirimler sağlanır, Doğan vergi cezasını öder. AKP iktidarda kaldığı sürece de, küslük biter, siyasî iktidar ile medyatik iktidar eskisi gibi "nispeten" iyi geçinmeye başlar.

Bu çalışmada, medya açısından, kamu açısından doğru tutum, iki iktidar odağına da eşit uzaklıkta durup siyasî ve diğer iktidar odaklarından bağımsız bir medya ile medyaya müdahale etmeyen bir siyasî iktidar yaratılması için fikir üretmek ve çaba sarfetmek olmalı.

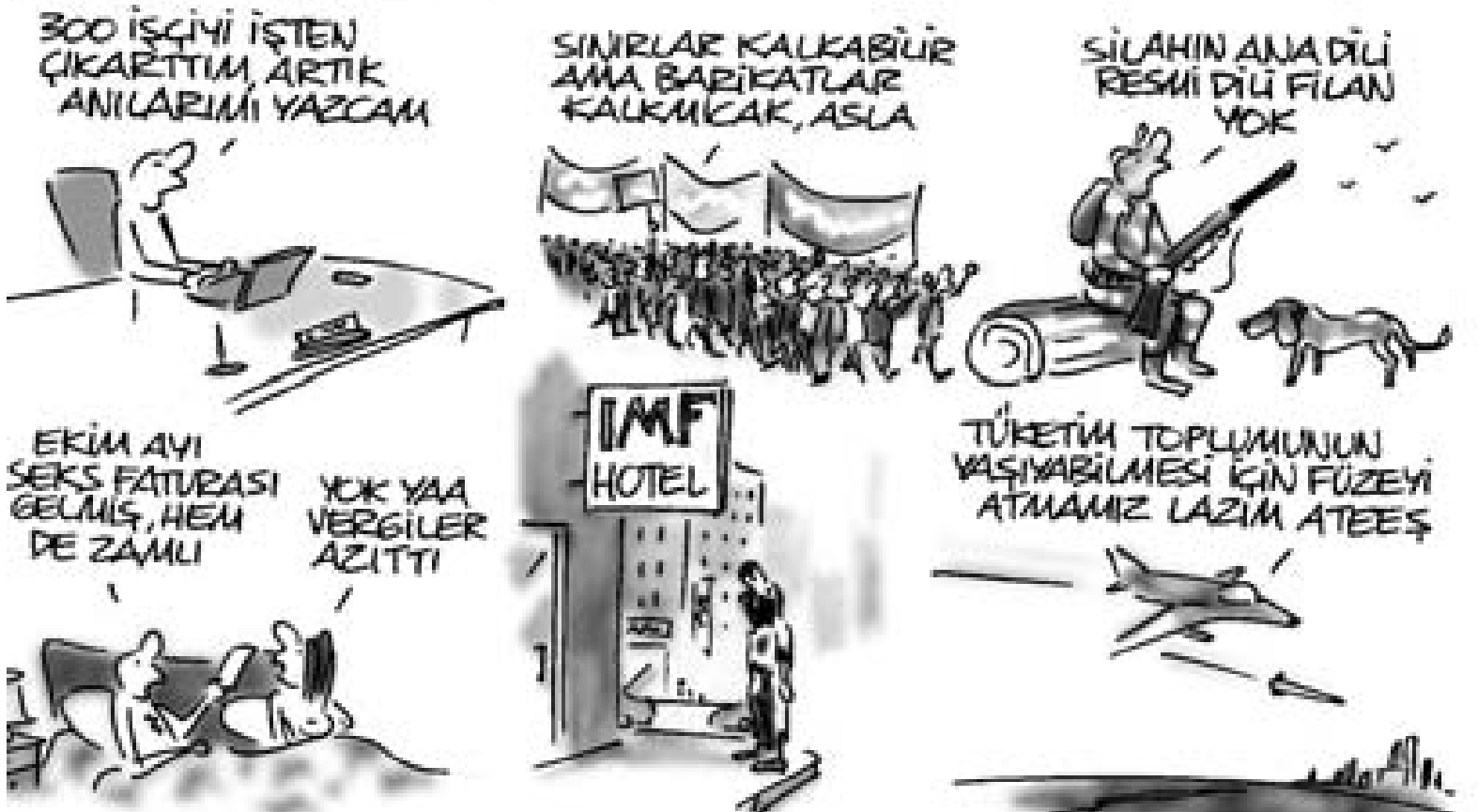
Bırakın işin siyasî yanını, birisi gelip size "Büyük ikramiye sız kazandınız. 25 günlük bir dünya turuna çıkıyorsunuz. Ancak yol arkadaşınızı seçmek durumundasınız. Aydın Bey'le mi gideceksiniz, yoksa Erdoğan Bey'le mi?" dese, ne cevap verirsiniz?

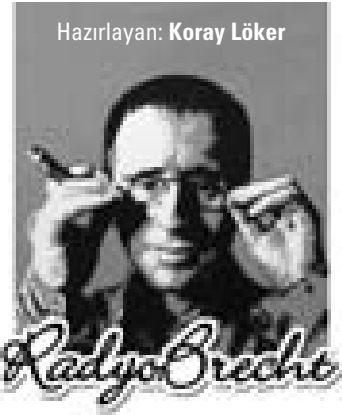
Benimki belli: Mümkünse ben seyahatin parasını talep edeyim!

Ragıp Duran

SARKIS PAÇACI

sarkipasaci@hotmail.com

Last FM ve MySpace'e saldırı kınanmalıdır!

"Korsanla mücadele" adına açıkça "piyasa faşizmi" yapan MÜYAP, sansürcü zihniyetle işbirliği yapmaya devam ediyor. Dünyanın en büyük sosyal müzik ağıları Last FM ve MySpace'e Türkiye'den erişim, MÜYAP'ın "bu sitelerde yer alan bazı verilerin ihlâl içerdiği" gerekçesiyle Beyoğlu Cumhuriyet Başsavcılığı'na yaptığı başvuru sonucu, 19 Eylül'de engellendi. Bayramda bu sitelere girmek isteyen kullanıcılar, YouTube'dan aşına olduğumuz "Bu siteye erişim mahkeme kararıyla en-

gellenmiştir" notuyla karşılaştı. Last FM, CBS Interactive bünyesinde yayın yapan, EMI, Warner gibi dev plak şirketlerinin yanısıra dünyanın her yerinden onbinlerce bağımsız müzisyenin eserlerinin dinlenebileceği bir internet radyosu. Bir küresel müzik vahası. MySpace ise gene dünyanın her yerinden müzisyenlere doğrudan ulaşabileceğiniz, eserlerini dinleyip fikirlerini okuyabileceğiniz dev bir müzik portalı. Ticarî olmayan müziğin internetteki kalesi. Bu iki mecranın da içeriği o kadar geniş ki, MÜYAP'ın şikâyeti-ne gerekçe oluşturan "veri ihlâli", her ne

olursa olsun, kullanıcıların maruz kaldığı mahrumiyetin boyutlarıyla kıyaslanamaz. Ancak bu defa karşılarında direniş var. Bilgi Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden Doç.Dr. Yaman Akdeniz, "internet kullanıcısı" sıfatıyla, MySpace ve Last FM sitelerine erişim yasağının kaldırılması için Beyoğlu Sulh Ceza Mahkemesi'ne başvurdu ve Anayasa Mahkemesi'nin Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki bir hükmü iptal etmesini talep etti. İnternet sansüründe Çin'le yarışan Türkiye, son dört ayda 2600, toplamda 6000 internet sitesine erişimi mahkeme kararıyla engelledi.

SANAL AKTİVİSTLERİN KÜRESEL PROFİLİ

Ne kadar varsıl, o kadar eylemci

Artık bir SMS ile onbinlerce cep telefonuna veya internet sitesine ulaşmak mümkün. Bir haberi yaymak hiçbir zaman bu kadar hızlı olmamıştı. Ancak çağın aktivistlerinin eğilimlerini belirleyen bu "sınırsızlık" paradoksal biçimde yeni sınırlar çiziyor: İleri teknolojiyi satın alıp kullanmak, güncel deyimle "erişim" herkese nasip olmuyor...

Taban örgütlerinin etkinlik alanlarını mobil teknolojiler ve internet kullanarak artırmak amacıyla kurulan DigiActive.org grubu, 2009 yılı başlarında bir anket düzenledi. Kendini sanal eylemci olarak tanımlayan insanların hangi konularda kampanya yürütmeyi tercih ettikleri, teknolojiye erişimleri, yaş, coğrafi konum ve cinsiyet gibi kategorik bilgilerinin derlendiği anketin sonuçları "Sanal Aktivism Araştırması Raporu" başlığıyla temmuz ayında yayınlandı.

İlk dikkat çekici nokta, internet üzerinden tüm dünyadan katılıma açık da olsa, İngilizce araştırmaya katılanların, ezici bir çoğunlukla ABD'de yaşıyor olması. Sanal eylemlerin de çoğunlukla İngilizce düzenleniyor olmasından yola çıkarak, anketin, dar bir açıdan da olsa, bu kavramın hangi coğrafyalarda hangi yoğunlukta tartışılıyor olduğuna dair fikir verdiği söylenebilir. Bu veri, DigiActive.org tarafından katılımcıların internet bağlantısına işyeri ya da evde sahip olmaları verisiyle yan yana konarak "Küresel Elitin Etkinlik Alanı Olarak Sanal Eylemcilik" başlığı altında yorumlanıyor. Bir örnek: İnternet erişiminin nüfusa oranı yüzde 7 civarında olan Hindistan'dan araştırmaya katılanların yüzde 77'si, evlerinden internete bağlanabiliyor.

Bu rakamlar, sanal eylemcilerin, dünyanın neresinden olurlarsa olsunlar, orta-üst sınıf, beyaz yakalılar arasından çıktığına dair bir fikir de veriyor. Bu fikri destekleyen diğer bir veri de, denek grubunun diğer teknolojilere erişimi. Her on katılımcıdan altısı internet sayfalarına bağlanabilen bir cep telefonu kullanırken, her on kişiden üçünde GPS, beşinde video destekli cep telefonu bulunuyor. Cep telefonunun özellikleri ne kadar fazlaysa, eylemleri telefon üzerinden yürütmek o kadar yaygın. Diğer bir deyişle, eylemin sanalında varsıllık, eylemcilik potansiyelini doğrudan etkiliyor.

Sanal eylemcilik kavramı, çoğunlukla birincil varoluş alanı sanal dünya olan tüm örgütlenmeleri işaret etse de, kavram, gelişimini büyük oranda eylemlerini fiziksel olarak gerçekleştiren, ama haberleşmelerini internet üzerinde anonim, çok-merkezli yapılarla sağlayan örgütlere borçlu. Bu nedenle yeni medya kullanarak örgütlenip gerçek işgal eylemlerine katılanlara da (Seattle sokaklarını iş-

Sanal eylemciler orta-üst sınıf beyaz yakalılardan çıkıyor. Cep telefonunun özellikleri ne kadar fazlaysa, eylemleri telefon üzerinden yürütmek o kadar yaygın. Diğer bir deyişle, eylemin sanalında varsıllık, eylemcilik potansiyelini doğrudan etkiliyor.

gal eden otonomlar), Dünya Ticaret Örgütü ya da G8 buluşmasının web sitesini çalışmaz hale getirenlere de (Anonymous örgütü gibi), kültür bozumu (culture jamming) eylemleriyle kurumsal kapitalizme saldıran örgütlerin üyelerine de (The Yes Men gibi) sanal eylemci dendiğine tanık olabiliyoruz.

Aynı kavramla tanımlanan böyle

farklı yapılar arasındaki geçişkenlik hali, bu grupların politik zeminde küreselleşme karşıtlığı şemsiyesi altında genellenebilmesinden doğuyor. Ya da DigiActive.org raporundan yola çıkılırsa, bu şemsiyenin altında orta sınıftan gelenler eylemciliği sanal kimlikle bütün görüyor, sanal dünyayı eylem zemininin ayrılmaz parçası olarak tanımlıyor demek de mümkün.

The Yes Men örgütünü inceleyerek bilgi çağında eylemcilik üzerine bir tez yazan Lani Boyd, kendilerini hacktivist olarak adlandıran eylemcileri, kültür eleştirisi ve sivil itaatsizlik organize etmek için bilgisayar ve internet kullanan bir grup olarak tanımlıyor. Küreselleşme karşıtlığı referansını, özellikle Naomi Klein referansları üzerinden vurgulayan Boyd, bu eylemciliğin kuramsal köklerini geçtiğimiz çağın avangard sanatçılarından ve Guy Debord gibi düşünürlerinde aramak gerektiğini, sanal eylemin, özünde gösteri toplumunda bir farkındalık yaratma çabasından doğduğunu öne sürüyor.

The Yes Men örgütü, Bhopal faciasıyla ilgili eylemleriyle dünya çapında isimlerini duyuran bir kültür bozum grubu. 1984 yılında Hindistan'ın Bhopal kentinde Union Carbide firmasına ait bir fabrikada meydana gelen kaza sonucu 25 bin insan hayatını kaybetmiş, 500 bin kişi de kazadan etkilenmişti. Kazanın yirminci yıl dönümünde, daha sonra firmayı satın alan Dow Kimya adına BBC'ye demeç veren bir sözcü, bölgenin

Sanal aktivizm

Ünlü tuvalet yazısı “Kilroy was here” kadar anonimleşmiş, pasifist bir iyi dilek olarak “Bir gün bir savaş çıksa ve kimse gitmese...” sloganı, dilin mesaja uygunluğu konusunda en başarılı örneklerden biri herhalde. Bunu sağlayacak bir mekanizmaya işaret etmeyen, kendiliğinden, itaatsizlikten ibaret bir öngörü ve hayalle örülü bir direniş çağrısı. Sakladığı “hayırlısı” duygusunun yanında, tersine çevrilmeye bu kadar müsait bıkkınlığı da tedirgin edici. Ya bir gün sadece ürettiklerimizi satın alabileceğimiz kadar boş vaktimiz olsa, kalan bütün vakitte anlamsız koşullarda çalıştırılsak ve kimse isyan etmese? Bu da mümkün görüldüğü kadarıyla. Demek ki birbirimizle konuşmaya, haberleşmeye ve “o gün hiçbirimiz gitmiyoruz savaşa, anlaştık değil mi?” diye son bir kontrole ihtiyacımız olabilir.

Bu ihtiyacın en kadim karşılığı elbette örgütlenmek. Gasp edilen emeğin anlamı üzerinden, çağrıldığı ismin yasaklılığı, ananla paylaştığın dilin sözcüklerinin yok edilmesi üzerinden örgütlenmek. Bugün artık ihtiyaçlarını karşılama biçimleri üzerinden, tüketici olarak örgütlenmek de ekleniyor listeye, başka anlamlar ve ihtiyaçlara karşılık örgütlenmeler de. Kaygılar da büyüyor listeye birlikte. Bir örgütün kendine ait hiyerarşisi, organları ve büyüklüğü, kaygıların çok

arka planda kaldığı yeni dünyalar, ilişkiler yaratıyor kaçınılmaz olarak. Kaçmak mümkün mü sorusu etrafında başka arayışlar başlıyor, örgütlenmenin anlamı ve nedensel ortaklığı yerine modeli, yapısı öne çıkıyor. Yatay örgütlenme, taban örgütlenmeleri konuşuluyor. Yeni terimler, kuramlar tartışılıyor.

Zahirî dünya da bu tartışmaların izdüşümlerine sahip elbette. Her model ve arayışı karşılayan başka örgütlenmeler, bunların sonucu olarak ortaya çıkan yeni eylemlilikler ve olanaklar her gün geliyor. Bugün, tüm dünyada, onlarca dilde kendine ait bir literatür yaratmış olan “sanal aktivizm” kavramı, yeni deneyimler ve alanlar sunuyor. Bir yanıla sanal dünyada eyleme geçmek, diğer bir yanıla sanal dünyada yaygınlaşan bir mesajla sokakları işgal etmek anlamına gelebiliyor sanal aktivizm.

Sanal aktivizmin önemi, sadece iletişim olanaklarıyla ilişkilerin nasıl geliştirildiği, onlara nasıl sahip olunabildiği açısından ortaya çıkmıyor. Basitçe darbe sırasında ele geçirilen radyo binasını kalan günlerde askerlerin korumasındaki sembolizmle hesaplaşmak değil tartışılan. Sosyal dünyasını ve devamında kendini gerçekleştirme-yi, internet, cep telefonları gibi araçların yarattığı, epeyce sembolik bir zeminde inşa eden bir nesil ve sınıf var. Sanal aktivizm, bu grubun zihin dünyasının politize edilmesi anlamını da taşıyor.

tamamen temizleneceği ve mağdurlara tazminat ödeneceği açıklaması yaptı. Açıklama aslında firma tarafından yapılmamış, bir eylemci BBC’yi şirket sözcüsü olduğuna inandırmıştı. BBC haberi yarım saat içinde düzelttiyse de, bu yarım saat, Dow Kimya şirketinin hisselerinin yüzde 4.2 değer kaybetmesine yetmişti. Eylemi gerçekleştiren The Yes Men örgütü, Warhol’un kendilerine biçtiği 15 dakikayı ikiye katlamakla tüm dünyanın dikkatini Bhopal’e çekmeyi ve sorumlu şirketi toplamda 2 milyar dolarlık bir kayba uğratmayı başarmıştı.

Bu eylemi ve diğer etkinliklerini daha sonra ticarî bir filmde öyküleştiren The Yes Men örgütünü, küresel kültür ticaretine eklenmesiyle birlikte kitlesine yabancılaşmakla suçlayan Boyd, örgütün Debord’un terimleriyle “mesajdan tamamen koparak, gösteri toplumunu eleştireceği yerde, onu besleyen bir imaj olmaya dönüştüğünü” söylüyor. Bu eleştiri The Yes Men özelinden çıkarılıp ana akım medya ile mesajını yaymaya çalışan örgütlerin kolayca düşebildiği bir tuzak olarak genelleştirilebilir. Hardt ve Negri’nin, “İmparatorluk”ta, bilgi çağı diye kutlanan dönemde mücadelelerin iletişimsiz hale gelmesini politik bir paradoks olarak tanımlamalarının izinden giderek, eylemlerin dönüşümünü, “medyada yer alacak kadar ehlileşme eğilimi” diye sadeleştirmek mümkün. Bu durum da aslında sadece sanal eylemciliğe özgü değil. Yeni sosyal hareketleri oluşturan birçok örgütün ana akım medya ile dirsek temasını zorunlu kılan yöntemleri uzun süredir tartışma konusu.

Fizikî dünyada bu eleştirilere karşı olabildiğince merkezî ve yatay örgütlenme deneyimleri olduğu gibi, sanal

dünyada da internetin temel bir özelliği olarak tanımlanan anonimlikle özdeş hale gelen, sözcülerden kaçınan, ana akım medyayı önemsemeyen ve bir çeşit doğrudan eylem deneyimi inşa etmeyi deneyen gruplar var. Bu gruplar, anonim olmanın doğası gereği üyelerden çok sempaticanlarla örgütlenen, yapılan çağrılarının somut adresler yerine açık mektuplar olarak yayımlandığı yapılar olarak ortaya çıkıyor. Sempaticanlarını değişik zamanlarda, eşzamanlı olarak belirli sitelere ve dolayısıyla bilgilere, açıklamalara erişimi engellemek üzere topluca saldırıya çağıran Anonymous grubu da bunlardan biri. İran seçimleri sonrası çıkan olaylarda, ünlü torrent sitesi The Pirate Bay’le birlikte İran’a destek kampanyası örgütlemesiyle ismi duyulan Anonymous, merkezî olduğu için belirli referanslarla tanımlanması zor bir grup.

Hardt ve Negri’nin “bilgi çağı” denen dönemde mücadelelerin iletişimsiz hale gelmesini “politik bir paradoks” olarak tanımlamasını izleyerek, eylemlerin dönüşümünü, “medyada yer alacak kadar ehlileşme eğilimi” diye sadeleştirmek mümkün.

Anonymous İran adıyla kurulan destek sitesi, eylem önerileri, kayıp kişi listeleri, fotoğraf ve video arşivi gibi başlıklara ek olarak nasıl anonim kalılabileceğine dair teknik bilgiler ve benzeri içerikle İran hükümeti tarafından takip amaçlı kurulan dezenformasyon sitelerinin teşhir edildiği forumlar içeriyor. İnternet üzerinden dayanışma, bilgi dolaşımı ya da farklı amaçlarla kurulan ağlar, son yıllarda yaşanan birçok eylem ve çatışmayla ilgili olarak gündeme geldi. Beyrut’un bombalanması,

Gazze kuşatması, Ukrayna’da ve Gürcistan’da sokak gösterileriyle hükümet değiştirilmesi gibi olaylar özellikle bloglar üzerinden tüm dünyaya değişik bakış açılarıyla taşındı. Gazze kuşatması sırasında İsrail askerlerinin yeni medyayı yayını yapmasını engellemek için özel önlemler alındığı iddia edildi.

Harvard Üniversitesi Berkman İnternet Araştırmaları Merkezi kurucularından Jonathan Zittrain’e göre, sanal eylemciler dünya çapındaki politik olaylarda hızlıca hareket etmeye alışmış durumda. Bununla beraber, olayların doğrudan tarafı olan insanlar, web 2.0 teknolojileri sayesinde artık araçlar olmadan hareket etmek istiyor ve teknoloji bilgileri ne kadar az olursa olsun, sansür, engelleme gibi konularda hızlı gerekli bilgiye ulaşabiliyorlar. Zittrain, İran seçimleri sonrasında muhaliflerin, özellikle ABD ve Kanada’da birçok destek sitesine davet edilmelerine rağmen, sosyal ağ sitelerini kullanarak kendi kendilerine örgütlenmelerinin bu şekilde açıklanabileceği görüşünde.

140 karakterlik mesajlar yayınlanması dışında hiçbir amacı ve işlevi olmayan Twitter sitesi de İran seçimleriyle dünya çapında tanınmaya başladı. Daha önce Barack Obama’nın ABD başkanlık seçimlerinde kullanmasıyla adından bahsettirmişse de, sadece teknoloji haberleriyle ilgilenenler arasında duyulan Twitter, hızlı yükselişini basitliğine borçlu. Twitter hesapları, cep telefonları dahil birçok farklı araçla kullanılabilir. Böylece bilgisayar başında olmadan da internette mesaj yayınlamak mümkün oluyor. Bu şekilde, güncellenen hesabın aboneleri cep telefonlarından okuyabiliyor, yayınlanan mesajlar web sitelerine otomatik olarak taşınabiliyor. Kısacası, bir SMS ile onbinlerce cep telefonuna, internet sitesine erişmek, haberi en hızlı şekilde dolaşıma sokmak mümkün hale geliyor.

Yeni teknolojilerin çatışmalarla imtihanı, tarih boyunca kırılma noktaları yarattı. Fotoğraf makineleri ve II. Dünya Savaşı, sinema kameraları ve Vietnam Savaşı, canlı yayın ve Irak-Kuveyt-ABD savaşı, bloglar ve İsrail’in Lübnan saldırısı listesine son olarak Twitter-2009 İran seçimleri eklendi önermesi de gündeme böylece girmiş oldu. Bu eşleşmenin gerçekten bir kırılma noktası olup olmadığını, listenin kalıcı bir parçası olarak hatırlanıp hatırlanmayacağını belirleyecek olan, Zittrain’in dile getirdiği web 2.0 ile “aracı”nın ortadan kalktığı iddiası. Bu iddiayı doğru tartışmak için, bugüne dek aracılık edenle, bugün web 2.0 kullanan öznelere aslında aynı öznelere olduğunu hatırlamak gerekiyor. İran seçimlerine dair birçok tartışmada, Twitter ile devrim örgütlemeyi deneyen İran muhalefetine aslında yaşam standartları ve ekonomik imtiyazlar üzerinden örgütlenen orta sınıf olduğu vurgusu yer alıyordu. Sanal devrim kavramının devrimler tarihindeki yerini bu değişkenlerle beklemek durumu daha iyi anlamayı sağlayacak gibi görünüyor.

Koray Löker

Hazırlayan: Ahmet Gürata

SEZON AÇILIYOR, YENİ FİLMLER GÖRÜCÜYE ÇIKIYOR

İzleyici var, sinema nerede?

Türkiye, dünya sineması içinde şaşırtıcı bir yerde duruyor. İran, Mısır, Çin gibi kendini kapatmış değil, ABD, Hindistan gibi kendi sinema geleneğine ve endüstrisine düşkün değil. Ama nasıl oluyorsa, dünyada bu ülkelerden sonra yerli yapımları en çok tercih eden ülke Türkiye (Amerikan filmlerine de ciddi fark atılıyor). Ama bir sanat olarak sinema bu bereketten nasibini alıyor mu, tartışılır. 2009 yılında Türkiye’de çekilen film sayısının 70 civarında olduğu tahmin ediliyor. Bakalım kaç vizyona girecek, kaç yüz güldürecek. Biz sezon başı tahminlerimize bakalım...

Türkiye genelinde kapalı ve açık sinema salonlarının sayısı 1970’lerin başında 2500’ü buluyordu. Yılda satılan ortalama bilet sayısı ise yaklaşık 250 milyondur (bugünkü 6 katı). 1970’lerin ortalarından itibaren, televizyonun girişi ve ekonomik kriz gibi nedenlerle azalmaya başlayan izleyici sayısı, sinema sektörünün de çöküşüne neden oldu. 1980’lerde videoyla canlanır gibi olan sinema, 1990’ların başında yine can çekişiyordu. 1992’de satılan bilet sayısı yalnızca 8.3 milyondur. Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi, bir zamanların en popüler eğlencesi artık gözden düşmüştü. 1970’lerde yetişkin bir izleyici ayda ortalama bir kez sinemaya giderken, bu oran ‘90’larda yılda bire inmişti. Ancak, 1990’ların sonundan itibaren istikrarlı bir şekilde artan izleyici sayısı, 2008’de son yılların en yüksek seviyesine ulaştı (toplam 39 milyon bilet). Birbirini ardına açılan alışveriş merkezleriyle sinema salonlarının sayısı da 1500’ü buldu. Bu canlanmada, üretilen yerli film sayısındaki artışla birlikte, yerli film izleyicilerinin oranının yükselişinin payı büyük. 1990’ların başında toplam izleyici-

cinin ancak yüzde 5’ini oluşturan yerli film izleyicisi, geçtiğimiz yıl yüzde 60 düzeyine ulaştı.

Son on yılın rakamlarına bakıldığında, bir yılda yabancı filmler için satılan bilet sayısının, istikrarlı biçimde, 15 ila 20 milyon arasında değiştiğini görüyoruz. Yerli film izleyicisi ise yaklaşık 9 kat artarak 1999’da 2.5 milyondan geçtiğimiz yıl 23 milyona yükseliyor. Bu düzenli artış, 2007’de olduğu gibi, zaman zaman kesintiye uğrayabiliyor.

Yerli filme gösterilen ilgi açısından Türkiye’nin istisnai bir örnek oluşturdu-

Türkiye, yüzde 50’nin üzerinde yerli film izleyicisiyle dünya genelinde üst sıralarda yer alıyor. Ama Türkiye’de nüfusa oranla sinemaya gidenlerin sayısı, Avrupa ortalamasının dörtte biri düzeyinde.

ğu sıklıkla vurgulanıyor. Gerçekten de, 2006 ve 2008 yılları dikkate alındığında, Türkiye, yüzde 50’nin üzerinde yerli film izleyicisiyle dünya genelinde üst sıralarda yer alıyor. Bu alanda en üst sırada yer alan İran’ın yabancı filmlere önemli oranda kısıtlama getirdiğini, Mı-

sır’ın ise gösterilen yabancı filmlerin ülke genelindeki kopya sayısını sekizle sınırladığını hatırlatalım.

Bu tabloya bakıp küresel çaptaki Hollywood egemenliğinden bir ölçüde sıyrıldığımız düşüncesiyle teselli bulabiliriz. Ne var ki, izlenen yerli yapımların yaklaşık yüzde 90’ını oluşturan en çok gişe yapan filmlere baktığımızda, bunların sinema dili açısından Hollywood filmlerinden pek farklı olmadıkları göze çarpıyor. Ayrıca, gösterilen filmler, sınırlı sayıdaki yerli film ve Hollywood yapımının ötesinde çeşitlilik de içermiyor.

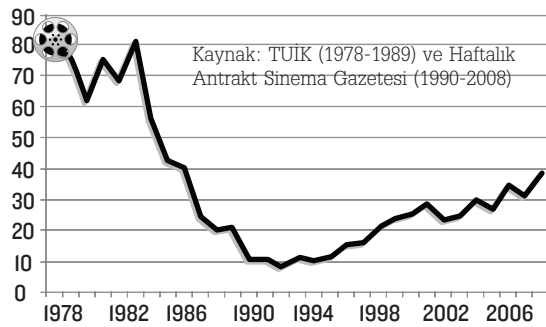
Tablonun diğer yüzünde, sinemaya giden toplam izleyici sayısının dünya ortalamasının çok altında olduğu dikkat çekiyor. Satılan toplam biletin nüfusa oranına baktığımızda, ABD’de kişi başına 4.5, AB’de ise 2 bilet düşüyor. Türkiye’de ise bir yılda kişi başına satılan bilet sayısı yalnızca 0.5. Diğer bir deyişle, Türkiye’de nüfusa oranla sinemaya gidenlerin sayısı Avrupa ortalamasının dörtte biri düzeyinde.

Türkiye’de, film üretimindeki canlılığı sürdürebilmek için çeşitli kesimlerden öneriler geliyor. Kültür Bakanlığı’nın destek sisteminin daha işlevsel ve şeffaf hale getirilerek sürdürülmesi, herhalde kimsenin karşı çıkmayacağı bir tercih. Ancak, bazılarının önerildiği gibi, yerli filmler lehine kota uygulanması durumu daha da kötüleştirebilir. Zira, bugün yerli filmlerin vizyona girmesini engelleyen birinci etken, daha popüler yerli filmlerin dağıtımçıların sinema salonlarına dayattıkları şartlar. “Kurtlar Vadisi: Gladio” (Sadullah Şentürk) ve “Yahşi Batı” (Cem Yılmaz) gibi filmlerin hangi salonlarda gösterileceği ve ne kadar hafta süreyle gösterimde kalacağı (o tarihlerde gösterime girmesi planlanan filmlere rağmen) belirlenmiş durumda. Dayatılan anlaşmalar, salon sahiplerine başka seçenek bırakmıyor.

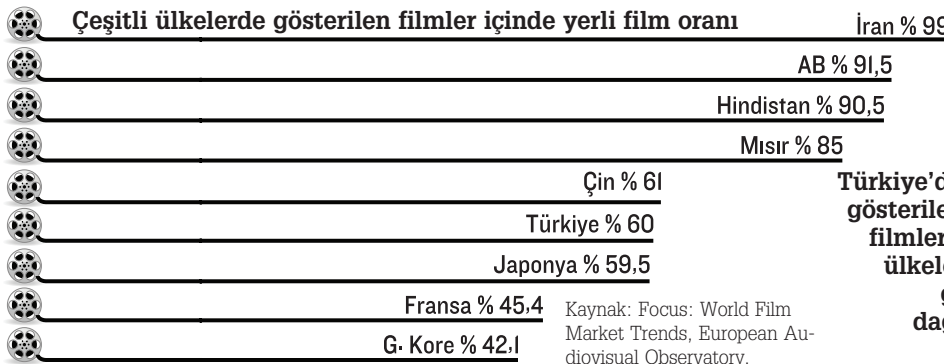
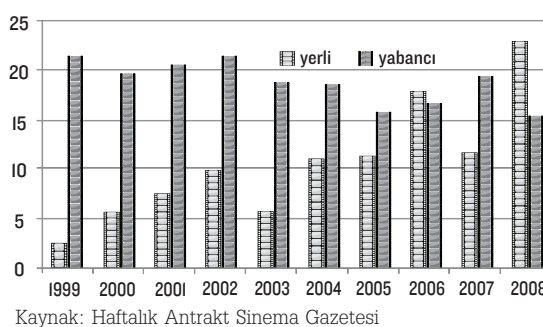
Bu verilere bakıldığında ortaya çıkan esas sonuç, izleyici sayısının artırılması gerektiği. Kaba bir tahminle, yılda satılan toplam bilet miktarının 100 milyon üzerine çıkarılması pek çok kesimin yüzünü güldürebilir. Bunun yolu da, sinemanın esas izleyicisi olan orta ve alt sınıfları yeniden salonlara döndürmekten geçiyor. Sinemanın alışveriş merkezlerinden şehre dönmesi, kişi başına gelire oranla yüksek olan bilet fiyatlarının düşürülmesi en akla yakın seçenekler. Türkiye’de, ortalama bilet fiyatı, 6 dolarla ABD’de kine yakın (6.9 dolar). Oysa, gelir düzeyi benzer ülkelerde bilet fiyatları 3.7 dolar (Meksika) ila 5 dolar (Bulgaristan) arasında değişiyor.

Ahmet Gürata

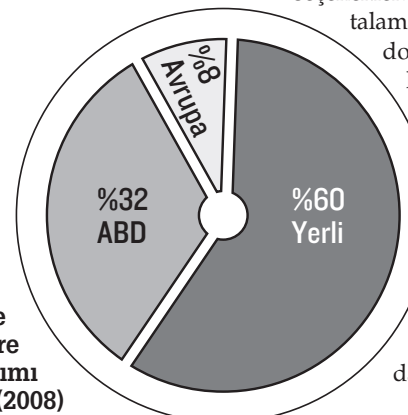
Yıllara göre izleyici sayısı (satılan bilet miktarı; milyon)

Yerli ve Yabancı Film İzleyicileri (milyon)

Türkiye’de gösterilen filmlerin ülkelere göre dağılımı (2008)

Ustalarla randevu

17-25 Ekim tarihlerinde Beyoğlu Emek Sineması'nı mekân edinen filmekimi, sezona iyi bir hazırlık demek. Tecrübeyle, cesaretle, zihin açıklığıyla, teknik, estetik, etik yenilikleriyle dünyanın büyük festivallerinde alkış toplayan yahut vizyona girişleri dört gözle beklenen kalburüstü filmler bu sene yine filmekimi sayesinde Türkiyeli izleyiciyle sıcak sıcak buluşuyor. Festival, bu yıl seyircinin yoğun ilgisini karşılamak amacıyla 10 güne uzatıldı. Ayrıca, hafta içi gündüz seanslarının (11.00, 13.30, 16.00), 3,50 TL olduğunu hatırlatalım...

9 (Shane Acker)

Aynı adı taşıyan ve Oscar'a aday olan 2005 yapımı kısa filmi YouTube ya da Daily Motion'da izlemiş olabilirsiniz. Bu kez karşımızda, dokuz bezbeğin uzun metraj macerası var. Bilimkurgu/aksiyon canlandırmadaki karakterleri seslendirenler arasında Elijah Wood, Christopher Plummer ve Jennifer Connelly de var. Kıyamet sonrası dünyaya bir kez de bu perspektiften bakıp canlandırma teknolojisinde geline nokta izlemekte fayda var.

Kapitalizm: Bir Aşk Hikâyesi

(Michael Moore)

Üslubu her zaman biraz kabaydı. İzleyicinin duygularını manipüle etmek için bayrak-müzik kombinasyonları bile kullandı. Tartıştığı meseleleri bir sonuca ulaştıracak birikimi de olmadı. Kabul. Ancak, bunların hiçbirisi Michael Moore'un son filmi "Kapitalizm"i ilgiyle izlemeye engel değil. Zira, gösterdiği gerçekler o kadar çıplak ki: Dahiyane bir yöntemle işçilerinin ölümünden sigorta geliri elde eden işverenler, "mortgage" ödemeleri üzerinden bahis oynayan yatırımcılar... Moore, ABD'nin kapitalizme olan aşkının bedelini araştırıyor. İşsizliğin çığ gibi büyüdüğü, milyonlarca yaşamın altüst olduğu günlerde krizi ve sistemi sorguluyor. İlgisiz kalınamayacak bir konu. Üstelik ses getirdiğini de inkâr edemeyiz.

Üstad Ken Loach ve eski futbolcu, ressam ve aktör Eric Cantona

Hayata Çalım At (Ken Loach)

Zidane ve Douglas Gordon, Maradona ve Emir Kusturica'dan sonra, sinemada şahane bir buluşma daha: Eric Cantona ve Ken Loach. Cantona hayranı postacı Eric'in hikâyesini Loach'un gedikli senaristi Paul Laverty kâğıda dökmüş. Hayatında çeşitli sıkıntılar yaşayan postacı Eric ile kahramanı Cantona arasındaki ilişkiyi ele alan film, yine dayanışma üzerine: Bir sahnede Eric (Steve Evets) adaşına futbol yaşamının en önemli anını soruyor. Cantona, attığı onca gole karşın, en sevdiği anın verdiği bir pas olduğunu söylüyor. Cantona'ya göre, Ken Loach ve Alex Ferguson'la çalışmak birbirine benziyor: "İkisi de sevecen ve alçakgönüllü."

Kan Arzusı

(Park Chan-wook)

Kült yönetmen Chan-wook ("Oldboy"), bu kez Émile Zola uyarlaması bir vampir filmiyle karşımızda. Ancak, önüne koyduğu zorlu engel, vampir filmi klişelerinden yararlanmadan bir tür filmi yapmak. Mekân ve karakterler bizi alıstığı ortamların dışına sürüklüyor. Ama esas sürpriz, her zaman olduğu gibi olay örgüsünde. Bir başka ünlü Koreli yönetmen Bong Joon-ho'nun ("Yaratık") filmlerinden tanıdığımız Song Kang-ho unutulmaz bir porte çiziyor.

son derece sağlam bir ilk film. Üstelik komşu Bulgaristan'dan Türkiye'ye uza nıp tanıdık yüzler getiriyor karşımıza. Hızla yükselen ırkçılık üzerine sahici bir "Balkan History X". Filmde bir ölçüde kendi hayatını canlandıran başrol oyuncusu Christo Christov'un çekimler ta

mamlandıktan kısa bir süre sonra bir kazada hayatını kaybettiğini hatırlatalım.

Ve diğerleri:

"Kim, Kiminle, Nerede?" (Woody Allen) • "Zamanın Tozu" (Theo Angelopoulos) • "Parlak Yıldız" (Jane Campion) • "Che" (Steven Soderbergh) • "Aşkım" (Stephen Frears) • "Cennet Batıda" (Costa-Gavras) • "Gel Porno Çevirelim" (Lynn Shelton) • "Dönüşüm" (Marina de Van) • "İspiyoncu" (Steven Soderbergh) • "İntikam Peşinde" (Johnnie To) • "Cennette 5 Dakika" (Olivier Hirschbiegel) • "Polytechnique" (Denis Villeneuve) • "Cennetin Kapisında" (Nicolas Winding Refn) • Ay (Duncan Jones) • Londra Nehri (Rachid Bouchareb)

Beyaz Bant (Michael Haneke)

İlk bakışta, alışageldiğimiz Haneke filmlerinden farklı. Anlatıcının dış sesiyle dünyasına girdiğimiz, siyah-beyaz bir dönem filmi. Ancak, izledikçe aşına temalarla karşılaşıyoruz: Gündelik hayattaki faşizm, görünmeyen şiddet, cemaat içinde kalacak olan sırlar... Bir kez daha, faillerden emin olamıyoruz. Ama biliyoruz ki, filmdeki çocuklar büyüyecek ve iyi birer Nazi olacak. Bu benzersiz deneyim için, yumruk yemeye ve suçu üstlenmeye hazır olun.

Türkçe hayata 1-0 yenik başlamak

Doğal ortamlarını bırakıp, üniformalarını çekip soğuk bir binaya, yabancı bir dil öğrenmeye giden ilkökul öğrencileri, Siverek'te bir köyde yalnız kalmış, Denizlili bir öğretmen... İletişimi ve iletişimsizliği sadeama vurucu bir dille anlatmayı başaran "İki Dil Bir Bavul", Adana Altın Koza Film Festivali'nden iki ödülle (Yılmaz Güney ve SİYAD En İyi Film) ayrıldı, Altın Portakal'da da yarışacak. 23 Ekim'de gösterime girecek filmin yönetmenlerinden Özgür Doğan'la söyleştik...

Bu filmin fikri nasıl doğdu, ortaya çıkan sonuç baştaki niyetinizle ne kadar örtüştü?

Özgür Doğan: 2003'te ölüm oruçlarıyla ilgili bir film yapıyorduk Orhan'la (Eskiköy) birlikte. Bir arkadaşımız, Bingöl'de öğretmenliğe başlamıştı. Bir akşam bize geldi, anılarını anlattı. Öğrencilerinden sobayı yakmak için gaz istiyor. Öğrenciler de ertesi gün okula kerpetenle geliyorlar! Çünkü Kürtçede "gaz", kerpeten anlamına geliyor. Bu sorunun filme çekilmesi gerektiğini o akşam anladık. Fakat o arkadaşımız daha sonra kendisini çekmemizi istemeyince, araya başka işler de girince, Bingöl'e gidemedik... Bu hikâye, aynı zamanda benim

çocukluğumun da hikâyesi. Dolayısıyla, bu fikir kafamızda giderek olgunlaştı. Hafızam çok kuvvetli olmadığı için kuzenime başvurduk. O, Türkçe bilmediğimiz yıllarda öğretmenlerimizle ilişkimizi ayrıntılarıyla hatırlıyor, çok da güzel anlatıyordu. Onunla yaptığımız görüş-

Okul 1974'te açılmış, şu ana kadar sadece bir öğrenci liseye gitmiş. Zorunlu eğitim bu. Her aile biliyor ki, çocukları, ilkokuldan sonra, yazın mevsimlik işçi olarak Akdeniz'e, kışın da kâğıt toplamak için İstanbul'a gidecek.

meler üzerine bir tretman yazdık. "İki Dil Bir Bavul" o tretmana birebir uyuyor. Kuzenimin aktardığı anılarla film-

deki karakterler, köy ortamı birebir örtüyor. Çekeceğimiz filmi çok iyi biliyoruz, çünkü kendi çocukluğumuzun hikâyesiydi.

Filmi neden doğduğun Muş-Varto'da çekmediniz?

Aslında ilk önce Varto'ya gittik. İki-üç hafta orada kaldık, öğretmenlerle görüştük. Fakat Varto'da devlet, çocuklara anaokullarında Türkçe öğretmeye başlamıştı. Bizim dönemimizdeyse anaokulu yoktu. O nedenle, filmi en iyi ve rahat çekebileceğimiz yeri aramaya başladık. Hem çatışmaların olmadığı hem de dil sorunu yaşanan yer Urfa'ydı; Viranşehir, Suroç ve Siverek civarını yoklamaya başladık. Viranşehir'de karar kıldık. İlk başlarda aklımızda yeni atanmış bir öğretmenin Türkçe bilmeyen öğrencilerle karşılaşması hikâyesi yoktu. Yeni atanmış bir öğretmenle bu filmi çekmenin çok daha etkili olabileceği fikri sonradan oluştu. Okulların açılmasına iki hafta kala Viranşehir'e gittik, ama aradığımız öğretmeni orada bulamadık.

Nasıl bir öğretmen arıyordunuz?

İki kriterimiz vardı: Köyün şehirle bağlantısının zayıf, öğretmenin de idealist olması gerekiyordu. Hatta mümkünse yörede cep telefonu da çekmeyecekti.

Senin ilkökul öğretmenin nasıl biriydi? Bir idealist miydi?

Ben 1978 doğumluyum, 1980'lerin ilk yarısında okula başladım. Zalim biriydi benim esas öğretmenim. Ondan sonra köye birkaç öğretmen daha geldi, ama kısa süre kalıp döndüler. O öğretmenleri çok sevmiştim ve niye kısa sürede köyden ayrıldıklarını anlayamamıştım. Bizim köy mahrumiyet bölgesiydi. Kışın altı ay ilçeye bağlantı kopuyordu. Elek-

"İki Dil Bir Bavul"da genç öğretmen Emre Aydın, Siverek'in Demirci köyünde öğrencileriyle

ZAMANA BAŞKALDIRAN AYNADA

Çocukların boyuna erişmek

Siyasetin gündemini belirleyen, can alan, can yakan, giderek karmaşıklaşan, tartışıldıkça içinden çıkılmaz boyutlara varan hayatî meseleleri bir anda bütün açıklığıyla kavrayabilmemiz için bize ne gerekirdi? Belki bir çocukluk terazimiz olsaydı... Henüz okumaz yazmayı öğrenmemiş, sistemin sözcüklerini, ilkelerini, antlarını, marşlarını ezberlememiş, zihinleri bulandırılmış çocukluğun terazisi.

Orhan Eskiköy ile Özgür Doğan'ın "İki Dil Bir Bavul" adlı uzun metrajlı belgese-

li, bize çok iyi bildiğimizi sandığımız konulara aslında ne kadar uzak olduğumuzu göstermekle kalmıyor, çocukluğun uzakta yoksul köyünden ayna da tutuyor. Zamana başkaldıran bu parlak aynada, hecelelemeye başlayan çocukların boyuna erişiyoruz, sorduğumuz sorulara birdenbire en yalın, en masum, en dolaysız yanıtları almayı başarıyoruz. Ayna, çocukluğun sezgilerini, şaşkınlığını, umarsızlığını, gözüpekliliğini, iyiliğini ve kötülüğünü, zekasını ve enerjisini, şefkatini, kızgınlığını, yeni öğrenmeye başlayan tepkisini, uyanı-

şının şaşkınlığını da içinde taşıyan cüretini açıkça yansıtır.

Anadilleri olmayan bir dilde eğitim hayatına başlayan Kürt çocukları, sadece yabancı oldukları bir dille değil, yoksul köylerinde hiç karşılaşmadıkları nesnelerin, hayvanların, bitkilerin adıyla da karşılaşılıyorlar. Onlarla kurabildikleri ilişki, ancak dilin döndürülebildiği kadarıyla ezberlenmiş melez bir karmaşadan ibaret kalıyor. Denizli'den tayin edilmiş öğretmenleri Emre Aydın'la beraber, onlar için aslında varolmayan bir hayatın içine çekiliyorlar. Öğretmen de öğrencilerinden çok farklı bir durumda değil. O da hayatında gittiği en uzak noktadaki köye yerleşir-

ken, çaresizce, bilmediği bir hayatı hecelelemeye çalışıyor. Boş tahtanın önünde karşılaşıyoruz onunla. Adını yazıp nereden geldiğini söylüyor, kimlik kartının özeti... Dilini bilmediği çocuklara, anlamını bilmedikleri sözcükleri öğretmekle görevlendirilmiş 20'li yaşlarının başında bir genç. Her gün telefonla konuştuğu annesinin nefesinden ilk kez yoksun kalmış, dünyanın orta yerine atılmış... Dolunaya karşı sessizlikte belki de ilk kez varlığını boşlukta eriyip gidebileceğini duyuyor. Sürgününün derinliği sadece uzakta ve yalnız olmasından değil, olgunluğun eşliğine bırakılmışlıktan, hayatın ağırlığını ve hafifliğini aynı anda hissedebileceği bir

trik ve telefon yoktu. Batıdan gelen bir öğretmen için büyük kâbustu bizim köy. O nedenle, sadece Kürt çocuklarının durumunu değil, o öğretmenin ruh halini de anlamak istiyorduk. Öğretmenliğe sadece iş olarak bakan biri, bu ruh halini çok iyi yansıtmayabilirdi.

“İki Dil Bir Bavul”, öğretmenin ruh halinin yanında, çocukların o karşılaşma sırasında neler yaşadığını da çarpıcı biçimde hissettiriyor. Ama esas yakınlaşma Zülküf’le oluyor. Zülküf evde haylaz, oyunlarda atikken, sınıfta suspus oluyor, sıkılıyor, Türkçeyi anlamıyor, anlamaya da pek çalışmıyor... Sanki Zülküf biraz da yönetmeni andırıyor: Büyüyünce bu hikâyeyi yazacak, filme çekecek, intikamını böyle alacak...

(gülüyor) Umarım Zülküf öyle bir şey yapar. Benimki Zülküf’ünkü kadar tipik bir hikâye değil. Bizim aile çok sıkı Kemalisttir. Alevî bir köydü bizimki. Okusunlar diye çocuklar dışarıya gönderilirdi. Ne olursa olsun, çocuğun okuması gerektiğini düşünüyorlardı. Belki de o mahrumiyetten tek kurtuluş yolunun bu olduğunu bildikleri içindi.

Her türlü mahrumiyeti yaşayıp Kemalist olmayı nasıl açıklıyorsun?

Bizimkiler Sünnî Kürtlerden çok çekmişler de ondan. PKK çıkana kadar Sünnîlerin zulmü devam ediyordu. Fakat PKK’dan sonra Sünnîlerin Alevîler üzerindeki baskıları azaldı. O tarihe kadar Kemalizme, yani devlet ideolojisine eklenmek tek seçenektir. “Çocuklar okusun, devlet memuru olsun ve kurtulsun” diye düşünüyorlardı. Babam hâlâ Kemalisttir, ama kafasına silah dayasan PKK’ye terörist dedirtemezsin.

Ne diyor PKK’lilere?

“Çocuklar” der. Bizim orda herkes onlara “çocuklar” diyor. Açıktan destek vermezler tabii...

Sen okula başladığında Türkçe biliyor muydun?

Çok hatırlamıyorum, ama galiba birkaç sözcük biliyordum. Bir de, o zamanlar, öğretmenler aracılığıyla ispiyoncu yapılan çocuklar vardı. Dolayısıyla, okul dışında da Kürtçe konuşmak suçtu.

İdealist bir öğretmen aramışsınız ama, Emre pek de idealist öğretmen tipine

uymuyor sanki, öyle değil mi?

Köye ilk geldiğinde idealistti. Fakat, oraya atanmayı beklemediği için büyük bir hayal kırıklığı yaşıyordu. Ayrıca, duygularını ifade etmekten hiç çekinmiyordu, rahattı bu konuda. Ama zamanla içine kapandı, kendini izole etti. Filmde belki dikkat etmişsinizdir, Emre’yi köy

Özgür Doğan

Filmde Kürt çocukların yaşadığı eziyet de anlatılıyor, sistemdeki saçmalıklar da. Öğretmen de kurban, çocuklar da. İlginçtir, Kürt izleyici öğrencilerle özdeşip “hepimiz bu haldeydik” derken, Türk izleyiciler daha çok öğretmenle özdeşleşiyor.

Orhan Eskisoy

yaşamı içinde pek görmüyoruz. Bu, filmin en büyük eksikliği bu bence. Ama bunun sebebi de Emre’nin köye neredeyse hiç girmemesi, okulun avlusundan dışarı çıkmaması, köylülerle iletişim kurmaması. Emre köylülerle iletişim kursaydı, film çok daha güçlü olabilirdi. **Emre Aydın’la tanışana kadar kaç öğretmenle görüştünüz, neden onda karar kıldınız?**

Ellie yakın öğretmenle görüştük. Viranşehir’de istediğimiz öğretmeni bulamayınca Siverek’e geçtik. Yeni öğretmenlerin hepsi mutlaka Öğretmenevi’ne uğruyor. Emre’yi ilk orada, elini alına dayamış, kara kara düşünüyorlardık. KPSS’den iyi bir puan almıştı, Siverek gibi bir yere atanmak aklına bile gelmemişti. Bitmiş bir haldeydi. Bizi kabul etmesinin bir nedeni de, iki arkadaş edinecek olmasıydı. Nitekim beraber gittik, beraber yerleştik köye. Su kuyusundan beraber su çektik...

Kürt bölgesinde olmaktan dolayı mı bunalıma girmişti?

Hayır, taşraya atanmış olmaktan dolayı bu hale gelmişti. Aynı duygu Afyon’un köyüne atansaydı da yaşayacaktı. Çünkü büyük bir şehirde öğretmenlik yapmayı hayal ediyordu. Ama bu hayal kırıklığı orada daha da katlandı, çünkü üstüne bir de iletişimsizlik eklenmişti.

Emre, öğrencilerini Kürt olarak mı görüyor, yoksa başka bir dilde konuşan Türkler olarak mı?

Bunu hiç konuşmadık onunla.

Mesela çocuklara “ne mutlu Türküm diyene” dedirtirken, durumun absürlüğünü fark ediyor mu?

Emre böyle sorgulamalar yapan bir öğretmen değil. Onun mantığı şu: “Beni öğretmen olarak gönderdiler, bir müfredat var önümde, onu uygulayayım ve mümkünse bir an önce buradan gideyim.” Sonuçta o, hayatında Ankara’nın doğusuna geçmemiş bir öğretmen. Devlet ona “git ve oradaki çocuklara Türkçe öğret”, Kürt çocuklarına da “okula gelin ve Türkçe öğrenin” diyor. Aslında, iki taraf da sistemin kurbanı. Emre sürekli şundan yakınıyordu: “Dört yıl üniversite okuduk, kimse bize böyle bir yere gönderilebileceğimizi söylemedi. Müfre-

küçük köyde kendisiyle ilk defa böyle karşılaşmış olmaktan da kaynaklanıyor. Yalnızca müfredatın diline yabancı çocuklara ders anlatmak zorunda olmanın çaresizliği değil başa çıkması gereken, aynı zamanda öğrendiği bütün kodlardan, günlük alışkanlıklardan, toplumsal düzenden de uzakta. Giderek bir bitki gibi köyün toprağına, ışığına, suyunu ve havasına alışıp huzura erişine tanıklık ediyoruz, şefkatle öğrencilerine hem ağabeylik hem babalık ederken onun kendisini kamera karşısında böylesine samimiyetle ele verişine hayretle dolu bir hayranlık duyuyoruz.

“İki Dil Bir Bavul”, bugüne dek hep idealize edilmiş bir konuya tarafsızca, se-

rinkanlı bir mesafeden tanık olmayı seçmiş. Böylece seyircisini de o serinkanlı mesafede, sakin duyarlılık noktasında, büyük laflar etmeden, yüreğinin derinliğinden gelen sesi arayıp bulmaya çalışırken donduruyor. Varlığıyla tedirginlik yaratmadan, kendini neredeyse yok ederek... Gerçekliğin ayrıntıya, laf kalabalığına ihtiyaç duymayan trajedisi, beyazperdede bir saydam kâğıda kopyalanmış gibi netlikle beliriyor. Film, bir kurtarıcıya dikkat çekmiyor, sömürü yapmıyor, mesafesini, algısını çocukların açısına göre ayarlıyor, kamerası ve duygusuyla çekim yaptığı Kürt köyüne, oradan biri gibi yerleşiyor. Aslolan, sarsılmaz, en samimi

meselenin arayışında kendini akışa bırakıyor. Tepeden bakmadan, eşitlenerek ve hiç sezdirmeden yaklaşarak, seyircisinin de kameranın seçtikleriyle kalıcı bir ilişki kurmasını sağlıyor.

İngilizce çevirisine “Okul Yolunda” adı verilmiş bu filmin belgesel olduğunda ısrar etmekle aslında kurmaca olduğunu söylemek arasında pek fark yok. Belgesel kurmaca tarzı bir yaratıcılığı, kurmaca bir belgesel tarzı bir gerçekliği giydiren... Film, bu iki türün arasındaki çizginin beyhudeliğini gözler önüne seriyor, bu tavrıyla da “girilmez” komutu niyetine gerilmiş ipin altından sessizce geçiveriyor. Filme hâkim olan yalın anlatımın, de-

vinimin içinde yakalanıp seçilmiş incecik vurgularla yansıtılmış durumların, bütün inişli-çıkışlı duyguları sarmalayan tevek-külün kaynağında da filmin oluşum sürecinin gerçeklikle yaratıcılık arasında taviz vermeyen dengesi saklı. Film, baştan itibaren samimiyetine inandığı için, aşması gereken herhangi bir barikat, zorlaması gereken bir kapı yok. Yönetmenler, ilk heceden itibaren yolun açık olacağını hissetmişler sanki ve karmaşa düğümünü ağır ağır çözmeye başlamışlar. El aldıkları yönetmenlerin görseelliğine yenik düşmeden kendi özgün dillerini ilk seferinde bulmalarının sırrı da burada saklı olmalı.

– Pelin Özer

dat tamamen Ankara veya İstanbul'da yaşayan çocuklar dikkate alınarak hazırlanmış. Bırak bu çocuklara müfredatı öğretmeyi, daha Türkçe öğretmemişsin." Öğrencilere "çikolata", "nane" gibi sözcüklerin anlamını soruyor, öğrenciler boş boş bakıyor...

Benzer sahneler o kadar sık yaşanıyor ki, bir süre sonra ortadaki absürtlüğe alışmaya başlıyorsun. Çikolatayı anlatmaya çalışıyor, pasta diyor, ama çocuklar pastanın ne olduğunu da bilmiyor ki!

Filme başlarken kurduğunuz çerçeveye uymayan noktalarla karşılaştınız mı?

Hayır, bütün bunları bekliyorduk. Ama Emre'nin köylülerle iletişimi keseceğini tahmin etmemiştik. İlk başlarda birkaç defa akşam oturmalarına gidiyor. Küçük bir kızın parmağı yaralanıyor, Emre tentürdiyot sürüyor. Akşam da onların evine gidiyor. Biz de o sırada çekime başladık. Bir anda, baba Türk-Kürt meselesini anlatmaya başladı. Bizim açımızdan çok iyi bir tesadüf oldu. Kar konusunda ciddi sıkıntı yaşadık. Bir türlü kar yağmak bilmedi, sadece bir gün yağdı. Bütün karlı görüntüler o güne ait.

Köylülerin ve çocukların okula ilgisizliğinin kaynağında ne yatıyor sence?

Okul 1974'te açılmış, şu ana kadar sadece bir öğrenci liseye gitmiş. Zorunlu eğitim bu. Devlet "gönderin" çocuklarınızı diyor, onlar da gönderiyor. Bu kadar. Her aile biliyor ki, çocukları ilkokulu bitirdikten sonra, yazın mevsimlik işçi olarak Akdeniz'e, kışın da çöplerden kâğıt toplamak için İstanbul'a gidecek.

Size nasıl yaklaşıyordu köylüler?

İlkokulu bitirdikten sonra ailem beni Trabzon'a yolladı. İlk dersimiz Türkçeydi. Öğretmen "bir elin nesi var, iki elin sesi var" atasözü hakkında kompozisyon yazmamızı istemişti. El, atasözü, kompozisyon sözcüklerini bile bilmiyorum ki!

İlk önceleri, kameraya bakan herkes su ve elektrik sıkıntısından söz ediyordu. Sonra bizim o sorunlara çözüm bulabilecek tipler olmadığımızı anlayınca hiç iplememeye başladılar. Odaklandığımız öğrencilerin aileleri ise bizim derdimizi anlıyordu. Genel olarak ilişkilerimiz iyiydi. Bir sorun yaşamadık.

Kürt çocukları politik gündemden erken yaşlarda haberdar oluyor. Kamera-yı görür görmez zafer işareti yaparlar. Polise taş attıkları için yüzlerce çocuk cezaevinde... Demircili çocukların siyasetle ilişkileri nasıl?

Bu köyde öyle bir eğitim büyüklerde de, çocuklarda da yok. AKP'li bir köy zaten. 500 oydan 20'si DTP'ye gitmiş. Gençleri de pek öyle politik değil. PKK'ye giden yok mesela. Siverek ve Urfa'nın hiçbir köyüne benzemiyor Demirci. En büyük sıkıntıyı kadınlarla yaşayacağımızı, ev içi çekimlerde zorlanacağımızı sanıyorduk, ama kadınlar hiç umursamadı çekim yapmamızı. İstedğin zaman eve girebiliyorsun, evde erkek olmasa da. Biraz garipler aslında. Namaz kılmaya gidiyorlar, ama öylesine, görev icabı yapılan bir iş gibi. Ne dünyevî ne de uhrevî şeylere ilgileri var.

Filmin görüntü diline dair hazırlık yapmış mıydınız?

Tabii, onu planlamıştık. Bir kere bütün karelerin sabit olmasında karar kılmıştık. İnsanları rahatsız edecek düzeyde köylülerin hayatına girmek de bir karardı. Olabildiğince, köylülerin bizi hiç görmemesini, iplememesini istiyorduk. Ayrıca, asla köy dışında çekim yapmaya karar vermiştik; nitekim, film sadece köydeki çekimlerden oluşuyor.

Yavuz Turgul'un "Gönül Yarası"nda Nâzım öğretmen (Şener Şen), bir Kürt köyünde emekliye ayrılıp İstanbul'a dönüyor. Bavulunda Yaşar Kemal'in, Orhan Kemal'in, Gorki'nin kitaplarını taşıyor. Köylülerle Kürtçe vedalaşıyor. Öğrencileri arkasından gözyaşı döküyor... Oysa, Türkçe bilmeyen ilkokul çocukları için öğretmen genelde şiddeti, baskıyı, anlayışsızlığı ifade eder. Köye gelen tek bir adam, herkese dilini öğretir, ama asla onların dilini öğrenmez. Filminizde öğretmen, emek veren, zorlanan, çile çeken, öğretmek için çı-

pınan bir adam, çocuklarsa öğrenemeyen, anlayamayan haylazlar gibi görünür. Üstelik, Emre giderek köylülere ve öğrencilere karşı hınçlanıyor...

Kabul edelim veya etmeyelim, bir de öğretmen tarafı var bu meselenin. Biz olabildiğince bu dengeyi kurmaya çalıştık. "Gönül Yarası"nda, "Hakkârî'de Bir Mevsim"de tamamen öğretmen odaklı bir bakış açısı yansıtılıyor. Oysa biz hem çocukları hem de öğretmeni anlatmak istedik. Bunu ne kadar başarabildik, bilmiyorum, ama bizim derdimiz o dengeyi kurmaktı. Filmde Kürt çocukların yaşadığı eziyet de anlatılıyor, sistemdeki saçmalıklar da. Öğretmen de bu sistemin kurbanı, çocuklar da. İlginçtir, Kürt izleyici öğrencilerle özdeşip "hepimiz bu haldeydik" derken, Türk izleyiciler daha çok öğretmenle özdeşleşiyor. Evet, filmde öğretmenle birlikte gittik köye ama, öğretmen karneleri dağıtıp dönerken biz köyde kalmaya devam ediyorduk. O nedenle, film boyunca köyün dışına hiç çıkarmıyoruz izleyiciyi. Öte yandan, müfredattaki sınıf körü yaklaşımlar da dikkat çekici. Öğretmen çocuklara "çikolata" gibi sözcükleri soruyor ama, o çocuklar Türkçe bilseler de bu sözcükleri anlayamayacaktı. Çocuğa "hayalinizdeki uzayı çiz" diye soruyor öğretmen. Çocuğun çizdiği şey, bir cami ve tek katlı ev. Saçmalık şuradan başlıyor: Köyün ortasına bir okul yapıp yanına da bir bayrak dikeyor devlet ve "burası benim alanım" diyor. Fakat o bayrak ve okul dışında, köyde devlete ait hiçbir şey yok. Emre üç yıl orada kalacağı halde, neredeyse okul bahçesinin dışına hiç çıkmıyor.

Adana'da filminiz kurmaca filmlerin yarıştığı ana bölüme alınınca tartışmalar çıktı. Siz "İki Dil Bir Bavul"u hangi kategoriye koyuyorsunuz?

Biz öyle bir ayırım yapmıyoruz. Nihayetinde bu bir anlatı ve bütün anlatılar kurmacadır. Kamerayı kurduğunuz yer, yaptığınız montaj, onun bir kurmaca olmasını sağlıyor zaten. Ama biz yıllardır gerçek insanlar, gerçek olay örgüleri ve gerçek mekânlar üzerinden yol alıyoruz.

Şimdi bakınca, Türkçe eğitim görmemiş olmayı ister miydin?

Kesinlikle, anadilimde eğitim görmüş olmayı tercih ederdim. İyi bir ortaokul ve iyi bir liseye gittiğim için kısmen şanslı azınlığın içindeyim. Ama binlerce Kürt çocuğu, bu travma yüzünden okula devam edemedi. Bunun eğitimin kalitesiyle ilgisi yok aslında, eğitimin diliyle ilgili. Bizim için Türkçe büyük travma. Hiç unutmam, ilkokulu bitirdikten sonra ailem beni Trabzon'a yolladı. İlk dersimiz Türkçeydi. Öğretmen "bir elin nesi var, iki elin sesi var" atasözü hakkında kompozisyon yazmamızı istemişti. El, atasözü, kompozisyon sözcüklerini bile bilmiyorum ki! Oturup ağlamıştım. Kürt çocukları hayata değil, Türkçe hayata bir sıfır yenik başlıyor. Bizim Türk çocuklarıyla eşitsizliğimiz, anadilde eğitim görmememizle başlıyor.

Söyleşi: İrfan Aktan - Ahmet Gürata

Murathan Mungan Eldivenler, hikâyeler

Metis Edebiyat, Öykü, 168 sayfa

Mungan hikâyeleri devam ediyor: Yaşama dair derin ve incelikli gözlemler içeren on hikâye — kadınlar hakkında, erkekler hakkında, ilişkilerin gerilimi hakkında, ebeveynler hakkında, zamanın geçiciliği ve bazen de öylece "oturup kalması" hakkında...

Ayşe Gül Altınay, Fethiye Çetin Torunlar

Tarih Toplum Felsefe, Söyleşiler, 240 sayfa

Fethiye Çetin'in *Anneannem* kitabı, yaşadığımız toplumların yakın tarihine ait bir trajedinin, siyasi tartışmaların gölgede bıraktığı insani yanını hatırlatmıştı bize. Bu kitapta da Ermeni dedeleri, nineleri 1915'te ya da öncesinde müslümanlaştırılmış, ya da asimile edilmeye çalışılmış torunların hikâyelerini okuyacaksınız. Bugün Türkiye'de yaşayanlar kendi hikâyelerini ne kadar biliyor, nelerin üstü örtülüyor, bu sırlar bizi nasıl etkiliyor? Yalanlardan, gerçek korkusundan kurtulmadan, geçmişimizle yüzleşmeden barışçıl bir geleceğe varamayacağımızı hatırlatan anlatılar bunlar...

Ralf Rothmann Deniz Kenarında Geyikler

Metis Edebiyat, Öykü, Çeviri: Ogün Duman, 164 sayfa

Daha önce *Genç Işık* adlı romanını yayımladığımız Alman yazar Ralf Rothmann'dan bu kez bir öykü kitabı. Günümüz Almanya'sının taşra atmosferinden kesitler sunan yalın çarpıcı "küçük" insan öyküleri.

William Calvin, George Ojemann Neil'in Beyniyle Konuşmalar

DÜŞÜNCE VE DİLİN SİNİRSEL DOĞASI
Metis Bilim, Çeviri: Gürol Koca, 372 sayfa

Bir nörolog ile beyin cerrahı şu sorulara somut, maddi cevaplar arıyorlar: Bilinç nedir? Beyin ile benlik arasında nasıl bir ilişki var? İnsan düşünürken, hissederken, dış dünyayı algılamak beyinde hangi faaliyetler sürüp gider? Ruhsal bozuklukların fiziksel nedenleri nelerdir? Dil nasıl öğrenilir ve konuşurken ya da dinlerken beyinde neler olup biter?

Cemal Kafadar Kim var imiş biz burada yoğ iken

DÖRT OSMANLI: YENİÇERİ, TÜCCAR, Derviş ve Hatun
Tarih Toplum Felsefe, 200 sayfa

Kitapta, 16. ve 17. yüzyıllar Osmanlı dünyasından oldukça mütevazı dört şahsiyeti okuyacaksınız. Cemal Kafadar ampirik malzemeye çalışıyor, arşivlerde ve yazma kütüphanelerinde bulunduğu kaynaklara dayanıyor, ancak tarihçinin "uzak gözlüğü" saydığı yöntem, paradigma ve felsefe sorunlarıyla da uğraşıyor. Osmanlı tarihi konusundaki ezberlerimizi bozarak, yeni baştan düşünmeye davet eden bir kitap.

metis

Futbol iktidardan kurtarılabılır mı?

9 Eylül 2009'da, Ege Üniversitesi'nde görev yapan bir akademisyen dostumuzu çok genç yaşta yitirdik. Dünya Kupası eleme maçlarının yarattığı tartışmalar gündemdeyken, olaylı İsviçre - Türkiye millî maçının ardından yaşanan faşizan manzaralar üzerine yazdığı bir denemesini naklediyor, kendisini saygı ve sevgiyle anıyoruz...

Saldırganlığın ve şiddetin denetlenemez boyutlara ulaşması, meşru gerekçelere dayandırılması ve hatı millî müdafaa olarak algılanması, günümüzde futbolun sadece bir oyun olarak tanımlanamayacağını bir kez daha doğruluyor ve "adil oyun" (fair play) tanımının burjuva vurgularını yeniden açığa çıkarıyor. Değineceğimiz örnek, savaş metaforlarıyla tanımlanabilecek ölçüde yoğun şiddeti içeriyor.

Türkiye - İsviçre millî takımlarının 2005'teki karşılaşması, Türkiye'nin futbol tarihi açısından yoğun şiddetle karşılaşılan ilk örnek değil. Son örnek olmasını ümit etmek de safdil bir iyimserlik. Şiddetin ve faşizmin bu denli kendini görünür kılmasına izin veren yönetsel kararların iç karartıcılığı, sıradan insanın gündelikliğine "haz ve keyif" tanımlarıyla dahil olan, kapitalizmin tüm değerlerini içeren futbolun şiddet, siyaset ve sıradan faşizmle olan ilişkilerini sorgulamayı gerektiriyor. Böyle bir sorgulama için, Batı'yla karşılaşma anlarında ki tarihsel aşağılık kompleksini, öfkeyi yöneten bizlik duygusunu, şiddeti meşrulaştıran anlayışı, kaybetmeye tahammülsüzlüğü konuşmak zorunluluğu doğuyor. Bu sıradan faşizm, Terim'in millî takımlar teknik direktörü olarak konumunu korumasına izin veren federasyon yönetiminden onun millî şefliğine itirazı olmayan futbolculara ve sıradan bireylere kadar buluşmuştur. Bu ilişkinin sadece bir merkezden bulaşan değil, karşılıklı birbirini kuran ve besleyen bir işleyişe sahip olduğunu söylemeliyiz. Millî takımların karşılaşmalarından ulusal ligde oynanan futbol karşılaşmalarına kadar milliyetçi hezeyana imkân tanıyan söylem, biz/öteki, dost/düşman karşıtlığına, erkek bir dile ve şiddete yaklaklık eden bir söyleme hapsolmuştur.

Bir savaş metaforu olarak futbol

İsviçre'deki maç sonrasında, kaleci Volkan Demirel, basın toplantısında "medeniyet ülkesi" olarak bildikleri bir ülkede bunların yaşanmasının kendisini şaşırttığını ifade ederek, "İsviçre maçında yaşananlar, benim dünyaya bakış açımı ve değer yargılarımı değiştirdi. Hem şaşırdım, hem üzüldüm. Çünkü ben İsviçre'yi dünyanın en medenî ülkesi olarak görüyordum" dedi. Bu açıklama, Türkiye'nin toplumsal, siyasal ve kültürel patolojisinin "önce kendilerine baksınlar" şeklindeki şiarını tekrar eden bir ortak söyleme yaslanıyor.

Hemen her uluslararası maçta rakip takımın marşını ıslıklayan Türkiye seyircisinde abartılı bir millî marş duyarlı-

lığı yaratılması, olayların başından itibaren, Terim'in bir sonraki savaşa güç kazanmak için üretmeye başladığı stratejilerin ilki gibi görünmektedir. Nitekim ikinci karşılaşmada başgösteren şiddetin şefliğini yapan Terim, kendine ve milletine karşı meşru açıklamalarını çoktan üretmişti bile.

İsviçre'de oynanan ilk maçın ardından İsviçre millî takımının İstanbul'a varışıyla başlayan şiddet olayları, maçın sonunda doruk noktasına ulaştı. 14 Kasım 2005 tarihli Milliyet gazetesinin "İsviçre takımı İstanbul'a geldi, yer yerinden oynadı" başlıklı haberinde olayların detayları şöyle aktarılıyor: "Çok sayıda

Bourdieu, "fair play" kavramı için şunları yazıyordu: "Oyun tarafından aldatılmaya, oynadıklarının bir oyun olduğunu unutacak kadar izin vermeyenlerin, 'rol karşısındaki mesafe'yi korumayı bilenlerin oyun oynama tarzı."

Türk taraftarın protesto gösterileriyle karşılanan İsviçre kafilesi, Atatürk Havalimanı'nda güvenliğin sağlanması için bir süre bekletilirken, çevik kuvvet polislerinin oluşturduğu kordon içinde havalimanından çıkarılabildi. Taraftarlar, ellerindeki Türk bayraklarıyla İsviçreli futbolcu ve teknik heyete protestoda bulundu... Havalimanında körüğe yanaşan uçağın kapısının açılmasıyla birlikte dışarı çıkan İsviçre kafilesi, protestoyla karşılaştı. Futbolcular ve İsviçreli taraftarların uçaktan çıkışı sırasında bir grup havalimanı çalışanı körükte Türk Bayrağı açarak slogan attı. Üzerinde 'Welcome to Hell, 5-0' yazılı döviz açan Havaş çalışanlarından oluşan bir grup, İsviçreli futbolcuları protesto etti."

Protestolar, küçük grupların futbolcuların otobüsüne yumurta ve ayran atmalarıyla devam etti. Olaylar üzerine İsviçre millî takımı aynı akşam yapacağı antrenmanı iptal etti.

Millî Takımlar Sorumlusu Davut Dışlı'nın Türkiye millî takımı İsviçre'den döndükten sonraki açıklamaları, zaten öfkenin en şiddetli ifadelerini içeriyordu: "Ektiklerini biçecekler. Kadıköy'de onları yıldırarak her yola başvurmaliyiz. Herkes sahaya atılan maddelerden ötürü İsviçre'nin alacağı cezayı soruyor. Ne yazar ki! Önemli olan 2006'ya gitmek. Ben de ceza alıp gideceksem razıyım. İsviçre'de seyirci ne gerekirse yaptı. Onlar pislik yaptıysa, gerekirse biz de yapalım. Sahaya odun atalım demiyorum ama, onları yıldırarak her türlü yola başvurmaliyiz. O gün statta çok farklı, çok inançlı 60 bin kişi istiyoruz. Tribünlerde seyirciden ziyade fanatik istiyorum, deli

taraftar istiyorum."

Burada olağanüstü hal ilan edilerek kriz tanımı yapılmakta ve savaşı üretecek öfkenin yönetimine girilmektedir. Düşmana açılacak savaşın taktikleri bir bir sayılmakta ve ordular, en saldırgan ve donanımlı halleriyle savaş alanına çağrılmaktadır. Savaş koşullarında, savaşı kazanmaya yönelik her türlü girişimin meşruluğu ilan edilir.

Fatih Terim'in maçın ertesinde yaptığı açıklamalar da "bu ülke için her şey mübahdır" şiarını doğrular ve bu ülkenin millî ideallerini gerçekleştirebilme ülküsünü yüceltir: "Kim ne yaptıysa ülkesi için yaptı, doğru ya da yanlış. Sorumlu bir mevkideyim, sorgulanmalıyım. En azından ben kendimi sorguluyorum. Muhakkak olanlarda benim de payım olmuştur. Olayları engelleyebilir miydim, kendime ilk günden beri soruyorum, hâlâ da sormaya devam ediyorum." Bu, ülkesinin idealleri için savaşan bir kumandanın mağrur tonudur.

Terim, devam ediyor: "Biz hatamızla sevabımızla bu ülkenin çocuğuyuz. Hata yapmaya devam edeceğim. İnsan kendi hayatında hoş olmayan olayları hiç istemez, ancak zaman zaman tatsız şeyler oluyor. Karakterimizden ödün vermeden, ama gelişerek buralara geldik. Seva-bımızın hatalarımızdan daha fazla olduğunu düşünüyorum." Ve adeta, bir ordunun şanlı neferi olarak onurlu bir hizmeti yerine getirmiş olmakla övünüyor.

İstanbul'daki karşılaşmanın sonucunda yaşanan olayların ardından, Türkiye basınında, Türkiye millî takımının FIFA'dan alacağı ceza tartışmaları, en az maçın olaylarına ilişkin tartışmalar kadar yer almıştır. Hatta Haluk Ulusoy cezaıyla ilgili kulis çalışmalarına girişeceğini, gerekirse el öpeceğini ve Spor Bakanı ve Başbakan'dan konuyla ilgili görüşme talep edeceğini açıklamıştır. Elbette, FIFA'nın verdiği altı maç seyircisiz oynama kararı ağır ve beklenmeyen bir karar olarak yorumlanmış ve Türkiye'nin her zaman olduğu gibi uluslararası arenada haksızlığa uğradığını tekrar eden ifadeler gündeme yerleşmiştir.

Bu örnek olay, futbolun sadece futbol olmadığını hatırlatıyor. Hırs, öfke, düşmanlık ve en çok da savaş kavramını çağrıştıran anlamların merkezine yerleşen ve tüm bu tanım ya da kavramların millî duygular adına temize çekildiği bir anlama ulaşıyor. Futbolcuların bedenine yönelen şiddet, savaş durumunda insana yönelen şiddeti meşru sayan olağanüstü durum tanımlarından besleniyor.

Futbolun içinden düşünmek

Pierre Bourdieu, "fair play" kavramı için şunları yazıyordu: "Oyun tarafından aldatılmaya, oynadıklarının bir oyun olduğunu unutacak kadar izin vermeyenlerin, Gofmann'ın deyişle, gelecekteki yöneticilere vaat edilmiş bütün rollerin bir parçası olan 'rol karşısındaki mesafe'yi korumayı bilenlerin oyun oynama tarzı..."

Spor, çok farklı iktidar alanlarının

İletişim, iktidar, devlet, beden, cinsiyet, medya ve bunların birbirleriyle ilişkileri üzerine çalışan Olcay Canbulat, Ege Üniversitesi Radyo-Televizyon bölümünde yardımcı doçentti.

yönettiği bir alan. Hatta daha da önemli, bu iktidar alanlarının en merkezine yerleşmiş ve kendisi bir iktidar pratiğine dönüşmüş durumda.

Spor-iktidar ilişkisinin formlarından birini, biyo-siyaset kavramından türetilen ve ulusal bünyeyi tikel bedenlerde simgeleştiren, onlarla temsiliyet ilişkisi kuran iktidar alanı olarak anlıyoruz. Michel Foucault, 19. yüzyılda iktidarın yaşamın sorumluluğunu üstlendiğini, bir yanda disiplin teknolojilerinin, diğer yanda düzenleme teknolojilerinin çifte işleviyle, “organik olandan biyolojik olana, bedenden nüfusa varan bütün yüzeyi kaplamayı başardığını” ifade ediyordu: “Demek ki hem bedenin hem de yaşamın, beden ve nüfus kutuplarıyla birlikte genel olarak yaşamın sorumluluğunu yüklenen bir iktidarın içindeyiz. Buna göre, uygulamanın hemen sınırında beliren paradokslarını anında saptayabileceğimiz biyo-iktidardır bu.”

Foucault’nun biyo-iktidar olarak tanımladığı modern iktidar teknolojisi, bireyde kolektif bir vicdanı ve ortak bir ulus duygusunu gerçekleştirmek için, belirli görev ve sorumlulukların yerine getirilmesi çağrısıyla kurulan bir özneleştirme teknolojisi olarak anlaşılabilir. İktidarın öldürme hakkının yaşatma hakkını öne çıkardığı modern dönemle birlikte, tek tek bireylerin ve bütün bir toplumun yaşamını normlarla örgütleyen ve disipline eden iktidar düzeneği, ulus-devlet açısından vazgeçilmez bir önem taşıyor. Özellikle spor gibi güçlü temsiliyet ilişkileri içeren ve simgesel olarak üretilen millî değerlerin yüceltilmesine imkân tanıyan bir alan, her şeyin üstünde, ulus-devletin referanslarından besleniyor. Ulusun idealleri, millî müdafaa doktrini, düşmanlık paranoyası, iktidarın kendini etkin ve üretken kıldığı bir hakikat düzeneğinin bireyin bedeni-

ne ve toplumsal bünyeye doğru genişlediği, onu bütünlediği ve denetimi altına aldığı, aynı zamanda üretken kıldığı söylemin ana referanslarını teşkil ediyor.

Uluslararası kuruluşların cezaî yaptırımları, şiddet karşıtı kampanyalar, taleplerini, dışarıdan kurumsal denetleme mekanizmaları aracılığıyla yürürlüğe koyar. Fakat böyle yaptırımlar, zafer kazanmanın her şeye rağmen kutsallığını ilan ettiği bir dünyada çoktan etkisini yitirmiş gibi görünüyor. Normların kuşattığı bir alan, bireyin bireyliğiyle, kendiliğiyle ilgili kaygısı ve etiğiyle aşılabılır. Ulusal idealler ve millî zaferler uğruna girilen her mücadelenin zaferle sonuçlanması gerektiği şeklindeki dogma, uluslararası karşılaşmalarda kutsallaştırılmıştır. Spor seyircisinin, teknik kadroların ve sporcuların bu büyük idealle (millî zafer ideali) içselleştirilmiş ilişkisinin tersine çevrilmesi imkânsız mıdır? Bireyi, kendi etik ilkelerinin yönettiği bir kendilik bilgisi ve etiğiyle, evrendeki şiddete ve hegemonik güçlere karşı direniş konumunda tutabilecek bir sorgulama biçimini telaffuz etmemiz gerekiyor. Giorgio Agamben’in ifadeleriyle bitirelim: “Düşünce yaşam biçimidir, biçiminden ayrı tutulmayan yaşamdır; ve bu ayrılmaz yaşamın içtenliğinin görüldüğü herhangi bir yerde, en az kuramda olduğu kadar bedensel süreçlerin ve alışıldık yaşam biçimlerinin maddeliğinde, orada ve sadece orada düşünce vardır. Ve çıplak yaşamı, kendisini geçici olarak örten ve onu ‘haklarıyla’ temsil eden ‘İnsan’ ve ‘Vatandaş’ bıraktıktan sonra gelecek politikanın tek merkezi ve yol gösteren kavramı haline gelmesi gereken şey, bu düşünce, bu yaşam biçimidir”.

Olca Canbulat

JEAN ECHENOZ

Jérôme Lindon

Birlikte yemek yediğimizde, çoğunlukla edebiyattan konuşuyoruz, her zaman aynı lokantada, her gün gittiği Sybarite’te. Yalnızca su içiyor. Ya siz? diyor bana. Aslına bakarsanız, diyorum, ben biraz şarap alabilirim. Tamam, diyor garsona, o zaman bana bir Badoit, ona da bir kadeh şarap. Sybarite’te her seferinde bir şeyler öğreniyorum: Robbe-Grillet hakkında, Claude Simon hakkında, Lindon’la buluşmaya gelmeden önce her zaman küçük bir kağıda ele almak istediği konuların listesini yapan Pinget hakkında, Lindon’un metroda, La Motte-Picquet-Grenelle istasyonunda, Molloy’u ilk defa okuduğu sırada kahkahayı basınca, ciltlenmemiş olduğundan her yere saçılacak olan sayfaları neredeyse elinden düşüreceği o an hakkında — bu hikâyeyi sık sık duyacaktım, hepimiz sıklıkla duyacaktık.

J.E.

Norgunk Yayıncılık

Şehit Erdoğan İban Sokak C/8 Akatlar / İstanbul
T. 0212 351 48 38 / F. 0212 351 83 24
www.norgunk.com / info@norgunk.com

n

10 albüm

7 Worlds Collide The Sun Came Out
Echo & The Bunnymen The Fountain
Ian Brown My Way
John Hammond Rough & Tough
Mark Knopfler Get Lucky
Nick Cave & Warren Ellis White Lunar
Os Mutantes Haih Or Amortecedor
Ömer Faruk Tekbilek Ra Re Elements
Tinariwen Imidiwan
Y.A.S. Arabology

5 şarkı

Bandista Yan Babilon
Eren Kazım Akay Hop Hop Hop
Ry Cooder Chinito Chinito
Shantel Planet Paprika
Sinead O'Connor Downpressor Man

Eski dostlarla neşeli muhasebe

Pearl Jam / Backspacer (Monkeywrench)

Pearl Jam'ın ağustos ayındaki Toronto konserine açılışı yapacak olan Ted Leo sınırda takılıp gecikince, Eddie Vedder ve arkadaşlarının içine sinmemiş, birer ikiye sahneye çıkıp, kâh cover çalıp, kâh jam yapıp seyircilerini ağılıştan mahrum etmemişler...

Şimdi... "Backspacer", Pearl Jam'ın dokuzuncu albümü... Prodüktör Brendan O'Brien ile yıllar sonra bir araya geldikleri bu en kısa plakları, ismini bir daktilo tuşundan alıyormuş. Viki-pedi'deki bilgiye göre Vedder, bu ismi seçmelerinin sebebini albümde bir geçmiş/gelecek muhasebesi yapmalarına bağlamış. Bizim bildiğimiz, bu muhasebeler genelde gözü yaşlı olur. Oysa burada Vedder'in en aydınlık sözlerini ("Vitology"den beri bir albümün tüm lirikleri ilk kez ona ait) yazıp grubun en "neşeli" bestelerine imza attığını görüyoruz. Tuhaf mı? Değil! Çünkü orkestramızın alını ak, geçmişlerinde yanlışları yok, bu bir. "Riot Act" ve "Pearl Jam" ile iki albümdür karşılarında durdukları Bush politikalarından kurtulmuşlar, Obama'nın başkanlığıyla geleceğe umutla bakıyorlar, bu da iki. "Backspacer" dört

adet Ramones'vari parçayla bomba gibi başlayıp, ardından Vedder'ın Sean Penn filmi "Into the Wild" soundtrack'ine yaptığı folk şarkılarının benzerleri ya da "Unthought Known" gibi orta tempolu ama sert parçalarla devam ediyor. Vedder'ın dolambaçlı dili, yerini daha doğrudan hikâyelere bırakmış. Mutlu bir evlilik sürdürdüğü eşine yazdığı "Just Breathe" ekibin yayımları için içine soktuğu ilk parçası olmuş: "Sana ihtiyacım olduğunu söyledim mi? / Eğer söylemediysem ne de aptalmışım."

Bu gibi seçimler grubun sound'unu zaman zaman fazlasıyla mainstream'e yaklaştırıyor elbette... Bu eleştirilebilir olsa da, çok dert etmeyip baştaki minik hikâyeye dönelim deriz. Kıpır kıpır ilk single'ları "The Fixer"da şöyle diyorlar: "Karanlık çıktığı zaman bir şeylerin üstüne, aydınlatacağım / Bir şeyler soğursa küçük bir ateş yakacağım / Ola ki bir şeyler eskir, biraz parlatacağım / Eğer bir şeyler yok olursa geri getirmek için savaşıcağım." Ne zaman ihtiyaç duysak, Pearl Jam'ın ilk günkü hevesi ve avuç güzel şarkısıyla bir yerlerden fırlayıp geleceğini bilmek hakikaten yüreğimize su serpiyor. Nice nice albümlere!

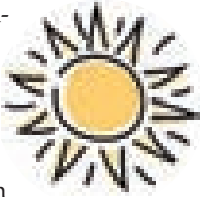
– İlker Aksoy

Güneşi içenlerin albümü

Serap Yağız & Suların Uğultusu / Güneş Şarkıları (Ateş Müzik)

Taner Öngür, bir süredir el verdiği Serap Yağız & Suların Uğultusu grubuyla beraber geçen şubat ayında düzenlenen Güneş Enerjisi Teknolojileri fuarına katıldı ve şarkılarını güneş enerjisiyle icra etti. Genellikle antoloji.com adlı internet sitesindeki amatör şairlerin şiirlerinden bestelenen güneş temalı şarkılar, bu sefer, aktivist bir niyetle, albüm halinde elimizdeler. Konuklar, Hayko Cepkin ve Mor ve Ötesi'nden Harun Tekin. Gayet sade ve oturmuş bir icrayla, bu dünyanın güzelliklerinin, ışığın solup gitmemesi için büyük bir çaba, ihmale gelmez bir tarihsel müdahale "Güneş Şarkıları". Ayrıntılar Roll Özel Sayı'da, Taner Öngür söyleşisinde...

– Merve Erol

Kürtlerle dans

I Love Kurdish Music (Suna Bar)

Böyle bir albüm doğal olarak o şarkıyla başlamalıydı. Ahmet Kaya'nın magazinciler gecesinde müjdelediği "Karwan"la. Ve Kürt müziğinin en büyük ustasıyla da bitmeliydi, Şivan Perwer'le. Önce kendi bildiği yöntemlerle aranje edilen "Heybiyênin"le, ama finale yakışır şekilde DJ Gazi'nin remikslediği "Mihemedo"yla asıl... Almanya'da Suna Bar Plakçılık tarafından derlenen "I Love Kurdish Music", son yıllarda, özellikle Avrupa'daki genç göçmen Kürtler eliyle geliştirilen müzik âlemine, özellikle elektronik imkânlarla geliştirilen şarkılara odaklanıyor. Ahmet Ka-

ya'dan sonra sazı eline gençlerin büyük öncüsü Nizamettin Arıç alıyor, üstelik Nils Petter Molvaer'le birlikte. Sonra Köln merkezli Koma Mizgîn ve Mehmet Akbaş, Koma Dengê Azadî'den tanıdığımız Mehmet Atlı, İtalya'da yaşayan Güney Kürdistanlı grup Third Planet, Viyana'dan Karuan, Danimarka'dan Masoud Mohammed ve DJ Gazi Paker, ve tabii Agirê Jiyan, ve tabii –bu sefer Orient Expressions'la– Aynur Doğan... Bu ülkede hâlâ "Kürtçe dil değildir" diyenlerin gözüne sokmak, Kürtçenin kendine has sesini güzel modern şarkılarla duymak için şahane derleme.

– M.E.

Karatren: Faşizme karşı Sosa, sıradanlığa karşı Atasoy

Yeni Şarkı hareketinin en etkili seslerinden biriydi. Sessiz yığınların sesiydi. Arjantin'den ve bütün bir Latin Amerika'dan başlayarak dünyanın bütün hak ve özgürlük mücadelelerine sesiyle destek verdi. Plakları Grammy'ler alacak kadar yaygınlaştı, Avrupa ve Amerika'da büyük turnelere çıktı, Latin folklorünü seneler boyu ayakta tuttu. Hayranlarının ona taktığı isimle La Negra, böbrek yetmezliği sebebiyle 4 Ekim'de, 74 yaşında bu dünyadan göçtü. Latin Amerika ve Karayipler UNESCO iyi niyet elçisi Sosa'nın "Balderrama"sını son olarak Soderberg'in "Che" filminde dinlemiştik. Kendisini sevgiyle uğurluyoruz: Gracias a la vida! Seni bize armağan ettiği için...

Mercedes Sosa
(1935 - 2009)

Sirozun ardından yakalandığı karaciğer kanserine teslim olan Orhan Atasoy'un vefat haberi, tedavi gördüğü Amerika'dan geldi. Güzel Sanatlar Heykel formasyonlu Atasoy, '70'lerde İstanbul ve Ankara rock çevrelerinde kelimenin tam anlamıyla çığır açmıştı. Sadece çığır değil, bilinçleri de açmıştı. Asit lakabı boşuna değildi. Türkiye'nin Timothy Leary'siydi. Motor tutkunuydu. Yıllarca tek tük bazı gruplarda kendi müziğini ayakta tuttu, nihayet 1993 tarihli albümü "Yanmışız"da kendi imalatı gitarı ve amfisiyle şarkılarını ebediyete bıraktı. Kendisine Taner Öngür, Kerim Çaplı, Fuat Güner, Turgut Berkes gibi eski dostlar eşlik ediyordu. Çok ünlü "Gemiler" o albümdeydi. Geçenlerde yayınlanan "1980-2001" albümü raflarda, sesi kulağımızda...

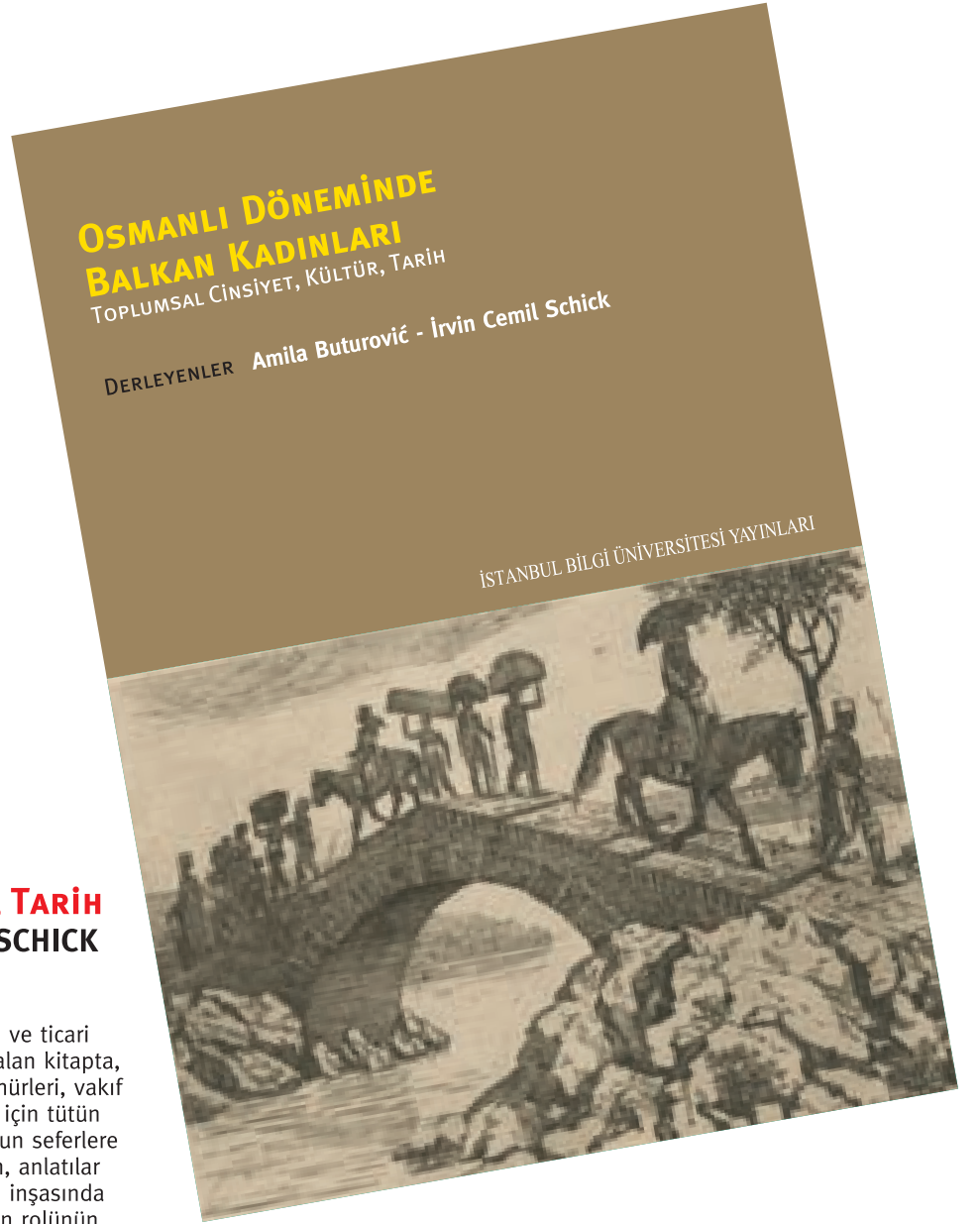

Orhan Atasoy
(1949 - 2009)

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Tarihi sadece erkekler mi yazdı?

**OSMANLI DÖNEMİNDE
BALKAN KADINLARI**
TOPLUMSAL CİNSİYET, KÜLTÜR, TARİH
AMİLA BUTUROVIĆ – İRVİN CEMİL SCHICK
386 Sayfa, ISBN: 978-605-399-107-6

Balkan kadınlarının toplumsal kimlikleri, aşkları ve ticari ilişkilerini 12 ayrı makalede ayrıntılı olarak ele alan kitapta, Pontuslu kadın ve erkeklerin masallardaki tezahürleri, vakıf kuran Bosnalı kadınlar, çeyiz parasını çıkarmak için bütün işçiliği yapan Yahudi genç kızları ve kocaları uzun seferlere çıkan ve geri dönmeyen kadınlar konu edilirken, anlatılar sadece toplumsal cinsiyete odaklanmıyor. Tarih inşasında önemsiz addedilip görmezden gelinen kadınların rolünün yeniden değerlendirilmesinde özel bir çalışma olan bu kitap “erkeklerin tarihi” anlamına gelen tarih yazımında kadınların varlığına dair değerli bir not niteliği taşıırken Osmanlı döneminde Balkan kadınlarının tarihsel manzarada istikrarın sağlanması ya da manzaranın değiştirilmesinde oynadıkları rolleri de ön plana çıkarıyor.

OLGA AUGUSTINOS PATRICIA FAN BOUTENEFF AMİLA BUTUROVIĆ KERİMA FİLAN GİLA HADAR SVETLANA IVANOVA ANGELA JIANU PETER MARIO KREUTER SOPHIA LAIOU İRVİN CEMİL SCHICK MİRNA ŠOLIĆ SELMA ZEČEVIĆ

www.bilgiyay.com

Kurtuluş Deresi Caddesi No: 47, 34440 Dolapdere/İSTANBUL

Telefon: 0212 311 52 59 Faks: 0212 253 47 00

E-mail: yayin@bilgiyay.com - dagitim@bilgiyay.com

Genel Dağıtım: **PUNTO**

www.puntokitap.com

Telefon: 0212 496 10 50 Faks: 0212 551 30 13

E-mail: punto@puntokitap.com

ALO, JOHN BERGER...

Salyangoz misali

Güzel bir tesadüf oldu, kendimizi telefon başında John Berger'la söyleşi yaparken bulduk. Bunca yıldır okuduğumuz bir yazarla, baştaçı yaptığımız bir insanla ayaküstü nasıl konuşulur, neler sorulur? Topu şarkılara attık; o da öyle yapmaz mı, meramını anlatmak için zaman zaman şarkılara müracaat etmez mi? Biz de Tom Waits'in "Telephone Call From Istanbul"undan girdik, Schubert'in "Du Bist Die Ruh"undan çıktık. Söyleşi böyle şarkılı olunca –üstelik ayaküstü diye başlayıp longplay'leşince– adresi de Roll oldu, müzik-edebiyat özel sayısına kapak oldu. Tadımlık bir seçkiyi huzurlarınıza getiriyoruz, meraklısına da Roll'daki uzun havayı öneriyoruz.

"Ağlayan Çocuk" diye bilinen posteri Türkiye entelektüellerinin gündemine siz getirmiştiniz. Murat Belge, "Bir Poster" ("Tarihten Güncelliğe" kitabında) başlıklı yazısında sizin o postere dikkat çektiğinizi söylüyor. Sarışın bir çocuk, bir gözünde bir damla yaş var.

John Berger: Evet, evet, o posteri hatırlıyorum.

Dickens'vari, öyle değil mi?

Evet, Dickens'vari, doğru... Dickens acıya duyarlı bir yazardı –kendi kişisel acılarına değil, başkalarının acılarına duyarlıydı. Günümüzün egemen kültüründe, tüketim kültüründe, özellikle de görelilik olarak müreffeh ülkelerde acı yok sayılıyor. Ama sanat acıyı yok saymaz, sayamaz, başkalarının acısına kayıtsız kalamaz. Dickens, yoksulluğu anlatan bir yazardı. Alt sınıflar, emekçi sınıflar Dickens'la birlikte romana girdi. Aradan geçen zaman içinde Dickens'ın anlattığı türden bir yoksulluğun geçmişte kaldığına inanıldı. Oysa bugünün dünyasında, gezegenin dört bir tarafında, feci bir yok-

sulluk kol geziyor. Bu yeni yoksulluk, şimdiye kadar görülmemiş bir nicelikte ve derinlikte. Bu durum Dickens'ı modern, çağdaş bir yazar yapıyor...

Ekonomik Faşizm Üzerine Düşünceler adlı yeni bir kitabınızın yayınlandığını duyduk.

O bir kitap değil, bir broşür sadece. Tipik bir sokak broşürü. Ağgözlülük ve kâr tutkusu üzerine kurulu bu kültür, neoli-

Neden hâlâ Marksistim? Kapitalizmin dünyayı cehenneme çevirdiği artık herkesin malûmu. Kapitalizmin, özellikle günümüzün finansal kapitalizminin felaket üreten süreçleri ortadayken Marx'ı kim görmezden gelebilir?

beralizm olarak anılıyor. Ama ben ona "ekonomik faşizm" diyorum.

Neoliberalizme "ekonomik faşizm" demeniz çok yerinde, ama kimilerince abartılı bulunacaktır herhalde.

Yazdığım her kelimeyi çok, ama çok dikkatle seçerim. Faşizm kelimesini seçtiğime göre, neoliberalizmin bu kelimeyi

hak ettiğine inanıyorum, abarttığımı hiç sanmıyorum. Elbette eleştirecekler, ama kimin umurunda! Eleştirmelerse utanç duyarım. (gülüyor) Öyle bir broşür, elbette piyasacıların hiç hoşuna gitmeyecektir. Ama onlar da hakikatin ekonomik faşizm olduğunu pekâlâ biliyorlar.

Zapatista Marcos'un, sizin kitaplarınızı Chiapas'lı çocuklara okuyormuş. Öyle mi hakikaten?

Bazı kitaplarımı çocuklara okuduğumu biliyorum, çünkü bunu konuştuk Marcos'la. Özellikle köylüler hakkında yazdığım üçlemeyi ("Bir Zamanlar Avrupa'da", "Leylâk ve Bayrak", "Domuz Toprak") okuyormuş. Muhtemelen bildiğiniz gibi, birkaç ay önce Chiapas'taydım, Marcos'la söyleşiler yaptım, resimlerini çizdim.

Yüz yüze nasıl biri, sizde nasıl bir izlenim bıraktı?

Ona büyük saygı duyuyorum. Çok önemli bir kişilik. Siyasal düşüncenin kelime haznesini, kavramlarını, dilini değiştirdi. Ve bu, bugün hayatı önemde. Genel olarak siyasal söylemin, özel olarak da solun söyleminin içi boşalmıştı tamamen. Gerçeklikle ilişkisi kalmamıştı. Bu yüzden insanların siyasal süreçlere katılımı son derece düşük ve giderek daha da düşüyor. Marcos yeni bir siyaset dili keşfetti, daha doğrusu, icat etti. Dahası, siyasal düşünceye yeni bir zaman perspektifi getirdi. Neoliberalizmle taban tabana zıt bir perspektif bu. Çünkü neoliberalizm "şimdi"yle ve yakın vadeyle iştigal eder. Borsa işlemleri ve spekülasyon öyle gerektirir çünkü. Marcos'un zaman anlayışı ise yavaş ve uzun vadeli. Zapatistlerin sembollerinden birinin salyangoz olması boşuna değil. Salyangoz yavaş hareket eder, fakat toprağın sesini dinler. Efsane o ki, insanın kalbine girebilen bir hayvandır. İnsan kalbinin sesini dinler, sonra çıkıp gider, toprağa döner ve toprağa dinlediklerini anlatır. Bu, bir Maya inancı... Marcos'un üçüncü önemli özelliği, nihai çözümlere değil, mücadeleye, mücadelenin sonsuzluğuna inanması. Bulduğumuzda ilginç bir durum oldu. Çeşitli sosyal ortamlarda bir araya geldik, panellerde, toplu sohbetlerde filan. İkiniz yalnız kaldığımızda, öngörmediğim, beklemediğim bir aşinalık, bir yakınlık vardı aramızda. Birbirimizi yıllardır tanıyorduk sanki. Ve tuhaf bir şekilde ağır meseleleri, dünyanın durumunu filan konuşma ihtiyacı duymadık. Çok rahat, teklifsiz bir ilişkimiz oldu. Sanki uzun zamandır dostmuşuz gibiydi.

Halinde, tavrında sizin en çok dikkatini çeken ne oldu?

Olağanüstü bir sesi var –çok müzikal bir ses. Karizması asla bir politikacının karizması değil. Sesinde zerre otorite tınısı yok. Bir şarkıcının sesi gibi, bir melodiyi takip eden şarkıcının sesi gibi adeta. Çok berrak, insanı rahatlatan, güven veren bir ses. Bu benim için şaşırtıcı oldu. Çünkü çok eril bir kişilik, sesi de çok erkeksi, fakat müthiş anaç bir ses tonu var. İnsanı kucaklayan, sarmalayan, bağrına basan bir ses.

"Kıymetini Bil Herşeyin"deki "Mekânla İlgili On No" "Kıymetini Bil Herşeyin"deki "Mekânla İlgili On No" başlıklı yazınızda "evet, başka şeylerin yanı sıra, hâ-

İlâ Marksistim” diyorsunuz. Marksizm bu kadar gözden düşmüşken sizin hâlâ Marksist olmanızın sebebi ne?

Neden hâlâ Marksistim? Kapitalizmin dünyayı cehenneme çevirdiği artık herkesin malûmu. Kapitalizmin krizleri saymakla bitmez: Finansal krizler, ekolojik krizler, siyasi krizler... Kapitalizmin, özellikle günümüzün finansal kapitalizminin felaket üreten süreçleri ortadayken Marx'ı kim görmezden gelebilir? Marx, kapitalizmin özünü oluşturan süreçlerin analizini yaptı, kapitalizmin kaçınılmaz krizlerini, döngüsel krizlerini öngördü. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden ve güya komünizmin tarihe karışmasından sonra, Marx'ın miyadını doldurduğu söylenir olmuştur. Ama şimdi hiç de öyle olmadığı görülmeye başlandı. Özellikle genç kuşakların Marx'a ilgi duyduklarını gözlemliyorum. Dolayısıyla, Marx'a dönüş olduğu söylenebilir. Marx, 20. yüzyılın büyük bölümünde yanlış anlaşıldı. Köşeli çözümler öneren bir düşünür değildi Kapitalizmin tarihsel sürecinin analizini yaptı, o analizler hâlâ bugünün kapitalizmine, dünyada olup bitenlere ışık tutuyor. O analizler, kapitalizme nasıl karşı konacağına dair de yol gösteriyor. Ama, Marx bir çözüm programı sunmuyor. Marx'ın programı, kapitalizmin ne olduğuna bakmaya ve onun nasıl aşılacağına dair bir yöntem. '68'de Prag'daydınız, öyle değil mi?

Evet.

Bugünden o günlere baktığınızda, '68 olayları siyasal düşüncenizde nasıl bir etki yarattı?

'68 devriminin Prag'daki merkezi, "Prag Baharı"nın öncüsü olan Literary Gazette adlı bir haftalık dergiydi. En militan yazılar orada yayınlanıyordu. Ben o sıralarda Avusturyalı yazar ve düşünür Ernst Fischer'le çok yakın dosttum. Fischer, Marksist bir komünist ve savaşın hemen sonra Avusturya'da eğitim bakanı olarak görev yapmıştı. Onun mesajlarını Literary Gazette'e götürüyordum.

Prag'da bulunma sebebim buydu. Fischer da, ben de muhalif hareketi destekliyorduk. Dolayısıyla, muhalif hareketin önde gelen öğrenci liderleriyle de tanışıklığım vardı. O öğrenciler, bir yıl sonra, 1969 baharında bana ve bir düzine Batılı aydına haber uçurup Prag'da bir toplantıya çağırdılar. Bir yolunu bulup gittik. Çok tuhaf bir tarihsel andı. O toplantıya katılanlar, özellikle Hollandalılar ve Fransızlar, Batı Avrupa '68'inin en idealist, en uçuk söylemlerinin fazlasıyla etkisi altındaydılar. Gelgelelim, Doğu Avrupa'da ne olup bittiğinin pek farkında değillerdi. Batı Avrupa '68'inden mülhem çeşitli eylem biçimlerinden, protesto tarzlarından bahsettiler. Derken, bir Çek öğrenci söz aldı ve şöyle dedi: "Buraya kadar geldiğiniz için hepimize teşekkür ederiz. Ancak derin bir uykudasınız. Size iyi rüyalar diliyoruz. Bize gelince, bizim meselemiz önümüzdeki 24 saati azamî özsaygı ve haysiyetle ve asgarî tavizle yaşamayı becermek. Bizim tek derdimiz özsaygımızı, haysiyetimizi yitirmeden yaşamak." Bu sözler beni sarstı. O gündür bugündür "azamî özsaygı - asgarî tavizle yaşamak" mefhumu kulağıma küpedir. O Çek öğrencinin sözlerini hiç unutmadım. Yazdığım her şey bir bakıma onunla bağlantılıdır.

"Şiirin Saati"nde, "Leopardi" başlıklı, 1983 tarihli yazınızda, Amsterdam'daki Transnational Institute tarafından "Geleceğe Umutla Bakmak" konulu bir konuşma yapmak üzere davet edildiğinizi anlatıyorsunuz ve şöyle diyorsunuz: "Biraz da ortalığı karıştırmak için, konuşmamdan önce Beethoven'ın (Opus 110) 31 numaralı Piyano Sonatı'nı çaldım."

Evet, evet.

Konuşmanıza da şöyle başlıyorsunuz: "Siyasal düş kırıklıkları, siyasal sabırsızlıktan kaynaklanıyor." Bu sözlerinizle Beethoven'ın "Piyano Sonatı" arasında nasıl bir bağ var?

O konuşmayı yapmadan önce Beethoven'ın "Piyano Sonatı"nı çaldım, çünkü o

sonat hem müthiş bir olumlamadır, hem de hadiselerin bütün ağırlığını ve vahametini dile getirir. Başka bir deyişle, bütün olumsuzluklara rağmen bir olumlama. Yaklaşan karanlığın içinde bir mum alevi gibidir. Ve o olumlamanın içinde bir sabır vardır. Acil bir çözüm arayışı yoktur. Daha önce söylediklerimle sıkı sıkıya bağlantılı bir şey bu: Önümüzdeki 24 saati veya on dakikayı azamî özsaygı ve asgarî tavizle yaşamak, aynı zamanda başkalarına saygı göstermeyi de içerir -olup biten hadiseler her ne olursa olsun. "Geleceğe Umutla Bakmak" üzerine konuşmadan önce o sonatı çalmamın sebebi buydu... Çok tuhaf, çünkü geçenlerde 1943'ün Londra'sını anımsadım. Londra bombalanıyordu, ben Güzel Sanatlar öğrencisiydim. Henüz askere alınmamıştım. O günlerde The National Gallery'de konserler olurdu. Tablolar, bombardımanlardan ötürü

Beethoven'ın "Piyano Sonatı", müziğin imha edilemezliği gibi, geleceğe dair umutlarımızın da imha edilemezliğini imliyor. Bu imha edilemezlik, sabırla da âlâkalı. Siyasal olarak sabırsızsak, hayal kırıklığı uzakta değildir.

oradan çıkarılmıştı. Her hafta birkaç gün öğle saatlerinde piyano resitalleri verilirdi. Ve yüzlerce insan dinlemeye giderdi. Genellikle Myra Hess adlı bir piyanist çalardı. Daha çok Bach'ın eserlerini seçerdi. Garip bir şey, savaş zamanında en imha edilemez varlık müzikti. O şartlar altında müziğin imha edilemezliği hepimize büyük bir güç verirdi. Beethoven'ın o sonatı, müziğin imha edilemezliği gibi, geleceğe dair umutlarımızın da imha edilemezliğini imlıyor. Bu imha edilemezlik, sabırla da âlâkalı. Siyasal olarak sabırsızsak, hayal kırıklığı uzakta değildir. Mücadele her daimdir. Mücadelenin sonu yoktur. O sonat benim için bunları ifade ediyordu, onun için çaldım. Başka bir boyutun varolduğunu hatırlatmak istemişim.

Söyleşi: Yücel Göktürk

john berger
the ruh

nick cave
david lynch etkisi

tom waits
otoyol kenarında ağaç olmak

boris vian
yüreksöken

taner öngür
hakikatli rüyalar, saykodelik gerçekler

ulaş özdemir
incelir ama kopmaz bu yol

paul auster
asıl müzikal olan nesirdir

lou reed • ang lee • ute lempert • mircan
aslı ertdoğan • latife tekin • birhan keskin
gaye boralioglu • karin karakasli • ayse tutuncu
nelat yavasogullari • aylin aslim • hayko cepkin

6
EDENİYAT VE NERDE
ÖZEL BAYIR

john berger

“Karadeniz deniz demektir, orman demektir, dereler, yaylalar demektir. Ne deniz ne yayla kaldı. Karadeniz’den geriye heyelan, sel, gözyaşı, iç burkulması ve insanların ahı kalır. O insanlar yanlarından akıp giden derenin sesiyle büyümüşler. O ses kesilirse çıldırırlar.

Yakup Okumuşoğlu
(Macahel vadisi sakinlerinin avukatı)